

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma / ylempi AMK

Salme Saari

PÄIVÄHOITOIKÄISEN LAPSEN VARHAISEN TUEN TARPEEN TUNNISTAMINEN JA VARHAISEN TUEN JÄRJESTÄMINEN IITIN KUNNASSA

Opinnäytetyö 2012

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma/ Sosionomi (ylempi AMK)

SAARI, SALME	Päivähoitoikäisen lapsen varhaisen tuen tarpeen tunnistaminen ja tuen järjestäminen Iitin kunnassa
Opinnäytetyö	82 sivua + 14 liitesivua
Työn ohjaaja	Lehtori Heli Paaso
Toimeksiantaja	Iitin kunta/sivistyspalvelut
Toukokuu 2012	
Avainsanat	lapsi, päivähoito, varhainen tuki, kehittämistyö

Lasten päivähoito on tavoitteellista toimintaa. Varhaiskasvatuksen ammattilaisilta vaaditaan jatkuvaa kehittymistä, jotta he voivat hoitaa tehtävänsä parhaalla mahdollisella tavalla. Varhaisen tuen tarpeen havainnointi on aina ollut osa työtä, mutta nyt sen ennaltaehkäisevä merkitys nostetaan esille entistä selvemmin toimintatapana.

Opinnäytetyö on pohjana Iitin päivähoiton kehittämiseksi, jotta henkilöstö voi tukea lasten kasvua ja kehitystä niin, että lapsi saa apua ja tukea vaikeuksiinsa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Työssä on selvitetty päivähoitossa olevien lasten varhaisen tuen tarpeen tunnistamista. Opinnäytetyö sisältää myös tähän liittyvän kehittämishankkeen suunnitelman.

Kehittämishankkeen tavoitteena on tuen tarpeen havaitseminen ja tuen järjestämis-
muotojen määrittely. Varhaisen tuen merkitystä tarkastellaan ensisijaisesti lapsen ja hänen kanssaan toimivien aikuisten sekä lasten keskinäisen vuorovaikutuksen ja lapsen kehitysvaiheiden näkökulmasta.

Varhaisen tuen järjestämisellä ja tällä kehittämishankkeella pyritään siihen, että lapsi voisi toimia päivähoitossa omassa vertaisryhmässään yleisten päivähoitojärjestelyjen piirissä. Kehittämishankkeen hankesuunnitelma perustuu varhaiskasvatuksen henkilöstölle tehtyyn kyselyyn ja sen tuloksiin. Tässä työssä kuvataan lasten yhdenvertaista kohtelua päivähoitomuodoissa siten, että jokaiselle tuen tarpeessa olevalla lapsella voitaisiin taata yhtäläinen varhainen tuki hänen päivähoitopaikastaan riippumatta.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Care

SAARI, SALME

Day care aged children recognizing the need for early support and early support for the organization of the Iitti municipality.

Master's Thesis

82 pages + 14 pages of appendices

Supervisor

Heli Paaso, Senior Lecturer

Commissioned by

Iitti Municipality

March 2012

Keywords

child, daycare, early support, development work

Professional child day care is a goal-oriented activity and professionals in early childhood education require continuous development so that they can perform their tasks in the best possible way.

The research is based on Iitti day care development projects and guidance for the staff so they can support children's growth and development and provide necessary support as early as possible.

Observation for additional support in a child's development has been recognized earlier but now its preventive effect has been recognized and taken into account. This research identifies requirements for preventive early support for a child's development.

The research includes a development plan to recognize and organize needed support. The significance of early support has been examined with children interacting with adults and with other children, and with the respect to their phase of development. This research and the organization of early support for a child's development aim to recognize issues, which would enable to keep the child with his/her peers in a day care group.

This study is based on the staff survey and its results conducted by professionals in early childhood education. The research describes the equal service in various day care systems, the way that each child would be provided the same early support regardless the various day care systems.

SISÄLLYS

TIIVISTELMA

ABSTRACTT

1 JOHDANTO	7
2 TAUSTOJA IITIN VARHAISKASVATUKSESTA	8
2.1 Yleistä varhaiskasvatuksesta	8
2.2 Päivähoidon henkilöstö Iitin kunnassa	9
2.3 Alle kuusivuotiaiden lasten ikäluokan kehittyminen	9
2.4 Koko- ja osapäivähoidossa olevat lapset	10
2.5 Päivähoidossa olevat lapset hoitopaikan mukaan	11
2.6 Päivähoidon kustannukset kunnan asukasta kohti	12
2.7 Päivähoidon menot päivähoitoikäistä asukasta kohti	12
2.8 Nettokustannukset hoidossa olevaa lasta kohti	13
3 VARHAISEN TUEN MÄÄRITTELY	14
3.1 Yhteys perusopetukseen varhaisen tuen järjestämisessä	16
3.2 Erityistä tukea tarvitseva lapsi	16
4 EARLY INTERVENTION – VARHAINEN PUUTTUMINEN	17
4.1 Varhaisen puuttumisen tulkintoja ja hankkeita	17
4.2 Varpu - hanke (Varhainen puuttuminen)	18
5 VARHAISEN VUOROVAIKUTUKSEN KÄSITTEITÄ	19
5.1 Kiintymyssuhde	19
5.2 Tunteet, mieli, aivot	22
5.3 Muisti	24
6 TEMPERAMENTIN VAIKUTUS LAPSEN KASVUUN	25
6.1 Temperamentin lajit	26
6.2 Ympäristön vaikutus temperamenttiin	27
6.3 Temperamentin huomioon ottaminen päivähoitotyössä	28
7 LAPSEN KEHITYSVAIHEIDEN TARKASTELUA PÄIVÄHOIDON NÄKÖKULMASTA	28

8 VARHAISKASVATUKSEN OHJAUSJÄRJESTELMÄ	31
8.1 Päivähoidon lainsäädäntö	31
8.2 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010	32
8.3 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003	32
8.4 Varhaiskasvatuksen kunnallinen ohjaus	34
8.4.1 Lapsipoliittinen ohjelma	34
8.4.2 Lapsen kehityksen seurantajärjestelmä	35
8.4.3 Erityslastentarhanopettajan arviointi ja konsultaatio	35
8.4.4 Päivähoidon dokumentointi	36
8.4.5 Varhaiskasvatussuunnitelmat	36
8.4.6 Iitin kunnan päivähoidon varhaiskasvatussuunnitelma	37
8.4.7 Perhepäivähoidon varhaiskasvatussuunnitelma	38
8.4.8 Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma	38
9 KEHITTÄMISHANKKEEN KUVAUS	39
9.1 Perusteet kehittämishankkeen tarpeelle	39
9.2 Kehittämishankkeen tavoitteet	40
9.3 Hankkeen organisointi ja kohdehenkilöstö	41
9.4 Hankkeen resurssit	42
10 KYSELYTUTKIMUS	43
10.1 Kyselylomakkeen valmistelu ja sen sisällön perustelut	43
10.2 Kyselyn toteuttaminen	44
10.3 Kyselyaineiston analyysimenetelmät	45
10.4 Kyselyaineiston kuvaus	47
10.5 Vastausten sisällön analyysi - aineiston pelkistäminen ja kategoriointi	49
11 AINEISTON TULOSTEN ANALYSOINTIA	54
11.1 Perhepäivähoidon henkilöstö	54
11.2. Ryhmäperhepäivähoidon henkilöstö	55
11.3. Päiväkotien henkilöstö	56
12. AINEISTON HERÄTTÄMIEN KEHITTÄMISAJATUSTEN POHDINTAA	58
12.1 Esimiehen arvioita	58

12.2 Perhepäivähoidon henkilöstön näkemykset	59
12.3 Ryhmäperhepäivähoidon henkilöstön näkemykset	62
12.4 Päiväkotien henkilöstön näkemykset	63
13 TUTKIMUKSEN PERUSTEELLA LAADITTU KEHITTÄMISSUUNNITELMA	67
13.1 Hallinnolliset uudistukset	67
13.1.1 Kehittämisen kohteeksi otettavat aihekokonaisuudet	67
13.1.2 Tiimityöskentely	67
13.1.3 Henkilöstön lisäkoulutus	68
13.1.4 Tehtävien nimikkeet	68
13.1.5 Erityistyöntekijä	69
13.2 Tuen järjestäminen lapsille	69
13.2.1 Yleistä	69
13.2.2 Yleinen tuki, varhaiskasvatuksen laadukas perusta	70
13.2.3 Varhainen tuki	71
13.2.4 Erityinen tuki	72
14 OPINNÄYTETYÖN JA KEHITTÄMISHANKKKEEN KOKONAISUUS	73
15 LOPUKSI	75
LÄHTEET	79
LIITTEET	83

1 JOHDANTO

Toimin Iitin kunnassa päivähoiton ohjaajana ja perhepäivähoidon esimiehenä. Minulla on johdettavanani noin 25 henkilöä. Sivistyspalvelujen alaisuudessa toimivassa Iitin varhaiskasvatuksessa työskentelee kaikkiaan noin 50 ihmistä.

Tämä sosionomin (ylempi AMK) tutkintoon liittyvä opinnäytetyö suuntautuu päivähoiton laadulliseen kehittämiseen. Työssä on selvitetty päivähoitossa olevien lasten varhaisen tuen tarpeen tunnistamista. Varhaisen tuen merkitystä tarkastellaan etenkin lapsen ja hänen kanssaan toimivien aikuisten ja lasten keskinäisen vuorovaikutuksen ja lapsen kehitysvaiheen näkökulmasta. Tavoitteena on myös selvittää sitä, miten lasten vaikeuksiin voitaisiin puuttua ja tukea niiden korjaamista mahdollisimman varhaisessa ikävaiheessa.

Varhaisen tuen järjestämisellä pyritään siihen, että lapsi voi toimia päivähoitossa omassa vertaisryhmässään yleisten päivähoitojärjestelyjen piirissä eikä häntä tarvitse sijoittaa esimerkiksi erityisryhmiin. Tarkoituksena on myös lasten yhdenvertainen kohtelu siten, että jokaiselle tuen tarpeessa olevalla lapsella voidaan taata yhtäläinen varhainen tuki hänen päivähoitopaikastaan riippumatta.

Opinnäytetyön ja kehittämishankkeen tavoitteena on arvioida jo päivähoitossa käytössä olevia menetelmiä sekä tarkastella uusia mahdollisuuksia, havainnointimenetelmiä, toimintatapoja ja yhteistyömuotoja, joiden avulla lapsen tuen tarve voidaan havaita nykyistä paremmin ja varhaisemmassa vaiheessa. Tavoitteena on myös havainnoida sitä, millä tavoin varhaisen tuen tarpeen ilmeneminen ja tuen järjestäminen erikokoisissa ja erilaisin toiminnallisista perusteista muodostetuissa lapsiryhmissä voidaan parhaiten hoitaa:

- kotonaan lapsia hoitavan perhepäivähoitajan lapsiryhmä (4 – 5 lasta)
- ryhmäperhepäiväkodin ryhmät (3 hoitajaa ja 12 lasta)
- päiväkotiryhmät (3 kasvattajaa ja 21 lasta).

Lisäksi on tarkoitus selvittää, millaisten toimintatapojen ja moniammatillisen yhteistyön avulla varhaiskasvatuksen henkilöstö voi tukea vaikeuksissa olevan lapsen kasvua ja kehitystä niin, että lapsi selviytyy vaikeuksista parhaalla mahdollisella tavalla.

Tarkoituksena on lisäksi hieman arvioida sitä, millaisia taloudellisia vaikutuksia varhaisen tuen järjestämisellä ja varhaisella vaikeuksiin puuttumisella on lapselle ja yhteiskunnalle. Edellä todetun pohjalta laaditaan varhaiskasvatusta varten mahdollisesti uusia toimintamalleja (Iitin päivähoidon kehittämishanke) ja erilaisia yhteistyömuotoja, joiden avulla vaikeuksissa olevien lasten ongelmat voidaan havaita mahdollisimman varhain ja niiden hoitamiseen ja lasten tukemiseen määritellään yhteiset menettelytavat.

Lapsen kehityksen fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset taustatekijät selvitetään alan tutkimustuloksia ja opinnäytetöitä hyödyntäen. Yhteiskunnan määrittelemät tavoitteet lapsen kasvattamisesta selvitetään lainsäädännössä säädetyistä normeista sekä opetus- ja sosiaalipalveluiden keskushallinnon asettamista kasvatustavoitteista. Lisäksi hyödynnetään muun muassa Stakesin ja THL:n tuottamaa aiheeseen liittyvää ohjeistusta ja muuta materiaalia. Työn olennaisena osana on selvittää Iitin kunnan päivähoitohenkilöstön (noin 40 työntekijää) näkemykset varhaisen tuen havaitsemismenettelystä ja tuen järjestämistavoista kyselytutkimuksella. Kyselyn tulosta on tarkoitus tarkastella usealla tavalla. Toivon myös, että opinnäytetyötä voisi käyttää perhepäivähoidossa koulutusmateriaalina, kun henkilöstöä perehdytetään kehittämishankkeeseen.

2 TAUSTOJA IITIN VARHAISKASVATUKSESTA

2.1 Yleistä varhaiskasvatuksesta

Kunnan sosiaali- ja terveystalvet siirrettiin vuoden 2007 alussa Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän hoidettavaksi. Samalla kunnan päivähoitopalvet siirrettiin sivistyspalveluiden päävastuualueen hoidettavaksi. Päivähoitopalveluiden siirto tapahtui nopeasti ja kitkattomasti ilman pitkiä selvittelyjä. Sivistyspalveluiden koko henkilöstömäärä kasvoi siirron yhteydessä kolmanneksella. Itse palvelujärjestelmässä ei tapahtunut asiakkaan näkökulmasta mitään muutoksia. Päivähoitoon laaditaan vuosittain työsuunnitelma, joka osaltaan selvittää, mitä päivähoitossa toi-

mintakaudella tapahtuu tai millaisia rakenteellisia ratkaisuja on tehty (ryhmät ja ryhmäkoot). Nämä järjestelyt pohjautuvat päivähoitoon toimikauden alussa tulevien lasten tarpeisiin esim. esiopetusikäiset tai erityistä tukea tarvitsevat lapset.

2.2 Päivähoidon henkilöstö Iitin kunnassa

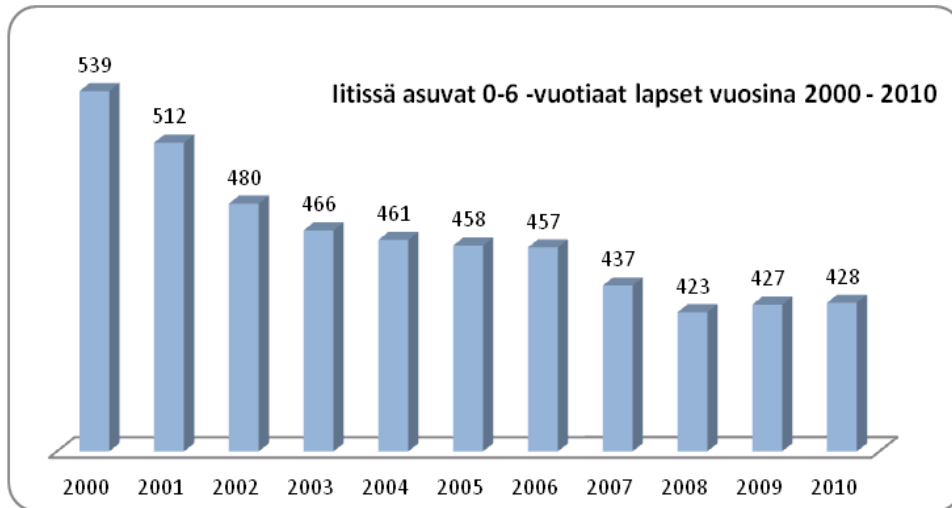
Iitin kunnassa on kolme päiväkotia ja kolme ryhmäperhepäiväkotia. Lisäksi päivähoitoa järjestetään 12 omissa kodissaan hoitavan perhepäivähoitajan kodissa.

Lasten päivähoitossa työskentelee 47 henkilöä seuraavissa tehtävissä:

• erityslastentarhanopettaja	1
• lähihoitaja/lastenhoitaja	2
• lastenhoitaja	9
• lastentarhanopettaja	9
• päivähoitajan ohjaaja	1
• päiväkodin johtaja	1
• perhepäivähoitaja	12
• ryhmäperhepäivähoitaja	6
• vastaava ryhmäperhepäivähoitaja	3
• ryhmäavustaja	1 – 2
• päiväkotityöntekijä	2

2.3 Alle kuusivuotiaiden lasten ikäluokan kehittyminen

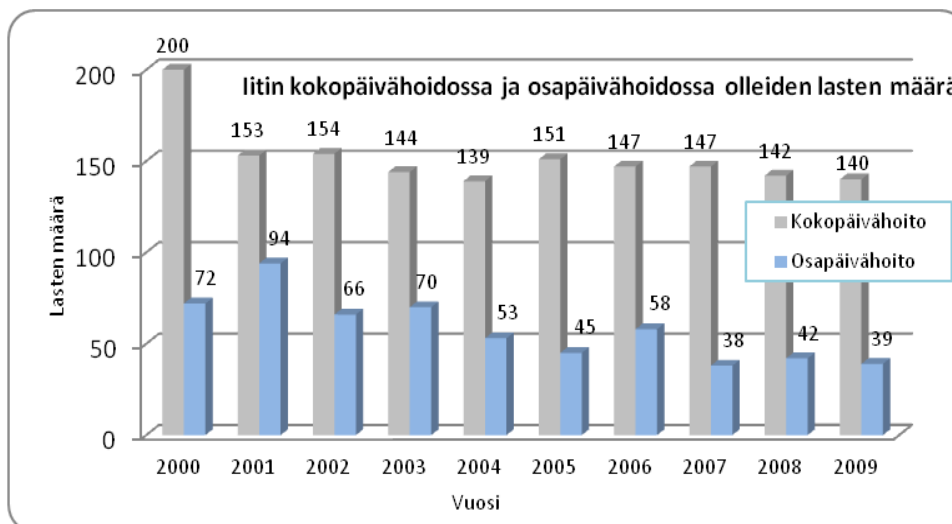
Iitissä asuvien alle kouluikäisten lasten ikäluokka on pienentynyt noin sadalla lapsella viimeisten kymmenen vuoden kuluessa (kuva 1). Tämä merkitsee noin 20 prosentin supistumista. Väheneminen selittynee kunnan väkiluvun pienenemisellä ja väestön ikääntymisellä. Lasten määrän pienentyminen näyttäisi pysähtyneen vuonna 2008 ja kääntyneen hienoiseen nousuun vuonna 2009.

Kuva 1. Iitissä asuvat 0 – 6 - vuotiaat lapset. Kuntien ja kuntayhtymien talous ja toiminta 2010.

2.4 Koko- ja osapäivähoidossa olevat lapset

Kunnassa asuvista lapsista noin kolmannekselle järjestetään kokopäivähoitoa (kuva 2). Viimeksi kuluneiden viiden vuoden ajan kokopäivähoidon määrä on vakiintunut nykyiselle tasolle. Osapäivähoitoa saavia lapsia on noin neljännes kokopäivähoito-lasten määrästä.

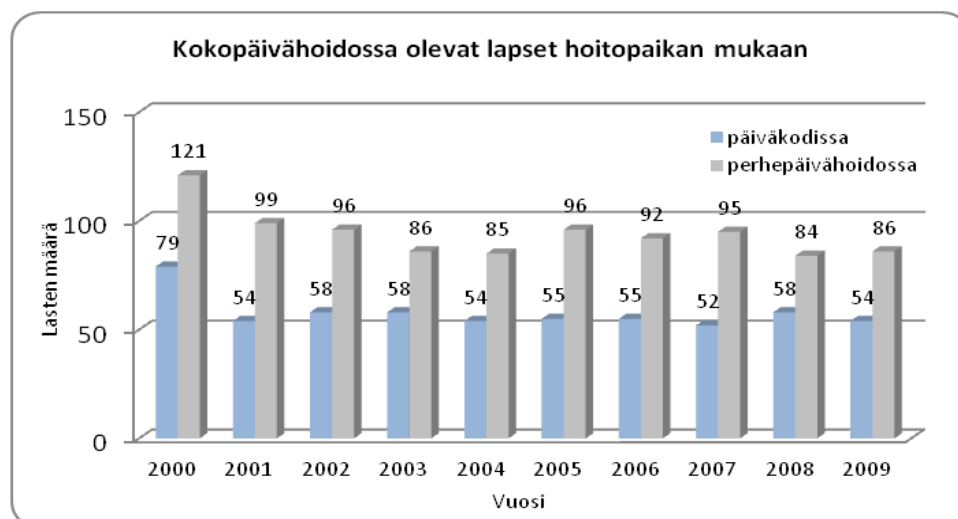

Kuva 2. Päivähoidossa olevien lasten määrä 2000 – 2010. Kuntien ja kuntayhtymien talous ja toiminta 2010.

Päivähoitoa saavien lasten määrä näyttää viime vuosina vakiintuneen nykyiselle tasolle. Tämä merkitsee myös sitä, että päivähoitohenkilöstön määrässä ei näyttäisi olevan välittömiä muutostarpeita. Lasten määrän väheneminen ei kuitenkaan ole vähentänyt päivähoidon tarvetta, vaan nykyisin hoidossa olevilla tai päivähoitoon tulevilla lapsilla on entistä enemmän kehityksellisiä ja sosiaalisia haasteita, myös lausuntoja ja suosituksia mm. psykologilta tai neuvolasta. Pienryhmillä tai ryhmäavustajan työpanoksella on pyritty vastaamaan lasten yksilöllisiin tarpeisiin.

2.5 Päivähoidossa olevat lapset hoitopaikan mukaan

Noin puolet kunnan päivähoitoa saavista lapsista on perhepäivähoidossa, jossa vuosittain hoidetaan noin 110 lasta. Päiväkoteihin on järjestetty hoitopaikka noin 120 lapselle. (Kuva 3.) Lapsimäärät ovat pysyneet varsin tasaisina viimeisten vuosien aikana. Pientä siirtymää näyttäisi olevan parin viimeisen vuoden aikana päiväkotien ja ryhmäperhepäiväkotien suuntaan. Tähän saattaa olla syynä lapsiperheiden hakeutuminen kunnan keskustajamaan sekä myös päiväkotipaikkojen hienoinen lisääminen perhepäivähoidon kustannuksella. Myös elokuun alussa 2011 voimaan tullut lainmuutos, jonka mukaan omassa kodissaan hoitavat perhepäivähoitajat siirtyivät työaikalain piiriin, on vaikuttanut ja vaikuttaa tulevaisuudessa päiväkotihoidon lisääntymiseen.

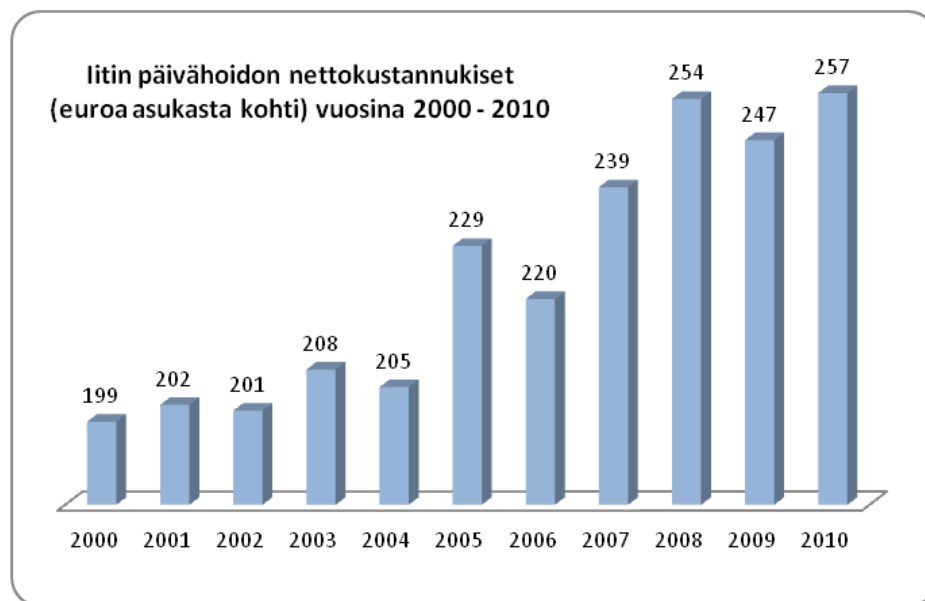

Kuva 3. Kokopäivähoidossa olevat lapset hoitopaikan mukaan 2000 – 2010. Kuntien ja kuntayhtymien talous ja toiminta 2010.

Perhepäivähoitajien rekrytoinnissa on ollut vaikeuksia. Kokeneiden pitkäaikaisten työntekijöiden eläköidyttyä uusia ammattitaitoisia ja pysyviä työntekijöitä ei ole ollut juuri tarjolla. Toisaalta lasten vanhemmat haluaisivat mielellään hoitopaikan juuri perhepäivähoitajan kotoa. Arvioni mukaan päivähoito on tulevaisuudessa yksikkömuotoista eli päiväkotimuotoista toimintaa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että lapsia hoidetaan ryhmäperhepäiväkodeissa ja päiväkodeissa.

2.6 Päivähoidon kustannukset kunnan asukasta kohti

Päivähoidon asukaskohtaiset nettokustannukset vuodessa ovat asettuneet noin 250 euron tasolle. Kymmenen vuoden aikana menojen kasvu on ollut noin 25 %. (kuva 4.) Menokehitystä voidaan pitää kohtuullisena.

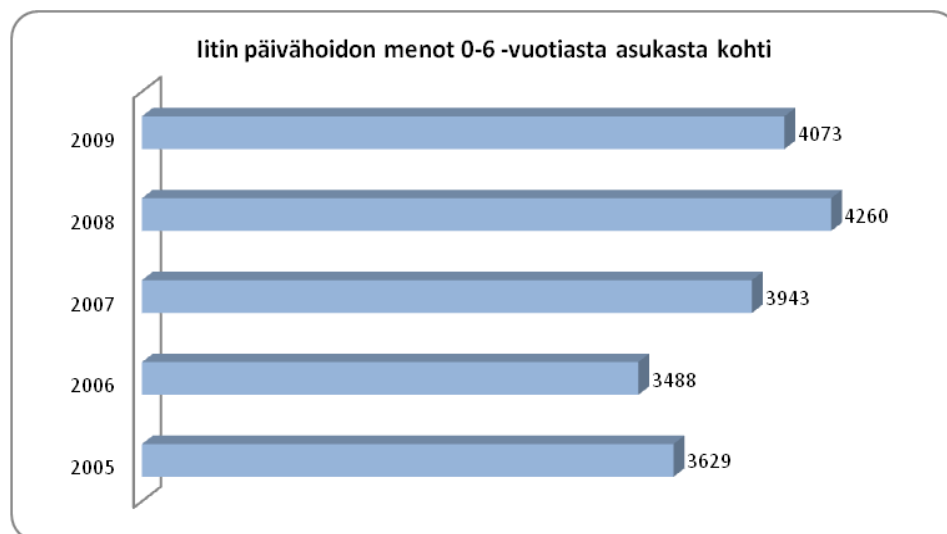

Kuva 4. Päivähoidon menokehitys 2000 – 2010. Kuntien ja kuntayhtymien talous ja toiminta 2010.

2.7 Päivähoidon menot päivähoitoikäistä asukasta kohti

Kun menokehitystä tarkastellaan päivähoitoikäisten lasten ikäluokan näkökulmasta, havaitaan, että se noudattaa suhteellisesti samaa linjaa kuin asukasluvun mukainen vertailu. Iitin kunnassa on noin 7000 asukasta ja vuosittain on päivähoiton piirissä n. 250 lasta. Tämä luku sisältää myös esiopetuksen, jonka piirissä on vuosittain n. 55 las-

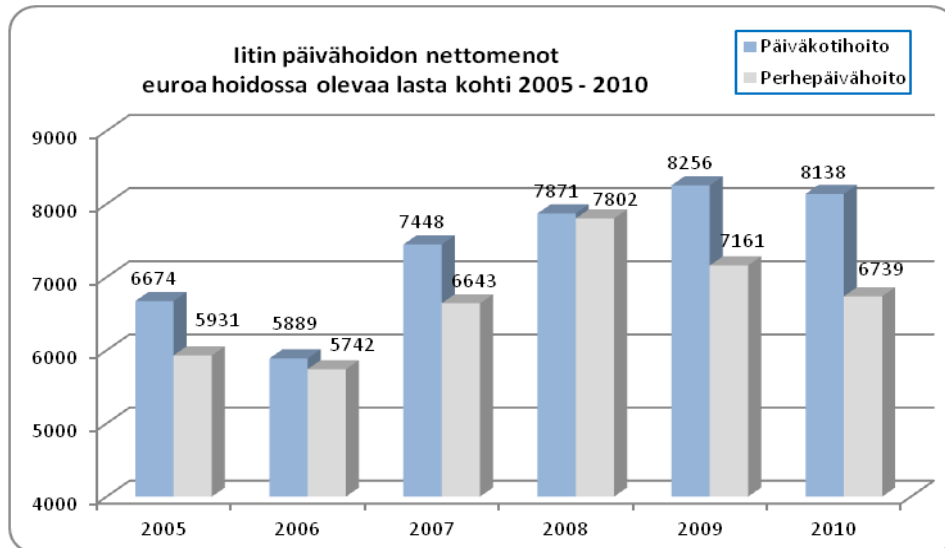
ta. Iitin kunnassa varhaiskasvatusta järjestetään toimikausittain mahdollisimman taloudellisesti, mutta lasten päivähoitotarpeeseen vastaamalla. Merkittävä tarve järjestelyillä on ollut erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten määrästä johtuen. On ollut toimikausia jolloin runsaalla 10 prosentilla Iitin kunnassa päivähoidossa olevista lapsista on ollut tuen tarvetta, suositus päivähoitoon neuvolasta tai lausunto. Lisäksi vuosittain tulee lastensuojelun avohuollon tukitoimena päivähoitoon muutamia lapsia. Näillä lapsilla on myös usein laajaa varhaisen tuen tarvetta. Myös Iitin kunnan maantieteellinen sijoittuminen laajalle alueelle sekä haja-asutus alueiden etäisyys Kausalan taajamasta vaikuttaa päivähoiton kustannuksiin.

Kuva 5. Päivähoitomenot alle kuusivuotiasta asukasta kohti 2000 – 2009. Kuntien ja kuntayhtymien talous ja toiminta 2010.

2.8 Nettokustannukset hoidossa olevaa lasta kohti

Päiväkodissa hoitoa saava lapsi maksoi vuonna 2009 kunnalle 8256 euroa (kuva 6). Perhepäivähoitopalveluita käyttäneen lapsen kustannukset olivat samaan aikaan 7161 euroa. Päivähoiton alempaan hintaan perhepäivähoitossa vaikuttaa se, että esim. vuoro hoito on poistunut omassa kodissa hoitavilta perhepäivähoitajilta vuonna 2003. Tämä vaikutti myös oleellisesti perhepäivähoitajien työssä jaksamiseen. Toisaalta eläkkeelle jääneiden perhepäivähoitajien tilalle ei ole saatu riittävästi uusia, joten päivähoitopaikat on jouduttu tarjoamaan ryhmäperhepäiväkodeista.

Kuva 6. Päivähoitomenot hoidettavaa lasta kohti 2005–2010. Kuntien ja kuntayhtymien talous ja toiminta 2010.

On mielenkiintoista seurata kustannusten kehittymistä vuoden 2010 ja 2011 tilastoista, kun ne aikanaan saadaan julkisiksi. Kustannusten kehittymisessä kiinnittää huomiota se, että perhepäivähoidon ja päiväkotihoidon kustannusero on kasvanut joka toinen vuosi. Yksi tähän eroon vaikuttanut syy on se, että lapsimäärän muutosten vuoksi on jouduttu perustamaan tilapäisiä ryhmäperhepäiväkoteja palvelemaan niin sanottuja ruuhkahuippuja.

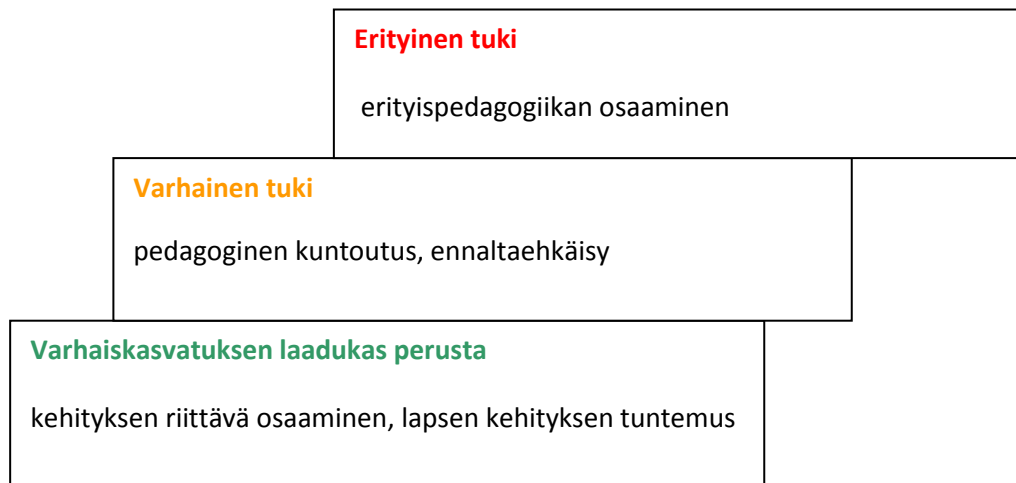
3 VARHAISEN TUEN MÄÄRITTELY

Varhaiskasvatuksen keskeisinä periaatteina pidetään lapsen oikeutta turvallisiin ihmissuhteisiin ja turvattuun kasvuun kehitykseen ja oppimiseen. Tämän lisäksi lapsella tulee olla oikeus turvattuun ja terveelliseen ympäristöön, jossa hän voi leikkiä ja toimia monipuolisesti. (Laki lasten päivähoitosta 19.1.1973/36.) Päivähoitolaissa todetaan, että laadukkaaseen varhaiskasvatukseen kuuluu myös, että lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja ymmärretyksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti ja hänellä on oikeus saada erityistä tukea hänen tilanteensa niin vaatiessa.

Varhaiskasvatuksessa luodaan hyvät edellytykset ja myönteiset asenteet oppimiselle. Lapsen oppiminen on kokonaisvaltainen tapahtuma ja oppimisensa apuna lapsi käyttää kaikkia aistejaan. Kielivalmiudet ovat perusta oppimisvalmiudelle. Varhaislapsuu-

nessa kielen kehitystä tukevat leikit, lorut, sadut ja tarinat. Lapset eivät leiki oppiaksseen, mutta oppivat leikkiessään.

Varhaisen tuen piiriin kuuluu lapsi, jonka kehityksestä vanhemmat tai päivähoidon henkilökunta tai molemmat ovat huolestuneet. Varhaista tukea voi tarvita lapsi, jonka psyykinen, fyysinen tai sosiaalinen kehitys on viivästynyt tai häiriintynyt. Lapsi, jonka puheen kehitys on viivästynyt tai lapsi, jolla on sosiaalisia vaikeuksia, tarvitsee myös varhaista tukea. Erityisen tuen piiriin kuuluu myös lapsi, jolla jo ennen esiopetusvuotta esiintyy oppimisvaikeuksia tai joka jonkun muun syyn takia tarvitsee erityistä hoitoa tai huolenpitoa (Heinämäki 2005.)

Kuva 7. Varhaisen tuen rakentuminen arkeen (Heinämäki 2005,10)

Varhaiseen tukeen liittyy ennaltaehkäisevä lapsen kasvun ja kehityksen riskitekijöiden tunnistamiseen liittyvä näkökulma. Se edellyttää lapsen yksilöllistä tukemista päivittäisten toimintojen osana ja samalla työyhteisön toiminnan tietoista arviointia ja kehittämistä varhaisen tuen suuntaan. Varhaiskasvatuksessa varhainen tukeminen on nähty osana laadukkaan perustehtävän jatkumoa kohti erityistä tukea. (Heinämäki 2005, 9 – 10.)

Edellä sanottu on ollut lähtökohtana myös Iitin kunnan varhaiskasvatuksen kehittämishankkeessa. Hankkeen tarkoituksena on järjestää lapselle yksilöllisen tarpeiden mukaista tukea hänen omassa päivähoitoryhmässään.

Tavoitteena on myös, että lapsen päivähoidosta vastaava henkilöstö paneutuu tiiminä varhaisen tuen järjestämiseen lapsen yksilöllisen tarpeen mukaisesti siten, että tuki vastaa mahdollisimman tarkoin lapsen henkilökohtaisia tarpeita. Iitin kunnassa päivähoito on pyritty järjestämään tiimijattelun pohjalta, joten on luonnollista, että myös varhaisen tuen järjestämistä kehitetään ja arvioidaan tästä näkökulmasta. Varhaisen tuen järjestämisellä arvioidaan olevan myös myönteisiä taloudellisia vaikutuksia. Jos lapsen tuen tarve havaitaan mahdollisimman varhain, voidaan sopivin tukitoimin estää tilanteen vaikeutuminen ja välttyä lapsen sijoittamiselta myöhemmin esimerkiksi perusopetuksen erityisryhmiin.

3.1 Yhteys perusopetukseen varhaisen tuen järjestämisessä

Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa puhutaan erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevasta lapsesta, erityistä tukea tarvitsevasta oppilaasta, erityislapsesta tai erityisoppilaasta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) viitataan erityiseen tukeen. Lapsi voi tarvita tukea fyysisen, tiedollisen, taidollisen tai tunne-elämän tai sosiaalisen kehityksen osa-alueella eripituisia aikoja. Tuen tarve voi syntyä myös tilanteessa, jossa lapsen kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa hänen terveyttään ja kehitystään. (Määttä & Rantala 2010, 103.)

Erityispäivähoidon tukitoimiksi mainitaan lapsen toiminnan/kehityksen arviointi, lapsen kielellisen kehitystason tutkimukset, yksilölliset harjoitusohjelmat, yhteistyö ja neuvonta lapsen hoitopaikassa, yhteistyö perheiden kanssa, yhteistyö koulun ja terveystoimen kanssa (erityisesti esiopetusikäiset) sekä muiden tahojen kanssa. (Viitala 2002, 15.)

3.2 Erityistä tukea tarvitseva lapsi

Nykyisin erityispäivähoidossa käytetään ilmaisua erityistä tukea tarvitseva lapsi, mikä on määritelty esiopetussuunnitelman perusteissa (2006, 16–17) sekä myös varhaiskasvatussuunnitelman valtakunnallisia linjauksia koskevassa periaatepäätöksessä. Esiopetuksessa tällä tarkoitetaan lapsia, joiden kehityksen ja kasvun tai oppimisen edellytykset ovat heikentyneet sairauden, vamman tai toimintavajavuuden vuoksi. Lisäksi erityisen tuen piiriin kuuluvat lapset, jotka tarvitsevat psyykkistä ja sosiaalista tukea kas-

vulleen. Erityinen tuki pitää sisällään oppimisvaikeuksien varhaisen tunnistamisen, ennaltaehkäisemisen ja kuntouttamisen. (Viitala 2002, 13.)

4 EARLY INTERVENTION – VARHAINEN PUUTTUMINEN

Varhaisen tuen määrittelyn perustana on early intervention -käsite, joka on yleisesti suomennettu termillä varhainen puuttuminen. Varhainen puuttuminen on suomalaisessa varhaiskasvatuksessa usein nähty painottuneena tuen tarpeen tunnistamiseen ja puhekeksiottamisen prosesseina, ja vähemmälle huomiolle on jäänyt toiminnan muutos puhekeksiottamisen jälkeen (Heinämäki, 2005, 13–14.)

Useissa Euroopan maissa termi viittaa myös pyrkimykseen saada lapset kattavasti palveluiden piiriin, kun käytössä ei ole yhtenäistä ja kattavaa neuvolatoimintaa tai päivähoitojärjestelmää. Kansainvälisesti määritelty early intervention sisältää tuen tarpeen varhaisen havaitsemisen ja tuen järjestämisen sekä käytännön toimintana että palvelujärjestelmän haasteena. Suomessa palvelujärjestelmä tavoittaa lastenneuvolan kautta valtaosan lapsista. Lasten päivähoito kaikille avoimena palveluna on koko olemassaolonsa ajan ollut myös yksi varhaisen puuttumisen ympäristö: (Heinämäki 2005, 13.)

Varhainen tuki ennaltaehkäisyä ja osana perustehtävää ja -osaamista on muodostanut uuden lähestymistavan varhaiskasvatukseen. Samaan aikaan lääketieteellisin perustein tehty lapsen tuen tarpeen määrittely on käynyt riittämättömäksi, ja haasteet ovat suuntautuneet kasvatuksellisen tuen kehittämiseen ja tarjoamiseen. (Heinämäki 2006.)

4.1 Varhaisen puuttumisen tulkintoja ja hankkeita

Mirja Satka pohtii varhaisen puuttumisen strategiaa Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä ilmestyneessä artikkelissa (Satka 2009):

”Suomalaisen varhaisen puuttumisen esiinmarssia edelsi *early interventionin* nouseminen lapsi ja nuorisopolitiikan suosikkistrategiaksi angloamerikkalaisissa sosiaalipalvelu- ja hyvinvointireformeissa. Perimmäisenä tavoitteena on optimoida lasten ja nuorten palveluista saama hyöty sekä vakuuttaa veroja maksavat kansalaiset siitä, että näin ehkäistään tämän väestöryhmän kantamien vakavien riskien realisoitumista – ja

pienennetään niiden aiheuttamia julkisia kustannuksia. Mutta mitä on suomalainen varhainen puuttuminen? Siitä on puhuttu paljon, mutta sen analyysit ovat harvinaisia. Kansainvälisessä kehityspsykologisessa ja lapsipsykiatrisessa kirjallisuudessa lasten ja nuorten ongelmien ehkäiseminen eli preventio ei ole uusi ilmiö.”

4.2 Varpu - hanke (Varhainen puuttuminen)

Sosiaali- ja terveysministeriön vuosina 2001 - 2007 koordinoima Varhaisen puuttumisen - hanke kehitti niin viranomasiten kuin vapaaehtoistoimijoiden kykyä puuttua varhaisessa vaiheessa erityisesti lasten, nuorten ja lapsiperheiden psykososiaalisiin ongelmiin ja tukea heitä siinä selviytymisessä(STM 064:00/ 2008)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) varhaisen puuttumisen toiminnassa korostetaan varhaista avointa yhteistyötä palvelujen tarjoajien ja kansalaisten välillä. Varhainen puuttuminen ymmärretään toimimiseksi mahdollisimman varhain, mahdollisimman avoimesti ja mahdollisimman hyvässä yhteistyössä ongelmatilanteiden ehkäisemiseksi. Olennaista on toimia silloin, kun mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja on runsaasti. Varhainen puuttuminen on varhaista vastuunottoa omasta toiminnasta toisten tukemiseksi. THL edistää psykososiaalisten palveluiden ja asiakkaiden varhaista avointa yhteistyötä kehittämällä, levittämällä ja tutkimalla mm. dialogisia ja verkostomaisia palvelurakenteita sekä yhteistyömenetelmiä. (Arnkil 2009.)

”Mitä aikaisemmin huoliin tartutaan, sitä helpompi niitä on selvittää. Kaikki tietävät tämän. Liian usein kuitenkin jäädytään odottelemaan, että vaikeudet ratkeavat ajan kanssa. Ja jälkiviisaasti sitten päivitellään, miksei asiaan puututtu ajoissa, kun se oli kaikkien tiedossa kauan sitten ”(Arnkil 2009.)

Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan joko lapsen ensimmäisiin vuosiin kohdistuvaa toimintaa tai toimintaa, jossa tartutaan ongelmaan mahdollisimman varhain heti sen havaitsemisen jälkeen tai jolla pyritään ehkäisemään ja helpottamaan tiettyjen riskitilanteissa olevien lasten, nuorten ja perheiden ongelmia riittävän aikaisessa vaiheessa. Riskitekijöiden tunnistamista pidetään tärkeänä.” Samassa yhteydessä viitataan valtakunnalliseen Varpu-hankkeeseen, jossa sosiaaliviraston muistion mukaan on kyse varhaisesta tuen ja kontrollin tarjoamisesta muun muassa suhteessa työntekijän lasta

tai lapsia koskevan huolen kasvuun tai lapsen tai perheen pulmien kasaantumiseen. Valtakunnallinen Varpu-verkosto on vuodesta 2004 lähtien tukenut varhaisen puuttumisen ajattelun ja käytäntöjen levittämistä. Varpu-verkosto levittää asiakaslähtöisiä ja kumppanuuteen perustuvia varhaisen puuttumisen käytäntöjä, jotka edistävät asiakkaiden kunnioittavaa kohtaamista ja osallisuutta omien asioidensa hoidossa. Varhaista puuttumista on monenlaista. Sen nimissä tehdään jopa vastakkaisia asioita. Tällä sivustolla esiteltävä varhaisen puuttumisen toiminta-ajatus perustuu Varpu-verkoston yhteisesti sopimiin eettisiin periaatteisiin (Arnkil 2009.)

VarTu -hanke (sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2006, 26) kokosi, kehitti ja mallinsi varhaiskasvatuksen käytäntöjä varhaisentuen ja vanhempien osallisuuden suuntaan. Varhaista tukea tarkasteltiin sekä päivittäisen toiminnan, varhaiskasvatuksen pedagogisen johtamisen että palvelujärjestelmän toimivuuden kautta. Siitä esiin nousseet kehittämisteemat koottiin kirjaksi: varhaista tukea lapselle - työvälineenä kehittämisen valikko (Heinämäki 2005.)

5 VARHAISEN VUOROVAIKUTUKSEN KÄSITTEITÄ

5.1 Kiintymyssuhde

Ihmislapsella on lajinkehityksessä syntynyt taipumus kiinnittyä hoivaavaan aikuiseen. Hyvin avuttomana syntyvän ihmislapsen eloonjääminen ja sosiaalistuminen edellyttävät lapsen pitkäaikaista kiinnittymistä ja kiintymistä hoitajaansa. Bowlby korostaa hoivaavan aikuisen ja lapsen asymmetristä suhdetta ja sitä että, lapsen eloonjäämisen edellytyksenä ja takeena on aikuisen jatkuva hoiva. Lapsen alttius muodostaa kiintymyssuhde on ohjelmoitu aivojen neurobiologiseen toimintaan, joten se on yleisinhimillinen (Sinkkonen & Kalland 2011, 30).

Vauvan kieli on tunteiden kieltä - hätäitkua pelon yllättäessä ja mielihyvän kujeittelua tarpeiden tyydyttämisen hetkellä. Vanhemmat ymmärtävät tätä kieltä luonnostaan ja vastaavat siihen sitoutumalla antamaan vauvalleen varhaisen kiintymyssuojan suojelemalla lasta, vastaamalla lapsen tarpeisiin ja aktivoimalla että tyynnyttämällä lasta. Varhaisen kiintymyssuojan turvin vauva jää eloon ja alkaa kehittyä yksilölliseksi persoonallisuudeksi. vanhempien antaman kiintymyssuojan varhaisin tehtävä on tarjota

vauvalle mahdollisuus luoda ensimmäinen emotionaalinen ihmissuhde, kiintymyssuhde. (Sinkkonen 2003, 44 - 45.).

Vauva rakentaa turvallisuusstrategioita ensimmäisestä elinpäivästään alkaen. Hän ryhtyy järjestämään havaintoja kokonaisuuksiksi. Lapset tarvitsevat elämäänsä säännönmukaisuutta, ennakoitavuutta ja rutiineja. (Sinkkonen 2008, 102.) Turvallinen tuki-kohta on kiintymyssuhdeteorian keskeisin käsite. Sillä tarkoitetaan kahta vanhemman huolenpitokykyyn kuuluvaa näkökohtaa: 1.olla tukena lapsen tutkiessa maailmaa, ja 2.toimia turvasatamana, johon lapsi voi palata kokiessaan uhkaa tai vaaraa.(Broberg ym. 2005, 129)

Kiintymyssuhdeteoria perustuu brittiläisen psykiatrin ja psykoanalyytikon John Bowlbyn ajatuksiin ja tutkimuksiin 1960- ja 1970-luvulta. Näistä lähtökohdista Bowlby päätteli, että myös ihmislapsen varhaiskehitystä säätelee vahvasti turvallisuuden tarve ja pyrkimys pysytellä erityisesti vaarallisissa tilanteissa mahdollisimman lähellä hoiavaavaa aikuista. Bowlbyn (1979) mukaan kiintymyssuhdeteoria on yritys käsitteellistää ihmisen taipumusta muodostaa voimakkaita tunnesiteitä toisiin ihmisiin ja selittää niitä ahdistuksena, vihamielisyytenä, depressiona ja tunteiden eristämisenä ilmeneviä stressin muotoja, jotka aiheutuvat tahattomista erokokemuksista ja menetyksistä (Sinkkonen 2004,1866-1873.)

Bolwby kuvaa syntyvää kiintymyssuhdetta sisäiseksi säätelyjärjestelmäksi, jonka avulla lapsi alati vertailee tietoa esimerkiksi äidin sijainnista omaan läheisydentavoitteesensa. Sisäisen säätelyjärjestelmän ansioista lapsi vähitellen oppii pitämään yllä riittävää kokemusta toisen tarvitsevasta läheisyydestä(Sinkkonen & Kalland 2004, 31.)

Bolwby pitää kolmen vuoden ikää käännteentekevänä sen suhteen, kuinka lapselle alkaa kestää äidin poissaoloja. Vasta kolmannen ikävuoden jälkeen lapsi kykenee hyväksymään hoitajikseen vieraita henkilöitä. Vasta tuolloin voi lapsi luottaa siihen että äiti palaa(Rusanen 2011, 28).

Sisäisen työskentelymallin merkitys tulee erityisen selkeäksi, kun lapsi alkaa olla tekemisissä alkuperäisen perhepiirin ulkopuolella kohtaamiensa uusien ihmisten kanssa.

Hän soveltaa näissä kohtaamisissa sisäisiä työskentelymallejaan, jotka on sopeutettu vuorovaikutukseen omassa perheessä. Myönteiset (turvalliset) sisäiset työskentelymallit auttavat lasta luomaan ympärilleen myönteisen ympäristön. Turvattomat sisäiset työskentelymallit sitä vastoin johtavat usein kielteiseen vuorovaikutukseen aikuisten ja ikätovereiden kanssa, mikä edelleen vahvistaa lapsen käsityksiä siitä, millaisia muut ovat (Broberg ym. 2005, 128.)

Kiintymysmalleilla on yhteys sosiaalisten taitojen myöhempään kehitykseen suhteessa aikuisiin ja samanikäisiin. Varhaislapsuuden turvallisesti kiinnittyneillä lapsilla on leikki-iässä ja kouluikäisinä paremmat suhteet niin omiin vanhempiinsa kuin perheen ulkopuolisiin aikuisiin, ja he ovat ikätovereidensa parissa pidetympiä (Broberg ym. 2005, 130.)

Kiintymyssuhdeteorian lähtökohta on luonnonvalinnan tuloksena ihmisessä ja ylipäättään kädellisissä kehittynyt kiintymyssysteemi, jonka tarkoitus on tarjota avuttomalle jälkeläiselle turvaa ympäristön vaaroja vastaan. Yksilö tavallaan kysyy kaiken aikaa: "Onko kiintymyshahmoni riittävän lähellä?" Tavallisesti lapsella on yksi ensisijainen kiintymyshahmo – yleensä äiti, kuitenkin kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsen ensisijainen kiintymyshahmo voi olla muukin kuin äiti (kuten isä); tärkeintä on kiintymyksen rakentumiseen tähtäävän käyttäytymisen omaksuminen. Lasten kiintymyssysteemin on todettu muodostuvan etenkin sillä perusteella, kuinka luotettavasti ja ennustettavasti äiti reagoi lapsen läheisydentarpeeseen. Lapsi oppii luottamaan äidin rakkauteen ja samalla muodostuu perusturvallisuus, joka on varhaislapsuuden tärkein kehitystehtävä. Kiintymyssuhteen laatu vaikuttaa lapsen persoonalliseen kehitykseen. (Sinkkonen 2004, 57.)

Sensitiivinen hoitaja on ilmeikäs, juttelee ja äänтелеe kannustavasti ja empaattisesti ja on lapsen lähellä, mutta ei tunkeudu tämän reviirille. Hänen äänensä ja tunneilmaisunsa ovat vaihtelevia ja seurailevat lapsen tunnetiloja. Hän antaa tilaa lapsen omille intentioille (pyrkimyksille) ja valinnoille, mutta tarjoaa omasta puolestaan uusia virikkeitä, jos lapsi menettänyt kiinnostuksensa aikaisempaan toimintaan (Sinkkonen 2008, 92.)

5.2 Tunteet, mieli, aivot

Ensimmäisen kiintymyssuhteen tavoite on tuottaa lapselle tunne perusturvallisuudesta. Se syntyy arkisissa hoivatilanteissa, joissa vauva hakee aktiivisesti läheisyyttä ollessaan rauhaton. Kiintymyssuhteen toinen varhainen tehtävä liittyy vauvan vireystilan ja tunnetilojen säätelyyn. Vireystilat säätelevät nukkumista ja ympäristön seuraamista. Kolmas kiintymyssuhteen merkitys näkyy ensimmäisen vuoden loppuun mennessä vauvan kyvyssä ilmaista tahdonalaisia tunteitaan ja välittää niitä ympäristölle. Neljänneksi, vanhemman tarjoaman turvapesän avulla vauvan kehityksen perusedellytys, tarve oppia ja tutkia ympäristöä mahdollistuu (Sinkkonen 2003, 52–53.)

Tunteiden säätelyjärjestelmä alkaa kehittyä jo vauvaiässä. Hyväksyvä ja tukea antava tapa suhtautua lapseen saa aikaan sen, että lapsi voi sisäistää vanhempiensa tavoitteet. Hyväksyvä suhtautumistapa edistää tunteiden säätelyjärjestelmän kehittymistä eli sitä, että yksilö tunnistaa erilaisissa tilanteissa viriäviä tunteitaan ja ymmärtää mitä niille voi tehdä. Käyttäytymisessä on erityisen tärkeää käyttäytymistä koskevan kontrollon kehittymien, mitä pidetään tunteiden säätelyjärjestelmän keskeisenä osana. Tällöin yksilölle syntyy valikoima erilaisia taitoja, joiden avulla yksilö kykenee säätelemään tietoisesti tunteitaan ja kehittymistään (Rusanen 2011, 37.)

Aivojen kehitys ulottuu raskauden ensimmäisistä viikoista nuoruusikään saakka. Senkin jälkeen tapahtuu aivojen toiminnallisia muutoksia, sillä ihmisellä on kyky oppia uusia asioita vanhuuteen saakka. Aivojen rakenteellinen kehitys on geneettisesti ohjattua, mutta erityisesti aivojen toiminnallista kehittymistä ohjaavat lapsen kokemukset, jotka liittyvät varhaiseen emotionaaliseen vuorovaikutukseen vanhemman tai muun hoivanantajan kanssa (Sinkkonen & Kalland 2011, 17.) Lapsen ja vanhemman välinen tunnesuhde ohjaa aivojen toiminnallista kehitystä varhaisista hetkistä alkaen. Tämä tunnesuhteen varjeleminen ja vaaliminen on oleellista myös aivojen ja mielen kehityksen näkökulmasta. 2 - 3 ensimmäistä elinvuotta ovat aivojen kiihkeän kasvun ja kehityksen aikaa. Toisaalta aivojen plastisuus säilyy koko eliniän ja toiminnallista muo-
vautumista tapahtuu oppimisen ja muiden uusien kokemusten kertymisen mukana koko ajan (Sinkkonen & Kalland 2011, 27.)

Kiintymyskäyttäytyminen ja siihen vastaaminen muodostavat yhdessä läheisyyden säätelysysteemin, joka onnistuessaan ilmenee siten, että molemmat vuorovaikutuksen osapuolet nauttivat toistensa seurasta. Toiminta ja turvan hakeminen ovat tasapainossa keskenään. Hyvät vuorovaikutuskokemukset edistävät jopa aivojen fysiologista kehitystä. Tämä puolestaan edistää lapsen kykyä olla vuorovaikutuksessa hoivaajansa kanssa (Rusanen 2011, 36.)

Rusasen mukaan tunneyhteyden rakentaminen ensikuukausina on erittäin tärkeää lapsen myöhemmän kognitiivisen kehityksen kannalta. Vahva tunneyhteys lapseen mahdollistaa sen, että aikuinen kiinnostuu aidosti lapsen yrityksistä saada itsensä ymmärrettäväksi siinä vaiheessa, kun lapsi tapaa ensimmäisiä sanojaan. Kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta hoivaajan pitäisi kyetä luomaan sellainen ilmapiiri, jossa lapsi kokee voivansa kääntyä aikuisen puoleen missä tilanteessa tahansa ja milloin tahansa (Rusanen 2011, 37.)

Toiminnallinen kehitys tarkoittaa sitä, millä tavalla hermosolut toiminnassa liittyvät toisiinsa ja miten kehityksen jatkuessa aivoalueiden välille muodostuu yhä laajempia toiminnallisia yhteyksiä. Aivoissa tapahtuu sekä jäsentymistä eli toiminnallisten yksiköiden ja yhteyksien syntymistä että integroitumista eri erillisten toiminnallisten yksiköiden yhdentymistä yhä laajemmiksi toiminnallisiksi kokonaisuuksiksi. Lapsen kehityksessä ns. kehitystasohyppäykset ovat esimerkki tästä integroitumisesta. Kehitystasohyppäystä edeltää kehityksen eteneminen useilla eri alueilla esimerkiksi kognitiivisen, havaintokyvyn, motorisen, kielellisen, sosiaalisen kehityksen alueella, kunnes kyseiset alueet integroituvat yhteen ja lapsi siirtyy hyppäyksen omaisesti kehityksensä aivan uudelle tasolle (Sinkkonen & Kalland 2011, 18.)

Tunteet vaikuttavat keskeisesti aivojen toiminnalliseen järjestymiseen ja kehitykseen. Yksinkertaisimmillaan mieli voidaan ymmärtää informaation ja energian virraksi, jota voi olla yksilön sisällä tai ihmisten välillä. (Sinkkonen & Kalland 2011, 19). Aivot saavat informaatiota aistien kautta, ja ne käsittelevät tuota informaatiota erilaisten sisäsyntyisten ja opittujen, keskenään verkostoituneiden hermoyhteyksien avulla. Informaatio vaikuttaa aivojen järjestäytymiseen ja sitä kautta niiden rakenteen muodostumiseen. Aivojen keskeisimpänä tehtävänä on erotella ja antaa etusija sellaiselle informaatiolle, joka on yksilön tarpeiden ja päämäärien kannalta oleellista. Aivojen ke-

hitystä tutkiva neurobiologia on vahvistanut aiemman perinteisen kehityspsykologisen näkemyksen siitä, että varhain tapahtuvalla kehityksellä ja oppimisella on suurempi ja kattavampi merkitys myöhempien kehitysmahdollisuuksien ohjaamisessa kuin myöhemmillä vaiheilla (Sinkkonen 2003, 14).

Herkkyyteen, jolla lapsi hyväksyy uusia henkilöitä hoitajikseen, vaikuttavat suuressa määrin lapsen ja vanhemman suhteet ennen päivähoiton alkamista. Näyttää siltä, että lapsi suhtautuu uuteen aikuiseen oletuksella, että tämä käyttäytyy samalla tavalla kuin lasta siihen asti hoivannut henkilö (Rusanen 2011, 44.) Esim. kolmevuotias lapsi ymmärtää ajoittain että, toisten tunteet ovat eri asia kuin hänen omat tunteensa. Hän alkaa jo kokea empatiaa toisten tunteita kohtaan ja vastaa niihin tavalla, joka on irti hänen omasta tunnetilastaan. Kuitenkin vasta neljävuotias lapsi kunnolla ymmärtää, että samassa tilanteessa ihmisillä voi olla erilaisia tunteita (Keltikangas-Järvinen 2012, 16–18.)

Osa asiantuntijoista puhuu varhaiskehityksen yhteydessä herkkyykskausista tai kriittisistä vaiheista. He tarkoittavat niillä ajanjaksoja, joina aivojen ja keskushermoston kehitys avaa mahdollisuuksia uusien taitojen oppimiseen. Varhaisimmat kokemukset muuttuvat ajan myötä automaattisiksi toiminnoiksi ja tunneperäisiksi uskomuksiksi, jotka ovat tiedostamaton osa ihmisen toimintaa. Johtavien asiantuntijoiden mukaan lapsille kehittykin parina ensimmäisenä elinvuotenaan oppimisen ja oppimiskykyjen kolme emotionaalista ja sosiaalista peruspilaria: Perusluottamus, Itsekontrolli ja perusoppimismotivaatio. (Helenius ym. 2002, 17.)

5.3 Muisti

Aivoissa ei ole olemassa erillistä muistisäilöä, vaan muisti tarkoittaa aivojen kykyä käyttää aikaisemmin koettuja asioita tulevan toiminnan ohjaamiseen (Sinkkonen & Kalland 2011, 18). Vauva arvioi kaikkia häntä ympäröiviä ilmiöitä lähinnä turvallisuusnäkökohdista, muu on toisarvoista. Turvallisuudentunne rakentuu kahden peruspilarin: kognitioiden ja affektien varaan. Kognitio viittaa aistihavaintoihin ja tietoon ja affektit, tunteet, ovat vauvoista puheen ollen tilannesidonnaisia, paljolti fysiologisina aistimuksina ilmeneviä tiloja (Sinkkonen 2008, 101.)

Heille pitää kertoa ja selittää asiat alusta alkaen niin kuin ne ovat. Rutiineilla ja ennakoitavuudella on turvallisuuden kannalta keskeinen merkitys. Rehellisyyteen ja ennakoitavuuteen kuuluu myös se, miten lapsen tunteisiin suhtaudutaan ja miten ne otetaan vastaan. Tunteille pitää antaa nimiä. Tunteiden nimeäminen auttaa lasta ymmärtämään sisällään vellovaa tunnekuohua ja tukee lasta tunteiden hallitsemisessa. Turvallisuudentunteen kannalta lapsen pitäisi saada kokemus, ettei mikään inhimillinen ole vanhemmille vierasta, eikä voimakkaidenkaan tunteiden ilmaiseminen johda hylätyksi tulemiseen (Sinkkonen 2008, 103–104.)

Tunteiden tehtävänä on ohjata informaation ja energian virtaa. Mieli syntyy ihmissuhteiden ja aivojen toiminnallisen kehityksen yhteydessä (Sinkkonen & Kalland, 2011, 19). Todelliset, usein tosittavat kokemukset muodostavat tiettyjä oletusarvoja lapsen mieleen. Jos nuo kokemukset ovat lohduttavia ja turvaa tuottavia, syntyy turvallinen kiintymyssuhde (Sinkkonen 2008.) Tosiasia on se, että sosiaalinen, emotionaalinen ja kognitiivinen puoli kehittyy hyvin ainoastaan turvallisten kiintymyssuhteiden kautta ja tällaiset suhteet muodostuakseen vaativat aikuisen aikaa (Rusanen 2011, 35).

Lapsi pyrkii alusta alkaen jäsentämään kokemuksiaan ja luomaan niistä ennakoitavia syiden ja seurauksien ketjuja aistihavaintojensa ja muistinsa kautta. Tältä pohjalta syntyy ns. työskentelymalleja, tiedostamattomia psyykkisiä rakenteita, joilla on taipumus ohjata tulevaakin käyttäytymistä ja toimintaa. Kun jokin käytös on toiminut hyvin tietyssä tilanteessa, sitä pyritään soveltamaan muissakin tilanteissa (Sinkkonen 2004, 1866–1867.)

6 TEMPERAMENTIN VAIKUTUS LAPSEN KASVUUN

Keltikangas - Järvinen pohtii temperamentin vaikutusta siihen, mikä helpottaa tai vaikeuttaa ihmisen elämää. Jokainen vauva ja jokainen vanhempi ovat erilaisia synnynäiseltä temperamentiltaan. Vauvan temperamentti vaikuttaa siihen, kuinka häntä hoidetaan ja minkälaista palautetta hän saa läheisiltään. Vauvoissa on eroja esimerkiksi suhteen, kuinka helposti he rauhoittuvat tai sopeutuvat uusiin tilanteisiin. Lapsi vaikuttaa vanhempaan ja vanhempi vaikuttaa lapseen. Vuorovaikutuskokemukset ja temperamentti muovaavat yhdessä lapsen persoonallisuutta. Vanhemman ja lapsen

temperamenttien yhteen sovittaminen voi vaatia aikaa (Keltikangas-Järvinen 2009, 36.)

6.1 Temperamentin lajit

Keltikangas-Järvinen (2009) kuvaa kolmenlaisia temperamenttilajeja seuraavasti:

Helpon temperamentin lasta luonnehtii biologisten toimintojen säännöllisyys, kuten nälän tai unirytmien säännöllisyys, positiivinen suhtautuminen kaikkeen uuteen ja halu lähestyä uusia ihmisiä, tapahtumia, esineitä, kyky sopeutua muutoksiin, positiivinen mieliala, korkea ärsytyskynnys ja vähemmän intensiivinen tapa osoittaa tunteita. Lähes 40 % lapsista on tällaisia.

Hitaasti lämpiävän temperamentin lapsia kuvaa parhaiten kaksi piirrettä: kohtalaisen vaisu mutta negatiivinen reaktio kaikkeen uuteen ja hidas sopeutuminen huolimatta toistuvista mahdollisuuksista tutustua kyseiseen uuteen asiaan. Tällaisten lasten negatiiviset sen enempää kuin positiivisetkaan reaktiot eivät siis ole voimakkaita. Heidän tunteensa eivät myrskyä, heidän biologinen rytmensä on melko säännöllinen ja kaikki uusi aiheuttaa heille vastustusta. 15 % lapsista on tutkimusten mukaan tällaisen temperamentin omaavia.

Vaikean temperamentin lapsia kuvaa biologisten toimintojen epäsäännöllisyys. Tähän temperamenttiin kuuluu se, että lapsen kaikki sopeutuminen kestää ja ensireaktio kaikkeen uuteen, kuten uusiin ihmisiin ja sosiaalisiin uusiin tilanteisiin, on vetäytyminen, varautuneisuus ja tilanteiden välttäminen. Asioiden pitää sujua totutulla rutiinilla. Lapsi suhtautuu negatiivisesti kaikkeen, mikä ei ole hänelle ennestään tuttua. Lapsen reaktiot ja protestit ovat voimakkaita. Tällaisia lapsia on 10 % lapsista.

On huomattava että, lapsen temperamentti määräytyy vaikeaksi sen mukaan, miten paljon työtä ja vaivaa se aiheuttaa vanhemmille ja kasvattajille. Määritelmä ei siis nouse temperamentista itsestään vaan siitä miten ympäristö siihen reagoi.

Kaikkia lapsia ei voi sijoittaa näihin kolmeen temperamenttiluokkaan, vaan he kuuluvat jonnekin välimaastoon ja heitä voidaan kuvailla paremmin yksittäisten piirteiden avulla. (Keltikangas-Järvinen 2009, 62–68).

Temperamentti asettaa omat haasteensa lapsen kasvatukseen ja nimenomaan tunteiden hallintaan ja aggression vähentämiseen liittyviin kasvatustoimiin. Aggressiivisuus ei ole temperamenttipiirre, mutta temperamentti vaikuttaa siihen, miten helposti lapsi tulee aggressiiviseksi. Pienen aktiivisen lapsen sosiaalinen elämä on täynnä frustraatioita, koska hänellä on enemmän tilanteita kuin sosiaalista taitoa. Paremmin kuin moittiminen ja toruminen häntä auttaa ennakoiminen (Keltikangas-Järvinen 2012, 60.)

6.2 Ympäristön vaikutus temperamenttiin

Kun tarkastellaan ympäristön vaikutusta temperamenttiin, puhutaan erikseen ympäristön ja temperamentin korrelaatiosta sekä ympäristön ja temperamentin vuorovaikutuksesta. Vaikutus kulkee koko ajan molempiin suuntiin; ympäristö vaikuttaa temperamenttiin mutta myös temperamentti ympäristöön, kuten ihmisten suhtautumiseen tai vanhempien antamaan kasvatukseen. On todettu että äärimmäiset temperamentit vaikuttavat ympäristöön, kun taas ympäristö vaikuttaa parhaiten keskimääräiseen temperamenttiin. Jos lapsi on esimerkiksi äärimmäisen vilkas, tämä vaikuttaa vanhempien ja ympäristön suhtautumiseen niin, että lapselle muodostuu hänen oman vilkkautensa takia tietynlainen kasvuympäristö: vilkkautensa takia häntä kasvatetaan määrättyllä tavalla (Keltikangas-Järvinen 2012, 118.)

Mikään temperamenttiominaisuus ei ole sinänsä hyvä tai huono. Kysymys on siitä, millaisia selviytymiskeinoja erilaisia temperamenttiominaisuuksia omaavilla lapsilla kehittyy vuorovaikutuksen kautta. Ympäristö voi kuitenkin normittaa toiset temperamentti ominaisuudet paremmiksi kuin toiset. Päivähoitoryhmässä saatetaan esimerkiksi arvostaa ja palkita rohkeaa, ulospäin suuntautunutta ja hyvin itseään ilmaisevaa lasta enemmän kuin hiljaista tarkkailijaa tai arkaa syrjään vetäytyjää. Voi käydä niin, että hitaasti oppivien ja toimivien lasten kyvyt eivät ehdi päästä esille esiin ryhmätapah- tumien nopeassa tempossa. Lasten tulisi saada hyväksyntää ja arvostusta omalle ominaisuudelleen, ja heidän tulisi samalla saada apua elämässä selviytymisen keinojen löytämiseen oman temperamenttinsa pohjalta (Helenius ym. 2001, 21.)

6.3 Temperamentin huomioon ottaminen päivähoitotyössä

Keltikangas - Järvisen (2009) temperamenttitutkimuksesta voidaan vetää suora linja päivähoiton lapsiryhmien kokoon. Ryhmäkoko on voitava suunnitella joustavasti lasten tarpeiden mukaan. Päivähoidon järjestäjällä pitää olla mahdollisuus muodostaa lapsiryhmät harkintansa mukaan siten, että enemmän huomiota vaativat lapset ovat pienemmissä ryhmissä. On voitava myös perustaa ryhmiä, jotka saattavat ylittää tarkasti suojellut normit Ryhmäkokoja on totuttu tarkastelemaan suurennuslasin kanssa. Tapana on ollut puhua erityisesti ”ylisuurista lapsiryhmistä”, joita kauhistellaan, ja jotka ovat lehtien otsikoissa sekä jatkuvien valitusten ja kanteluiden aiheina. Todellisuudessa hoitoryhmän koko riippuu siihen kuuluvien lasten sopeutumiskyvystä. Henkilöstön ammattitaitoa tulisi ryhmien perustamisessa arvostaa kunnioittaa ennen kuin valituksia ryhdytään rustaamaan.

Keltikangas - Järvinen (2012) toteaa tutkimustulosten perusteella seuraavaa: ”Tutkimusten mukaan ei siis haittaisi vaikka lapsi perheen tilanteen takia joutuisi vaihtamaan hoitomuotoa, mutta pysyvästi suuri hoitotuntien määrä päiväkodin suuressa lapsiryhmässä tuottaa enemmän haittaa. Nimenomaan päivähoitossa kertyvä tuntimäärä on päiväkodin tekijöistä myöhempien käytösongelmien ensimmäinen selittäjä. Liian varhainen päiväkotiin siirtyminen ja pitkät hoitopäivät korkealaatuisessakin ympäristössä ovat suurempi riski lapsen kehitykselle kuin lyhyemmät hoitopäivät vähän keskinkertaisemmassa ympäristössä” (Keltikangas-Järvinen 2012.)

7 LAPSEN KEHITYSVAIHEIDEN TARKASTELUA PÄIVÄHOIDON NÄKÖKULMASTA

Kasvun ihme näyttäytyy mahtavimmillaan kahden ensimmäisen elinvuoden aikana. Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä nopeampaa muutos on. Varhaislapsuuden psyykinen kehitys kytkeytyy nopeaan fyysiseen kasvuun ja hermojärjestelmän rakenteiden ja toimintojen muutoksiin - se on tämän ikävaiheen tärkeimpiä erityispiirteitä. Kasvatuksellinen lähiympäristö, kanssakäyminen vanhempien ja päivähoitajien kanssa sekä hyvin suunniteltu päivän kulku alkavat kuitenkin jo varhain virittää pienissä yhä uusia tarpeita; kiinnostusta ja uteliaisuutta sekä inhimillisen kanssakäymisen tarpeita (Helenius ym. 2002, 15.)

Ensimmäisenä elinvuonna kehitystä hallitsee tunnevuorovaikutus vanhempien ja hoi-vaavien aikuisten kanssa. Liikkeet ja esinehavainnot kehittyvät voimakkaasti. Toisella ikävuodella psyykkisen kehityksen perustan muodostavat esinetoiminnot ja puheen oppiminen. Lapset oppivat ymmärtämään ja käyttämään puhetta niin, että siitä tulee tärkein tekijä heidän vuorovaikutuksessaan ympäristön kanssa (Helenius ym. 2002, 16.)

Kolmannen ikävuoden aikana pienten suhde ympäristöönsä muuttuu edelleen merkittävästi. Lapset huomaavat mahdollisuuksiensa laajentuneen. He alkavat tajuta oman minänsä itsenäiseksi olennoiksi, jolla on omia toiveita ja odotuksia. (Helenius ym 2002,16). Varhaisessa leikki-ikässä lapsi kykenee omaksumaan sääntöjä aikuisen ohjauksessa ja myös lapsen sukupuoli-identiteetti alkaa kehittyä. Minän kehityksen perustana on havainto että hän on erillään äidistään. (Karjalainen & Kukkonen 2007, 72.) Leikki-ikäisen 3-6 vuotiaan lapsen yksilöllisyys on aloitteellisuuden ja syyllisyydentunteen kehittymisen vaiheessa. Tässä vaiheessa lapsi on aloitteellinen ja oppimishaluinen. Leikki-ikäinen jatkaa ympäristönsä tutkimista ja harjoittelee aloitteellisuutta sekä toisten kanssa toimimista. Lapsen kielen ja puheen kehittyessä suhteet ympäristöön monipuolistuvat. Vaihe on tärkeä minän kehittymiselle. Vanhemmat ja hoitajat opettavat lapselle toimintatapoja ja sääntöjä, joiden avulla lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät (Karjalainen & Kukkonen 2007, 72.)

Lapsen varhaisen tukemisen kannalta on hyvin keskeistä, että varhaiskasvatuksen henkilöstö tunnistaa lapsen tuen tarpeen arjen tilanteissa. Näiden tuen tarpeen tilanteiden tunnistaminen valottaa myös sitä, millaista tukea lapsi arkensa ja toimintansa helpottamiseksi tarvitsee. Lapsen tuen tarvetta arvioitaessa kiinnitetään huomiota hänen mahdollisuuksiinsa toimia erilaisissa ympäristöissä, erilaisissa kasvatuksellisissa tilanteissa ja kehitysvaiheissa (Heinämäki 2005, 11.)

Nykyään päivähoidosta neuvolaan menevä 4 vuotiaan kehityksen seurantalomake (liite 1) on tärkein neuvolan arvio lapsen kehityksestä ja tätä tukee päivähoidosta neuvolaan lähtevä arvio lapsen kehityksestä. Ns. lene-menetelmä on neurologisen kehityksen arviointijärjestelmä. Lenessä arvioidaan näkö - ja kuulohavainnot ja karkeamotoriikka. Lisäksi koordinaatiokokeet, poikkeavat liikkeet, vuorovaikutus, tarkkaavaisuus/motivoituminen ja käyttäytyminen. Puheen tuottaminen ja ymmärtäminen, kuul-

lun hahmotus sekä kuulomuisti testataan. Lisäksi testataan lukemisen valmiudet, silmän ja käden yhteistyö sekä leikki ja omatoimisuus(Mäki ym. 2011.)

Liitteessä 4 on erityislastentarhanopettajan kokoama tietopaketti ”nelivuotias pähkinänkuoressa”. Iitin kunnassa neuvola lähettää lapsen neuvolakäynnin jälkeen palautteen päivähoiton henkilöstölle. Palautteessa on tarvittaessa maininta muun muassa tarvittavista lisätoimista lapsen kehityksen tukemiseksi.

Lapsen kasvu ja kehitys etenevät aina yksilöllisesti. Kehitys kulkee eri lapsilla erilaisia teitä ja erilaisessa tahdissa. Kulttuuriset tekijät vaikuttavat alle kolmivuotiaidenkin kehitykseen monin eri tavoin. Koti ja päiväkotit odottavat lapsilta yleensä erilaisia asioita ja haastavat samalla heistä esiin erilaisia puolia ja erilaista käyttäytymistä(Helenius ym. 2002, 19–20.) Itsetuntoon liittyvät teoriat ovat yhtä mieltä siitä, että itsetunto rakentuu vuorovaikutussuhteissa. Alkuun itsetunto rakentuu lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa, sitten vuorovaikutus laajenee lasta hoitaviin aikuisiin. Itsetuntoa vahvistavassa vuorovaikutuksessa on oltava pääasiassa myönteinen sävy ja siihen on sisällytettävä lapsen henkilökohtaista huomiointia. Aikuisuus ja aikuisen vastuullisuus näkyy kaikissa kohtaamistilanteissa. (Alila & Parrila 2011, 44).

Kasvatukselliset, etenkin rajojen asettamisen tilanteet, voivat olla varsin vaativia. Jotta ne muodostuvat lapselle hyväksi, vahvistaviksi ja rohkaiseviksi kokemuksiksi, aikuisen täytyy olla perillä siitä, että tavoitteena on lapsen hyvä kasvu. Lapsen vahvistava kohtaaminen on prosessi, joka keskeisesti toteutuu arjessa. Lasten parissa työtään tekevä ihminen tarvitsee ammatillista itseluottamusta, jotta hän voi tehdä työtään lasta varten. Lapsen voidessa jollain tavoin huonosti, hän tarvitsee paljon tukea ja vahvistusta, mutta myös vankkaa toivoa ja luottamusta elämään(Mattila 2011, 25–26.)

Keltikangas - Järvisen (2012) mukaan päivähoitoon siirtymisen ajankohta on ollut tärkeä kehityspsykologinen kysymys. Jotkut aiemmat tutkimukset keskittyvät tarkastelemaan ensimmäisen ikävuoden aikana hoitoon siirtymisen vaikutusta, jotkut toisien, jotkut tätä myöhemmän. Päivähoitoon siirtymisen ikä ja hoidossa olon kertynyt tuntimäärä ovat riippuvaisia toisistaan. Hoidon kokonaistuntimäärä on luonnollisesti sitä suurempi, mitä nuorempana lapsi on aloittanut päivähoiton ja mitä vanhempaa ikäryhmää tutkitaan. Vaikka hoitotuntien merkitys on kumulatiivinen, on vauvaikä siis

herkintä aikaa. Kolmanteen ikävuoteen mennessä kertynyt päivähoidon suuri tuntimäärä ennusti levottomuutta ja tottelemattomuutta, kun taas 3-4 vuoden ikään mennessä kertynyt suuri tuntimäärä ennusti huonompaa sosiaalista selviytymistä (aggression turvautuminen muiden lasten kanssa leikittäessä) 5 vuoden iässä. Ensimmäinen oire siis oli levottomuus ja seuraava vakavampi oire aggressiivinen käytös(Keltikangas-Järvinen 2012, 125–126.)

Pienelläkin aggressiivisuuden lisääntymisellä, jos se koskee koko ikäluokkaa, on yhteiskunnallista merkitystä. Paitsi että aggression seuraukset lisääntyvät, aggression lisääntymien muuttaa asenteita ja suhtautumista. Yhteiskunnan normit muuttuvat. Aggressiota ei enää entiseen tapaan tunnisteta, vaan sitä aletaan pitää normaalina lasten välisenä toimintamallina. Käsitys sosiaalisista taidoista muuttuu. Sosiaalisilla taidoilla ei tarkoiteta enää ongelmien ratkaisemista ja neuvottelukykä vaan puolensa pitämistä ja selviytymistä suuressa laumassa. Jos yhteiskunnan normit ja käsitys sosiaalisista taidoista muuttuvat, poikkeaviksi tulevat ujut ja vetäytyvät lapset aggressiivisten ja levottomien lasten sijaan(Keltikangas-Järvinen 2012, 148.)

Kalliala (2008) toteaa seuraavaa: lapsen emotionaalinen hyvinvointi kertoo, tuntee ko lapsi olonsa päiväkodissa kotoisaksi, voiko hän olla oma itsensä ja vastataanko hänen tunteisiinsa. Emotionaalisesti hyvinvoiva lapsi rentoutunut sekä säteilee elinvoimaa ja sisäistä rauhaa. Hän on luottavainen ja läheisessä yhteydessä sisäiseen minäänsä, tarpeisiinsa, toiveisiinsa ja ajatuksiinsa. Lisäksi hänellä on hyvä itsetunto. Tällainen lapsi nauttii itsestään ja elämästään ja on myös useimmiten valmis osallistumaan päiväkodin tarjoamaan toimintaa(Kalliala 2008, 66.)

8 VARHAISKASVATUKSEN OHJAUSJÄRJESTELMÄ

8.1 Päivähoidon lainsäädäntö

Laki lasten päivähoidosta 36/1973 säätelee kuntien päivähoitoa ja sen järjestämistä. Jokaisella lapsella on oikeus päivähoitoon, johon osana sisältyy myös erityispäivähoito. Laissa säädetään, että päivähoidon tulee tukea lapsen persoonallisuuden kehitystä ja tukea perheitä kasvatustehtävässään. Erityisen tuen tarpeessa olevalla lapsella on fyysisen, psyykkisen tai sosiaalisen kehityksen poikkeavuus joka vaatii erityistä hoi-

toa. Kun päivähoitoon otetaan lapsi, joka on erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa, on hänestä hankittava alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto. (Asetus lasten päivähoidosta 882/1995, 2.§) Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö(Laki lasten päivähoidosta 304/1973, 2.a §.)

Päiväkoti tai sen osa voidaan järjestää lasten erityisen hoidon ja kasvatuksen perusteella erityispäiväkodiksi. (Laki lasten päivähoidosta 698/1982, 3.§.) Päivähoidosta annetun lain lisäksi lapsen elämää säätelee perusopetuslaki, jossa säädetään esiopetuksesta. Esiopetukseen osallistuminen oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna on vapaaehtoista ja vanhemmille maksutonta. Kunta on velvollinen järjestämään oppivelvollisuuden alkamisvuonna esiopetusta pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oleville lapsille ja niille, jotka aloittavat perusopetuksen vuotta säädettyä myöhemmin(Laki lasten päivähoidosta 628/1998, 4.§.)

8.2 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010

Erityisen tuen tulee esiopetuksessa sisältää oppimisvaikeuksien varhaisen tunnistamisen, ennaltaehkäisyn ja kuntouttamiseen liittyvät tarpeelliset toimet. Lapsen esiopetussuunnitelman tulee sisältää lapsen kasvulle ja kehitykselle asetettavat tavoitteet sekä arvio lapsen vahvuuksista ja oppimiseen liittyvistä riskitekijöistä. Suunnitelmaan kirjataan lapsen oppimisympäristöön liittyvät muutostarpeet sekä opetukseen osallistumisen edellyttämät tuki- ja oppilashuolto palvelut (Perusopetuslaki 16. a § (642/2010.)

8.3 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003

Lapsen tuen tarpeen arvioinnin lähtökohtana varhaiskasvatuksessa on vanhempien ja kasvatushenkilöstön havaintojen yhteinen tarkastelu tai lapsen aiemmin todettu erityisen tuen tarve. Lapsi voi tarvita tukea fyysisen, tiedollisen, taidollisen tai tunne-elämän tai sosiaalisen kehityksen osa-alueilla eripituisia aikoja. Tuen tarve voi syntyä myös tilanteessa, jossa lapsen kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa hänen terveyttään tai kehitystään.

Lapsen tuen tarvetta arvioitaessa olennaista on tunnistaa ja määritellä lapsen yksilölliset toimintamahdollisuudet eri ympäristöissä ja erilaisissa kasvatuksellisissa tilanteissa sekä niihin liittyvät tuen ja ohjauksen tarpeet. Tärkeää on myös luoda tuen suunnittelun pohjaksi kokonaiskuvaa lapsesta, hänen vahvuuksistaan ja häntä kiinnostavista ja innostavista asioista. Tarvittaessa arvioinnin tueksi hankitaan lapsen tuen kannalta tarkoituksenmukaisen asiantuntijan lausunto, mutta varhaiskasvatuksen tukitoimet lapselle aloitetaan heti kun tuen tarve on havaittu. Tarvittaessa konsultoidaan vanhempien kanssa yhdessä sovitulla tavalla varhaiskasvatuksen omia tai muiden tahojen asiantuntijoita. Tavoitteena on ennaltaehkäistä lapsen tuen tarpeen kasautumista ja pitkitymistä. (Stakes oppaita 56). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisältöä, laatua ja kuntien varhaiskasvatussuunnitelmien laatimista. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet ohjaavat valtakunnallisesti esiopetuksen sisältöä, laatua ja paikallisten opetussuunnitelmien laatimista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet vuodelta 2003 määrittelee varhaiskasvatuksen seuraavasti;

Varhaiskasvatus on pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Tarvitaan vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten kiinteää yhteistyötä, kasvatuskumppanuutta, jotta perheiden ja kasvattajien yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden. Yhteiskunnan järjestämä, valvoma ja tukema varhaiskasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Se on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa, jossa lapsen omaehtoisella leikillä on keskeinen merkitys. Lähtökohtana on kasvatustieteelliseen, erityisesti varhaiskasvatukselliseen, mutta myös laaja-alaiseen, monitieteiseen tietoon ja tutkimukseen sekä pedagogisten menetelmien hallintaan perustuva kokonaisvaltainen näkemys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta.

Suunnitelmassa otetaan huomioon lapsen kokemukset, tämän hetken tarpeet ja tulevaisuuden näkymät, lapsen mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja lapsen yksilölliset tuen ja ohjauksen tarpeet. Keskustelussa vanhempien kanssa kiinnitetään erityistä huomiota lapsen kehitystä vahvistaviin myönteisiin puoliin. Lapsen hyvinvointiin liittyvät huolen aiheet ja ongelmat tuodaan esille mahdollisimman konkreettisina ja niihin haetaan ratkaisua yhdessä vanhempien kanssa.

8.4 Varhaiskasvatuksen kunnallinen ohjaus

8.4.1 Lapsipoliittinen ohjelma

Kunnan varhaiskasvatuksen linjaukset ja strategiat voivat olla osana kunnan lapsipoliittista ohjelmaa, tai ne löytyvät muista lasta ja perhettä koskevista asiakirjoista. Niistä ilmenevät kunnan varhaiskasvatuksen järjestämisen keskeiset periaatteet, kehittämisen painopisteet, kunnan omat linjaukset, strategiat ja tavoitteet. sekä määritellään eri palvelumuotojen sisällölliset tavoitteet.

Litin kunnassa on laadittu lapsipoliittinen ohjelma vuonna 2004 - 2005 ja siinä määriteltiin erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidon seuraavasti

”Toteutamme inklusion periaatetta mahdollisuuksien mukaan, siten, että erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen tilanne otetaan huomioon tavallisessa lapsiryhmässä lisäämällä perushenkilökuntaa tai käyttämällä henkilökohtaista avustajaa. Tällä tavoin pyritään lisäämään yhteenkuuluvuutta, tasa-arvoa ja erilaisuuden hyväksymistä.

Tuolloin noin kuuden vuoden takaiseen lapsipoliittiseen ohjelmaan kirjattiin myös seuraavaa: ”Lastentarhanopettaja tai terveydenhoitaja kutsuu koolle tukiverkon arvioimassaan laajuudessa. Yhteistyö vanhempien kanssa aloitetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Päivähoidon henkilöstöä tuetaan havainnoimaan lasten mahdollisia kehitysviivästymiä tai poikkeamia, sekä kannustetaan avoimeen yhteistyöhön vanhempien ja muun kasvatusta- ja opetustehtävissä olevien henkilöiden kanssa mahdollisten ongelmien ilmestyttyä.”

Lisäksi lapsen yksilölliseen päivähoidon tarpeeseen vastataan mahdollisuuksien mukaan niin, että turvataan yksilöllinen hoidon – opetuksen ja kasvatuksen kokonaisuus (Litin kunnan lapsipoliittinen ohjelma 2005.)

8.4.2 Lapsen kehityksen seuranta järjestelmä

Noista ajoista Iitin päivähoito on kehittynyt myönteiseen suuntaan. Käyttöön tuli muutama vuosi sitten mm. kolmivuotiaiden kehityksen seurantalomake sekä 3, 4 ja 5 -vuotiaiden neuvolaa varten tehtävät lomakkeet. Lomakkeiden avulla on tarkoitus antaa päivähoiton arvio lapsen kehityksestä. Myöhemmin tämä asia on muotoutunut varhaisen tuen antamiseksi lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti siihen päivähoitoryhmään, missä lapsi on hoidossa. Tähän on vaikuttanut suuresti se, että kiertävän erityislastentarhanopettajan konsultointi alkoi vuonna 2009 koko päivähoitossa. Myös dokumentointi (liite 3) on tullut vuonna 2010 päivähoitoon uutena työmenetelmänä ja sitä kehitetään edelleen. Nykyään tärkein lapsen kehitykseen liittyvä arviointi on lapselle tehtävä arviointi nelivuotiaana, joka lähtee päivähoitosta neuvolaan(liite 4).

8.4.3 Erityislastentarhanopettajan arviointi ja konsultaatio

Kiertävän erityislastentarhanopettajan arvioinnit ja konsultaatio jakautuvat tasaisesti kaikille päivähoitosektoreille (perhepäivähoito, ryhmäperhepäivähoito, päiväkodit). Hän koordinoi koko Iitin varhaiskasvatuksen erityisen tuen tarvetta. Lisäksi hän osallistuu erilaisiin yhteistyöryhmiin ja kaikkiin erityistä tukea tarvitsevia lapsia koskeviin neuvotteluihin. Hän myös tuottaa koulutusmateriaalia henkilöstölle ja laatii yksilöllisiä harjoituksia sekä ohjeita henkilöstön käyttöön Harjoituksilla ja ohjeilla pyritään vaikuttamaan myönteisesti lapsen tasapainoiseen kehitykseen. Erityislastentarhanopettaja on laatinut myös Iitin varhaiskasvatuksen käyttöön oppaan ”pienet päivähoitossa”, jossa on myös lasten vanhemmille suunnattua tietoa. Oppaalla pyritään vaikuttamaan lapsen varhaiseen tukemiseen jo heti päivähoiton alkaessa.

Oppaassa todetaan esimerkiksi seuraavaa: ”Kasvatuskumppanuus on parhaimmillaan joustavaa, toista arvostavaa ja tukevaa yhteistyötä vanhempien ja hoitajien välillä. Se on vanhempien ja hoitajien tietoista sitoutumista toimimaan yhdessä lasten kasvun ja oppimisen tukemisessa.”

Lapsi kasvaa ilmapiirissä. Tässä ilmapiirissä myös varhaisen tuen on parasta toimia ja taata omalta osaltaan tasapainoisen lapsuuden kaikilla kehityksen osa-alueilla(Såg, Pienet päivähoitossa 2010.)

8.4.4 Päivähoidon dokumentointi

litin päivähoidossa on toteutettu aktiivista päivähoidon dokumentointia vuodesta 2009 alkaen. Jokaisesta lapsesta tuotetaan arkisiin päivähoitotilanteisiin liittyvää kirjallista tai kuvallista materiaalia tai molempia. Liitteenä (liite 2.) on omassa kodissa hoitavien perhepäivähoitajien käytössä oleva dokumentointilomake.

Dokumentoinnin keskeisenä tavoitteena on se, että toimintasuunnitelmassa olevien tavoitteiden toteutumista seurataan ja siitä raportoidaan vanhemmille kuukausittain. Lisäksi dokumentoidaan lapsen ikään tai kehitystasoon liittyviä asioita. Tarkoituksena on kirjata muistiin myös myönteiset asiat joiden tapahtumista hoitaja on saanut seurata. Oppimisen ja kasvamisen pienet suuret hetket kirjataan myös muistiin. Dokumentoinnista katsotaan olevan ilmeisen selvää hyötyä varhaiseen tukeen liittyvien suunnitelmien laadinnassa ja tietojen hakemisessa. Huolellisesti toteutetusta dokumentoinnista voi saada arvokasta tietoa erityisesti silloin, kun lapselle laaditaan esimerkiksi pedagogista arviota tai pidetään varhaiskasvatussuunnitelmaan liittyviä vuosittaisia neuvotteluja yhdessä vanhempien kanssa. Tiimit myös arvioivat vuosittain dokumentointiin liittyvää toimintaa.

8.4.5 Varhaiskasvatussuunnitelmat

Kunnan tai useamman kunnan yhdessä laatiman varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohdانا ovat valtakunnalliset varhaiskasvatuksen perusteet vuodelta 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman tekemisessä otetaan huomioon kunnan omat linjaukset, strategiat ja tavoitteet sekä määritellään eri palvelumuotojen sisällölliset tavoitteet. Kunnan ja yksikön varhaiskasvatussuunnitelma ja esiopetuksen opetussuunnitelma muodostavat kokonaisuuden, ja niiden välillä on selkeä jatkumo.

Yksikön varhaiskasvatussuunnitelma on kunnan suunnitelmaa yksityiskohtaisempi. Siinä kuvataan yksikön varhaiskasvatuksen – hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuuden – lähtökohdat sekä niiden toteutuminen arjen kasvatuskäytännöissä. Siinä kuvataan myös alueen tai yksikön erityispiirteitä ja painotuksia. Myös eri palvelumuotojen tarkennetut tavoitteet kirjataan yksikkökohtaiseen suunnitelmaan. Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma ja lapsen henkilökohtainen esiopetussuunni-

telma laaditaan yhdessä vanhempien kanssa. Suunnitelmat ohjaavat lapsikohtaisesti varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toteuttamista.

8.4.6 Iitin kunnan päivähoiton varhaiskasvatussuunnitelma

Ensimmäinen suunnitelma on vuodelta 2005. Siinä todetaan muun muassa seuraavaa: ”Varhaiskasvatuksessa tuetaan lapsen kasvua ja kehitystä sekä perhettä monipuolisesti. Kaikilla lapsilla on oikeus tulla hyväksytyksi omana itsenään ja erityiskasvatusta toteutetaan mahdollisuuksien mukaan yleisten varhaiskasvatustalveluiden yhteydessä. Iitin kunnassa pyritään vuosittain muodostamaan integroitui- tai pienryhmä. Kunnassamme toteutetaan integraatiota, joka tarkoittaa sitä, että erityislapsi sijoitetaan ns. normaaliin ryhmään, jolloin lapsen kehitys mahdollistuu mallioppimisen kautta. Tällaisissa ryhmissä kasvatetaan kaikkien ryhmän lasten erilaisuuden sietokykyä leikin ja toiminnan avulla.”

Erityistä hoitoa, kasvatusta ja opetusta tarvitsevien lasten kohdalla tärkein päämäärä on arjen kokonaisuuden mielekäs sujuminen niin, että erilaiset tukitoimet ja järjestelyt sisältyvät siihen. Erityislapsen arki muodostuu päivittäin toistuvista hoivatilanteista, leikistä, omasta sekä aikuisen ohjaamasta toiminnasta. Arvioitaessa lapsen tuen tarvetta, lähtökohtana on tuen tarpeen tunnistaminen; mitä kehityksen osa-alueita/alueita tarvitsee tukea ja millä keinoin. Kasvatustalveluiden ja tukitalveluiden avulla varhainen tukeminen ja puuttuminen lapsen kehityksellisiin ongelmiin ennaltaehkäiseväällä tavalla on merkityksellistä ja vaatii kasvattajilta asiantuntemusta ja ammatillista otetta työhönsä. Jotta mahdolliset oheisongelmat voidaan välttää ja löytää lapselle tarvittavat tukimuodot, tarvitsemme käyttöömme kasvatustalveluita sekä vanhempien kanssa tehtävää tiivistä ja luottamuksellista yhteistyötä.

Erityistä tukea järjestettäessä on eri tahojen yhteistyö välttämätöntä. Yhteistyötahoja ovat ainakin puheterapeutti, fysioterapeutti ja toimintaterapeutti sekä psykologi, neuvola ja koulut. Lapsen kokonaiskasvua ja kehitystä, mahdollisia kuntoutustoimintoja ja tukitalveluita suunniteltaessa tehdään vanhempien ja kaikkien yhteistyötahojen kanssa lapselle kuntoutussuunnitelma tai henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma eli HOJKS.

8.4.7 Perhepäivähoidon varhaiskasvatussuunnitelma

Mikäli lapsen päivähoidon tarpeessa on erityisen tuen tarvetta, järjestetään neuvottelu ennen lapsen päivähoiton alkua. Tällöin pystytään suunnittelemaan lapsen hoito palvelemaan mahdollisimman hyvin lapsen henkilökohtaisia tarpeita sekä järjestämään koko ryhmän toiminta ja päivittäinen hoitorytmi järkevästi. Tavoitteena on lapsen jokapäiväisen hoidon sujuminen mahdollisimman mielekkäästi. Perhepäivähoito on sitoutunut moniammatilliseen yhteistyöhön muiden lasta hoitavien tahojen kanssa. Lähtökohta on kuitenkin aina se, että vanhemmat ovat lapsensa parhaita asiantuntijoita.

Yhteistyötä tehdään tilanteen mukaan esimerkiksi puhe- ja toimintaterapian tai fysioterapian kanssa sekä päiväkodin ja ryhmäperhepäiväkodin kanssa. Tarvittaessa ja muutoinkin päivähoitossa toimiva erityislastentarhanopettaja voi vierailla perhepäivähoitoryhmissä. Erityislastentarhanopettaja osallistuu neuvotteluihin, joita järjestetään lapsen hoitoon liittyvissä asioissa sekä niin sanottuihin siirtopalavereihin silloin, kun lapsi vaihtaa hoitopaikkaa. Erityislastentarhanopettaja koordinoi Iitin päivähoitossa olevia erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja osallistuu heitä koskeviin neuvotteluihin sekä konsultoi henkilökuntaa.

8.4.8 Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma

Iitin kunnan päivähoiton varhaiskasvatussuunnitelma on pohja toiminnallemme lapsen tasapainoisen kehityksen turvaamiseksi. Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan yhdessä vanhempien ja lasta hoitavan henkilöstön kanssa. Myönteinen vuorovaikutus ja läheiset suhteet helpottavat lapsen siirtymistä päivähoitomuodosta toiseen.

Varhaiskasvatussuunnitelmaa tarkastetaan säännöllisesti ja keskustelu käydään vähintään kerran vuodessa, tarpeen vaatiessa useimminkin. Päivähoiton henkilöstön ja lasten vanhempien välinen avoin ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde on pohja lapsen turvalliselle kasvulle ja kehitykselle (Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma/Iitin kunta 2007.)

Lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman uudistamiseksi on valittu moniammatillinen työryhmä jossa toimii asiantuntijoita varhaiskasvatuksen ja opetustoimen eri yksiköistä. Työryhmälle on varattu vuoden 2012 kevääseen asti aikaa työstää uutta varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunnitelma on tarkoitus ottaa käyttöön elokuun alussa vuonna 2012, kun varhaiskasvatuksen uusi toimintakausi alkaa. Sitä ennen suunnitelmaa arvioidaan vielä työpaikoilla. Tavoitteena on myös jakaa varhaiskasvatussuunnitelma ikäkausittaisiin osioihin, jolloin se palvelee henkilökunnan työvälineenä entistä paremmin. Ryhmittely osioihin liittyy myös käynnistettävään kehityshankkeeseen ja siten omalta osalta parantaa päivähoidon laatua ja toimintatapaa.

9 KEHITTÄMISHANKKEEN KUVAUS

Kehittämishankkeen nimi: *Päivähoitoikäisen lapsen varhaisen tuen tarpeen tunnistaminen ja varhaisen tuen järjestäminen Iitin kunnassa.*

9.1 Perusteet kehittämishankkeen tarpeelle

Viime vuosina on havaittu, että muun muassa lasten käytöshäiriöt ovat lisääntyneet niin varhaiskasvatuksessa kuin perusopetuksessakin. Käytöshäiriöt ovat lisänneet varhaiskasvatuksen sekä koulujen henkilökunnan työmäärää ja haitanneet kasvatus- ja opetussuunnitelmien toteuttamista, koska työntekijöiden aika on yhä suuremmassa määrin kulunut erilaisten akuuttien ongelmien ja hankaluuksien selvittämiseen.

Käytöshäiriöiden korjaaminen on muodostunut työlääksi koko kasvatus- ja opetusketjussa. Lapsen ongelmien jatkuminen saattaa helposti aiheuttaa lapselle ja nuorelle sekä hänen perheilleen koituvien haasteiden ja ongelmien lisäksi huomattavia kustannuksia yhteiskunnalle. Lasten ongelmat ovat myös iän karttuessa pahentuneet ja johtaneet enenevässä määrin myös erittäin kalliisiin ratkaisuihin. Myös neuvolan kautta tulee suosituksella päivähoitoon jatkuvasti enenemässä määrin lapsia rajattomuuden ja sosiaalisten ongelmien johdosta. Ruokailuun ja nukkumiseen ja niiden tytmitykseen liittyvät ongelmat tulevat usein esille näissä suosituksissa. Myös kielenkehitykseen ja motoriseen kehitykseen liittyvät ongelmat tuntuvat lisääntyneen koko ajan. Puheen kehitys kuten muutkin lapsen kehitykseen liittyvät asiat ovat kuitenkin myös yksilöllisiä.

Jos lapsen ongelmien varhaisella havaitsemisella ja oikeiden tukimuotojen järjestämisellä jo varhaiskasvatuksessa voidaan joka vuosi estää esim. yhdenkin lapsen siirto erityisopetukseen, säästyneillä kustannuksilla voidaan perustella jo kolmen ammattihenkilön palkkaaminen tukemaan vaikeuksissa olevia lapsia. Samalla voidaan myös lisätä perheille tarjottavaa tukea heidän kasvatusergelmissaan ja lisätä merkittävästi ammattikasvattajien ja perheiden yhteistoimintaan käytettyjä resursseja. Mitä useampi lapsi voidaan pelastaa sitä enemmän resursseja jää työn laadun ja työssä jaksamisen parantamiseen. Varhainen tuki on kaikkia niitä pieniä tai suurempia toimia joilla lapsen kasvua ja kehitystä voidaan tukea hänen kehitysvaiheensa mukaisesti. Varhainen tuki on myös lapsen itsetunnon vahvistamista ja hänen oppimisvalmiuksiensa suojelemista, siten että lapsi saa tukitoimia yksilöllisesti arjessa alusta alkaen hänen saapuessaan kunnalliseen päivähoitoon.

9.2 Kehittämishankkeen tavoitteet

Edellä johdanto-osassa totesin muun muassa, että tässä työssä keskityn tarkastelemaan varhaisen tuen merkitystä etenkin lapsen ja hänen kanssaan toimivien aikuisten ja lasten keskinäisen vuorovaikutuksen ja lapsen kehitysvaiheen näkökulmasta. Tavoitteenani on myös selvittää sitä miten lapsen kielellisiin vaikeuksiin voitaisiin puuttua ja tukea niiden korjaamista mahdollisimman varhaisessa ikävaiheessa. Opinnäytetyön tavoitteiksi olen asettanut Iitin kunnan päivähoitoikäisten lasten varhaisen tuen tarpeen tunnistamisen, henkilökohtaisten tukimuotojen ja keinojen määrittelyn ja tuen järjestämisen. Päivähoidon laadulliseen parantamiseen tähtäävät kehittämisaalueet on jaettu seuraavien periaatteiden mukaan:

- Lasten erilaisten vaikeuksien mahdollisimman varhainen havaitseminen
- Vaikeuksien korjaamiseen tarkoitettujen tukimuotojen löytäminen
- Lapsen ongelmien varhainen ratkaiseminen
- Henkilöstön yhteistoiminnan varmistaminen
- Henkilöstön työssä jaksaminen
- Yhteistoiminnan tiivistäminen lasten huoltajien ja päivähoitohenkilöstön välillä
- Työn laadun parantaminen
- Yhteiskunnan kustannusten parempi hallinta

9.3 Hankkeen organisointi ja kohdehenkilöstö

Kehittämishankkeen vastuullisena järjestäjänä on Iitin kunnan sivistyslautakunta, joka hyväksyy hankesuunnitelman ja talousarvion sekä nimeää hanketta varten ohjaus- ja seurantaryhmän sekä määrää hankkeelle vastuuhenkilön. Hankkeen ohjaus- ja seurantaryhmän muodostaa sivistyspalveluiden johtoryhmä, jonka puheenjohtajana ja hankkeen vastuuhenkilönä toimii sivistystoimen johtaja. Varapuheenjohtajina ovat päivähoiton ohjaaja ja päiväkodin johtaja, jotka vastaavat hanketta koskevien asiakirjojen valmistelusta. Ohjaus- ja seurantaryhmä voi kutsua valmisteluun mukaan harkitsemaan ulkopuolisia asiantuntijoita ja luottamushenkilöitä.

Hankkeeseen osallistuvat jäljempänä esitetyllä tavalla koko päivähoiton ja henkilöstö ja sivistyslautakunnan jäsenet sekä lasten vanhemmat. Kirjassa tutkimuksellinen kehittämistoiminta (Toikko & Rantanen 2009) todetaan että, kehittämistoiminnan johtamistavoissa korostuvat mm. matala hierarkia, tietojen välittyminen sekä tiimien ja johdon vuorovaikutus. Ryhmät ja tiimit nähdään kehittämistoiminnan keskeisinä instrumentteina. Tasavertaisiin ryhmiin perustuva organisaation kyky löytää toimivia ratkaisuja on nähty parempana kuin hierarkkisten organisaatioiden. Toimijoiden osallisuutta voidaan tukea organisaation avulla. Sosiaalisia prosesseja voidaan tukea koulutuksen ja työnohjauksen avulla, koska usein kehittäminen edellyttää toimijoilta asioiden tekemistä uudella tavalla (Toikko & Rantanen 2009, 94.)

Kirjassa todetaan myös että toimintatutkimuksellisissa lähestymistavoissa kehittämisen suositellaan tapahtuvan siinä ympäristössä, jossa tutkittava ja kehitettävä toimintakin tapahtuu. Kehittäminen tapahtuu siis siellä missä käytännön työn haasteet ja ongelmat ovat käsin kosketeltavia. Kehittämistoiminnan kannalta saattaa olla peruteltua keskittyä esimerkiksi vain työntekijöiltä kerättävään aineistoon ja sen analyysiin (Toikko & Rantanen 2009, 95). Eskola & Suorannan (2008) mukaan tällaista analysointitapaa voidaan nimittää myös menetelmälliseksi analysoinniksi. Se ei perustu mihinkään erityiseen metodiin, vaan siinä järjestetään, luokitellaan ja kuvataan tutkimuksen kohteena olevaa asiaa omaperäisellä tavalla. Tällaisessa sisällön analyysissä voidaan luoda aivan oma järjestelmänsä; sellainen, joka kyselytutkimuksen tekijän mielestä parhaiten sopii aineiston käsittelyyn (Eskola, Suoranta 1998.)

9.4 Hankkeen resurssit

Taulukossa 1 on näkyvissä, että hanke koskettaa suurta joukkoa ihmisiä. Vaikka työntekijöiden, kasvatettavien lasten ja heidän vanhempiansa joukko nouseekin useisiin satoihin, tavoitteena on kuitenkin selvittää kaikista muutoksista varsin pienin lisäkustannuksin. Toiveena on myös, että työssä saavutetut tulokset pienentäisivät nykyisiä 2,3 miljoonan euron kustannuksia merkittävästi varsinkin silloin, jos lasten varhainen vaikeuksien havaitseminen ja varhainen tuki voisivat vähentää lasten huostaanottoja vaikkapa muutamalla tapauksella kymmenen vuoden aikana.

Taulukosta 2 voidaan havaita, ettei henkilöstön kouluttautuminen ole millään tavalla uutta ja outoa varhaiskasvatuksen päävastuualueella. Voidaan siis lähteä siitä, ettei henkilöstö koe koulutusta rasituksena. Pikemminkin koulutus on koettu aina tarpeelliseksi ja työtä helpottavana ideapankkina.

Taulukko 1. Päivähoidon koulutustilaisuuudet 2005 – 2010

Huoli puheeksi – teot tueksi	2005 - 2006
Kasvatuskumppanuus	2005
ADHD - koulutus	2006
Muksuoppi-koulutus	2006
Lasten liikunta-koulutus	2007
Päivähoidon yhteistyötahot - koulutus	2008
Arjen toiminta on parasta kuntoutusta: Jari Tiensuu	2008
Varhainen tuki osana arkea, lapsi osana ympäristöään: Liisa Heinämäki	2009
Varhaiskasvatuksen dokumentointi	2009
Hyvinvointia elämään: Kati Granlund	2009
Lasten käytöshäiriöt	2009
Luento: Keijo Tahkokallio	2010
Liikunnan merkitys lapsen kehitykselle	2010
Kielen kehityksen vaikeudet	2011
Perhepäivähoidon pedagogiikka	2009 - 2010

Taulukko 2. Päivähoidon tunnuslukuja

Henkilöstö	50
Lapsia päivähoidossa	240
Nettomenot	2,33 milj. €
Toimipaikkoja	3 päiväkotia 3 ryhmäperhepäiväkotia 14 perhepäivähoitajaa

Kustannukset:

Hankkeen kustannukset muodostuvat lähinnä koulutuspäivien luennoitsijoista ja jos-sain määrin henkilöstön mahdollisista ylityökorvauksista. Lisätyö pyritään korvaamaan vastaavalla vapaa-ajalla. Hanke rahoitetaan sivistyspalveluiden hallinnon käyttöön varatuista kehittämiseen tarkoitetuista määrärahoista.

10 KYSELYTUTKIMUS

10.1 Kyselylomakkeen valmistelu ja sen sisällön perustelut

Tähän opinnäytetyöhön liittyvällä kyselyllä haluttiin selvittää vastaajien käsitystä varhaiseen tukeen liittyviin asioihin. Lisäksi henkilökunta osallistuu itse aktiivisesti kehittämiseen. Päivähoidon henkilöstölle järjestettiin kyselytutkimus, jonka perusteella oli tarkoitus ratkaista se millaisia menetelmiä edellä esitettyjen tavoitteiden toteuttamiseksi käytetään. Kyselytutkimuksessa pyrittiin selvittämään päivähoidon henkilöstön näkemykset seuraavien kysymysten pohjalta:

- Mitä mielestäsi tarkoittaa lapsen varhainen tuki/varhainen tukeminen?
- Miten voit tunnistaa tuen tarpeessa olevan lapsen? Millaisia keinoja itse käytät tuen tarpeen tunnistamisessa?
- Miten itse pystyt tukemaan lasta hoitopäivän aikana?
- Ketkä ovat mielestäsi tärkeimmät yhteistyökumppanit/yhteistyötahot, kun lähdetään selvittämään lapsen varhaisen tuen tarvetta?
- Millaista koulutusta toivoisit varhaiseen havaitsemiseen ja tukeen liittyen?
- Mitä muuta haluat sanoa?

Kuusi lomakkeen kysymystä muokattiin alun perin 12 kysymyksestä, joita pohdittiin päivähoiton esimiesten työryhmässä ennen koulutuspäivää. Kyselyn tavoitteena oli selvittää se, mikä käsitys Iitin päivähoiton työntekijöillä oli lapsen varhaisen tuen käsitteestä ja siihen liittyvistä asioista. Lisäksi lasten vaikeuksien tunnistaminen on oleellinen osa varhaista tukea. Siksi päätettiin muokata kaksi kysymystä sellaisiksi, joiden vastausten perusteella löydettäisiin keinoja tuen tarpeen tunnistamiseksi ja tuen järjestämisen muodoiksi.

Jäljempänä luvussa 13 käsitellään kyselytutkimuksessa annettuja vastauksia jaoteltuna kolmeen ryhmään sen mukaan millaisessa työympäristössä vastaaja on työskennellyt (perhepäivähoito, ryhmäperhepäivähoito, päiväkot). Jaon tarkoituksena oli selvittää löytyykö näiden kolmen ryhmän käsityksissä ja näkökulmissa eroavuuksia siinä mitä tarkoitetaan lapsen varhaisen tuen järjestämisellä. Tarkoituksena oli myös selvittää se voidaanko kaikille ryhmille järjestää samanlaista jatkokoulutusta vai onko tarpeen eriyttää koulutus omanlaisekseen kullekin ryhmälle.

Tässä kyselytutkimuksessa esille tulleet toivomukset ja kehittämissuhteet olen ottanut huomioon laatiessani luvussa 13 esitettyä kehittämissuhteita. Projektin tavoitteena on ottaa Iitin päivähoitossa käyttöön uusi varhaisen puuttumisen malli, jonka avulla on tarkoitus havaita lasten sosiaaliseen psyykkiseen ja fyysiseen kasvuun liittyvät ongelmat entistä varhaisemmassa vaiheessa ja järjestää lapsen ongelmien korjaamiseen keinot.

10.2 Kyselyn toteuttaminen

Kyselytutkimus (liite 3) tehtiin syyskuun 2011 alussa henkilöstön vuosittaisen virkistys- ja koulutuspäivän yhteydessä kartanohotelli Radansuussa Iitissä. Paikalla oli lähes koko päivähoiton henkilöstö. Kyselyyn vastasi 36 varhaiskasvatuksen työntekijää. Kyselyn alussa selvitettiin vastaajan työskentelypaikka eli oliko kyseessä perhepäivähoitaja, ryhmäperhepäivähoitaja tai päiväkodin henkilöstöön kuuluva. Perhepäivähoitajista tuli 11 vastausta (74 % henkilöstöstä), ryhmäperhepäivähoitajilta 6 vastausta (70 % henkilöstöstä) ja päiväkodista 19 vastausta (80 % henkilöstöstä).

Kyselytutkimuksessa annetut vastaukset on jaoteltuna kolmeen ryhmään sen mukaan millaisessa työympäristössä vastaaja on työskennellyt (perhepäivähoito, ryhmäperhepäivähoito, päiväkot). Jaon tarkoituksena on selvittää kehittämishankkeen toteuttamisvaiheessa löytyykö näiden kolmen ryhmän käsityksissä ja näkökulmissa eroavuuksia siinä mitä tarkoitetaan lapsen varhaisen tuen järjestämisellä. Tarkoituksena on myös myöhemmin selvittää se voidaanko kaikille ryhmille järjestää samanlaista jatkokoulutusta vai onko tarpeen eriyttää koulutus omanlaisekseen kullekin ryhmälle.

Koulutuspäivän aluksi henkilöstölle esiteltiin varhaisen tuen kolmiportainen asteikko sekä alustus liittyen tähän opinnäytetyöhön. Lisäksi keskusteltiin aiheesta. Edellisen lisäksi henkilöstö uudisti työryhmissä lapsen henkilökohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa, jonka jälkeen erillinen työryhmä laatii uuden lapsen varhaiskasvatussuunnitelmalomakkeen. Tarkoituksena on että uusi lomake on entistä parempi ja aikaisempaa enemmän työväline koko päivähoiton henkilöstölle. Tällä uudella suunnitelmalla halutaan edelleen kehittää varhaiseen havaitsemiseen liittyviä asioita ja painottaa varhaisen tuen tärkeyttä.

10.3 Kyselyaineiston analyysimenetelmät

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on menetelmäsuuntaus, jota käytetään ihmis- tieteissä määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen lisäksi. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Tällä tarkoitetaan ilmiön merkityksen tai tarkoituksen selvittämistä sekä kokonaisvaltaisen ja syvemmän käsityksen saamista ilmiöstä. Käytännössä tämä tarkoittaa usein tilan antamista tutkittavien henkilöiden näkökulmille ja kokemuksille sekä perehtymistä tutkittavaan ilmiöön liittyviin ajatuksiin, tunteisiin ja vaikuttimiin. Laadullinen tutkimus on saanut vaikutteita monelta suunnalta, kuten hermeneutiikasta, fenomenologiasta ja analyyttisestä kielifilosofiasta.

Sisällön analyysi on menettelytapa, jolla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Se on tapa järjestää, kuvailla tutkittavaa ilmiötä. Aineistosta lähtevä analysointiprosessi kuvataan aineiston pelkistämisenä, ryhmittelynä ja abstrahointina. Pelkistämällä tarkoitetaan sitä että aineistosta kootaan ilmaisuja, jotka liittyvät tutkimustehtävään. Ryhmitellessä aineistoa tutkija yhdistää pelkistetyistä ilmaisuista ne asiat, jotka näyttävät kuuluvan yhteen. Abstrahoinnissa muodostetaan yleis-

käsitteiden avulla kuvaus tutkimuskohteesta. Muodostettaessa kategorioita induktiivisesti tutkija päättää tulkintaansa hyväksi käyttäen, mitkä asiat voidaan yhdistää samaan kategoriaan ja mitä ei voida yhdistää (Alasuutari 2002, 105.)

Tuomi & Sarajärven(2002) mukaan sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen. Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto (Tuomi & Sarajärvi 2002,105.) Alasuutarin (2011) mukaan havaintojen yhdistämisessä lähtökohtana on ajatus siitä että aineistossa ajatellaan olevan esimerkkejä tai näytteitä samasta ilmiöstä. Lisäksi laadullisessa analyysissä on tärkeää pyrkiä pelkistämään raakahavainnot mahdollisimman suppeaksi havaintojen joukoksi (Alasuutarin 2011,40.)

Anttilan (2007) mukaan jonkin asian kehittäminen on dynaamista, erityisiä toimenpiteitä edellyttävää, usein interaktiivinen (vuorovaikutuksellinen) prosessi. Siihen liittyvät käsitteet systemaattisuus, refleksiivisyys, ja tuloksellisuus. Siinä korostuu toimijoiden oma aktiivinen osallistuminen hankkeen suunnitteluun ja totuttamiseen sekä tulosten hyödyntäminen jatkuvassa parannus- ja kehittämistyössä.

Tämän kyselytutkimuksen tavoitteena tuottaa ja luoda innovatiivinen projekti, jonka avulla voidaan ratkaista kunnallisen päivähoiton työprosessissa havaittu muutosta ja täsmennystä vaativa ongelma. Kyselyn tulosten analyysin tarkoituksena on johtaa mahdollisimman toteuttamiskelpoisen projektisuunnitelman laadinta ja lopulta toteuttaminen. Kyngäs & Vanhanen ovat todenneet muun muassa, että tällaisen analyysin tavoitteena on rakentaa systemaattinen, kattava ja tiivistetty kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. (Kyngäs - Vanhanen 1999.)

Laadullisessa tutkimuksessa käytetään yleensä harkinnanvaraista otantaa. Tutkittavia yksiköitä ei valita kovin suurta määrää ja niitä tutkitaan perusteellisesti, jolloin tärkeää on aineiston laatu. Aineiston koolla on silti myös merkitystä. Aineiston tulisi olla kattava suhteessa siihen, millaista analyysia ja tulkintaa siitä aiotaan tehdä. Aineisto pyritään valitsemaan tarkoituksenmukaisesti ja teoreettisesti perustellen.

Aaltola ja Syrjälä(1999) määrittelevät toimintatutkimuksen prosessiksi, joka tähtää asioiden muuttamiseen ja kehittämiseen entistä paremmaksi. Toiminnan kehittäminen ymmärretään jatkuvaksi prosessiksi, joka ei pääty esimerkiksi entistä parempaan toimintatapaan. Keskeistä on juuri uudella tavalla ymmärretty prosessi. (Aaltola & Syrjälä 1999, 18). Tässä opinnäytetyössä em. tarkoittaa seuraavaa: Keväällä 2010 henkilöstö osallistui kehittämishankkeen esittelyyn ja voi esittää kysymyksiä hankkeeseen liittyen. Kyselytutkimuksessa henkilöstö voi kertoa näkemyksiään ja toiveitaan liittyen esim. koulutukseen. Tiimeittäin järjestettävä varhaiseen tukeen liittyvä tehostettu toimintatapa herätti kiinnostusta ja motivoituneet henkilöt lähtevät toteuttamaan hanketta syksyllä 2012 moniammatillisella yhteistyöllä.

Kehittämisprosessin ja sen tulosten arviointi perustuu aina hyvien ja soveltuvien kriteerien löytymiseen tietyssä, määrättyssä kontekstissa ja edellyttää herkkyyttä arvo maailman tunnistamiseen (Anttila 2007). Tämän opinnäytetyön ensisijaisena näkökulmana on asiakasnäkökulma eli päivähoitossa olevat lapset ja heidän vanhempansa sekä lisäksi päivähoiton laatuun vaikuttavat asiat oppimisen ja osaamisen näkökulmana (henkilöstö).

10.4 Kyselyaineiston kuvaus

Olen arvioinut aineistoa myös vapaamuotoisesti ja oman intuitioni perusteella. Arvioinnissani olen myös keskittynyt toimipaikkojen eroavuuksiin. Olen myös pohtinut vastaajien esille tuomia erilaisia kehittämisenäkökulmia esimiehen roolistani käsin. Aineiston sisällönanalyysin olen toteuttanut yhtenä joukkona. Analyysimenettely noudattaa Kyngäksen ym. (Kyngäs -Vanhanen 1999) sisällön analyysin induktiivista analysointimenetelmää, joka lähtee itse aineistosta ja päättyy lopulta asian ytimeen.

Ensimmäisessä vaiheessa litteroidut tekstit olen pelkistänyt mahdollisimman yksinkertaiseen muotoon. Pelkistetyssä muodossa olevat ilmaukset olen järjestänyt ryhmiä eli *alakategorioiksi*, jotka olen nimennyt yhteisen sisältönsä mukaan. Alakategoriat järjestin edelleen sisältönsä mukaisesti *yläkategorioihin*, joihin olen käyttänyt tutkimuksessa esitettyjen kysymysten sisältämiä aiheita. Lopulta olen päätenyt *yhdistävään kategoriaan*, joka on koko tutkimuksen ydin – se tavoite, johon koko tutkimus tähtää - ***Lapsen tuen tarpeen varhaiseen tunnistamiseen ja tuen järjestämiseen.***

Sisällön analyysiä ovat selvittäneet myös esimerkiksi Tuomi & Sarajärvi (2004), joiden mukaan aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin kuuluvat:

- 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen (esim. tiivistämällä tai pilkkomalla osiin),
- 2) klusterointi ja
- 3) abstrahointi

Aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä koodattu alkuperäisaineisto käydään tarkasti läpi ja etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään luokan sisältöä kuvaavalla nimikkeellä.

Aineiston abstrahoinnissa erotetaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto, jonka perusteella muodostetaan teoreettinen käsitteistö. Abstrahointia jatketaan yhdistelemällä luokituksia niin kauan kuin se aineiston näkökulmasta on mahdollista. Tutkija muodostaa yleiskäsitteiden avulla kuvauksen tutkimuskohteesta ja vertaa teoriaa ja johtopäätöksiä kokoajan alkuperäisaineistoon uutta teoriaa muodostaessaan (Tuomi & Sarajärvi 2004, 110–114.)

Liitteessä 5 on ammattiryhmittäin jaoteltuna kyselyssä saatujen vastausten litterointi. Kyselyyn saadut vastukset olivat runsaita eli henkilöstö oli kirjoittanut tekstiä paljon. Monet kyselylomakkeen kohdat oli täyteen kirjoitettu. Yhteistä kuitenkin oli, että asiat olivat melko samansuuntaisia. Kaikissa vastauksissa oli helposti löydettävissä se, mitä henkilö on tarkoittanut, joten tulkintoja, lukuun ottamatta samankaltaisuuksia, ei ole tehty. Jos toimipaikkakohtaisissa vastauksissa on annettu samaa tarkoittavia vastauksia, mukaan on kirjattu vain yksi vastaus.

Vastauksia litteroitaessa on korjattu kielioppivirheet ja muut mahdolliset puutteet, jotka olisivat voineet vaikeuttaa vastauksen ymmärtämistä. Vastauksista kävi ilmi, että henkilöstö oli hyvin ymmärtänyt kysymykset ja vastaukset liittyivät suoraan kysymykseen. Kyselyn vastauksia oli helppo lukea. Vastaajat olivat selkeästi vastanneet oman työnsä ja toimintaympäristönsä näkökulmasta.

10.5 Vastausten sisällön analyysi - aineiston pelkistäminen ja kategoriointi

Sisällön analyysin toteuttamiseksi ei ole mitään yksityiskohtaisia sääntöjä tai tarkkoja kaavoja. Tutkijalla on vapaat kädet rakentaa oma järjestelmänsä, joka hänen mielestään parhaiten sopii hänen keräämänsä aineiston järjestämiseen ja jäsentelyyn. Analyysin avulla pyritään rakentamaan eräänlainen tiivistelmä tutkimuksen kohteena olevasta asiasta luomalla tutkittavaa asiaa kuvaavia kategorioita ja malleja. (Kyngäs & Vanhanen 1999.)

Sisällön analyysin ensimmäisessä vaiheessa litteroitu aineisto on käytävä kokonaisuudessaan lävitse ja pyrittävä löytämään vastauksista keskeinen sisältö; niin sanotut analyysiyksiköt. Analyysiyksiköt voivat olla yksittäisiä sanoja tai lauseita taikka ajatuskokonaisuuksia. Itse olen tässä työssäni käyttänyt analyysiyksikköinä ajatuskokonaisuuksia, jotka olen tiivistänyt saamistani vastauksista lyhyeen pelkistettyyn muotoon. Taulukkoon 3 olen koonnut vastauksista pelkistetyt ajatuskokonaisuudet eli analyysiyksiköt, jotka olen lajitellut 25 ryhmään, joita nimitän alakategorioiksi.

Tässä käyttämäni analyysimenetelmää kutsutaan induktiiviseksi analyysimenetelmäksi, jossa kyselyaineisto pelkistetään ja järjestellään ryhmiin, jotka sisältävät samanlaisia asioita (Kyngäs & Vanhanen 1999). Analyysiprosessin jälkeen oli hämmästyttävän selvää rakentaa kehittämishankkeen tavoitteet kyselyssä saatujen toiveiden ja henkilöstöä palvelevien tavoitteiden varaan.

Taulukko 3. Aineiston pelkistäminen ja ryhmittely alakategorioihin

Analyysiyksiköt	Alakategoria
<ul style="list-style-type: none"> • tutustumista lapseen • tietoisuutta omasta itsestään • tasapainoista kehitystä • havainnointia, seurantaa, tarkkailua 	Lapsen suora kohtaaminen
<ul style="list-style-type: none"> • yhteydenpitoa vanhempiin 	Neuvottelemisen vanhemman kanssa

<ul style="list-style-type: none"> • Keskustelua työkavereiden kanssa • Konsultointi asiantuntijoiden kanssa 	Ulkopuolinen konsultaatio
<ul style="list-style-type: none"> • kannustamista, sanoittamista. • sopeutumista ryhmäänsä 	Ohjaaminen vertaisryhmään
<ul style="list-style-type: none"> • uskallusta toimia heti pelkäämättä • erilaisuuden hyväksymistä • huomiota kielellisiin, motorisiin ja sosiaalisiin ongelmiin 	Rohkeutta auttaa
<ul style="list-style-type: none"> • lapsi itse kertoo lapsen kehon kieli 	Lapsen ilmaisu, ääni
<ul style="list-style-type: none"> • poikkeukselliset käyttäytymistavat • keskittymisvaikeuksia • ei leiki, itkuinen, puhumattomuus 	Poikkeava käyttäytyminen
<ul style="list-style-type: none"> • käsitteet hukassa • ei ikätasoisia taitoja • ei ymmärrä ohjeita • ei selviä arjessa 	Ikäkautta vastaavat taidot puutteelliset
<ul style="list-style-type: none"> • perhetilanteen tunteminen 	Yhteistyö vanhempien kanssa
<ul style="list-style-type: none"> • ottaako muut huomioon • temperamenttiin liittyvät asiat. • epäsosiaalinen käyttäytyminen • erilaisuus 	Poikkeavat sosiaaliset taidot
<ul style="list-style-type: none"> • hyväksyn lapsen • jokainen on taitava jossakin asiassa. • kannustan yrittämään uudelleen • kiitän onnistumisesta 	Kannustus

<ul style="list-style-type: none"> • vahvistan puutteellisia taitoja • autan arkirutiineissa (syöminen, pukeutuminen). • ohjaan lempeästi • järjestän toiminnan lapsen tarpeiden mukaan 	Auttaminen rutiineissa
<ul style="list-style-type: none"> • nimeän ja sanoitan asioita • järjestän monipuolista toimintaa 	Monipuolisuus toiminnassa
<ul style="list-style-type: none"> • kannustan toisia lapsia tukemaan • opetan sietämään pettymyksiä • rakennan vuorovaikutusta • huolehdin positiivisesta ilmapiiristä 	Sosiaalisen ympäristön hyväksikäyttö
<ul style="list-style-type: none"> • järjestän lepoa • käytän apuneuvoja • neuvon uusia toimintatapoja • järjestän tilan uudelleen 	Yksilölliset kasvatusmenetelmät
<ul style="list-style-type: none"> • annan aikaa lapselle • puhun ymmärrettävästi • puhun selkeästi • harjoitellaan • annan yhden ohjeen kerrallaan 	Kärsivällisyys kasvatustyössä
<ul style="list-style-type: none"> • esimies 	Esimiehet
<ul style="list-style-type: none"> • lasten vanhemmat 	Lasten huoltajat
<ul style="list-style-type: none"> • lastentarhanopettajat • alkuopetuksen opettajat, työkaverit 	Työkaverit
<ul style="list-style-type: none"> • oppilashuoltoryhmä • tiimit, työyhteisö 	Työryhmät
<ul style="list-style-type: none"> • psykologi, kuraattori 	Asiantuntijat

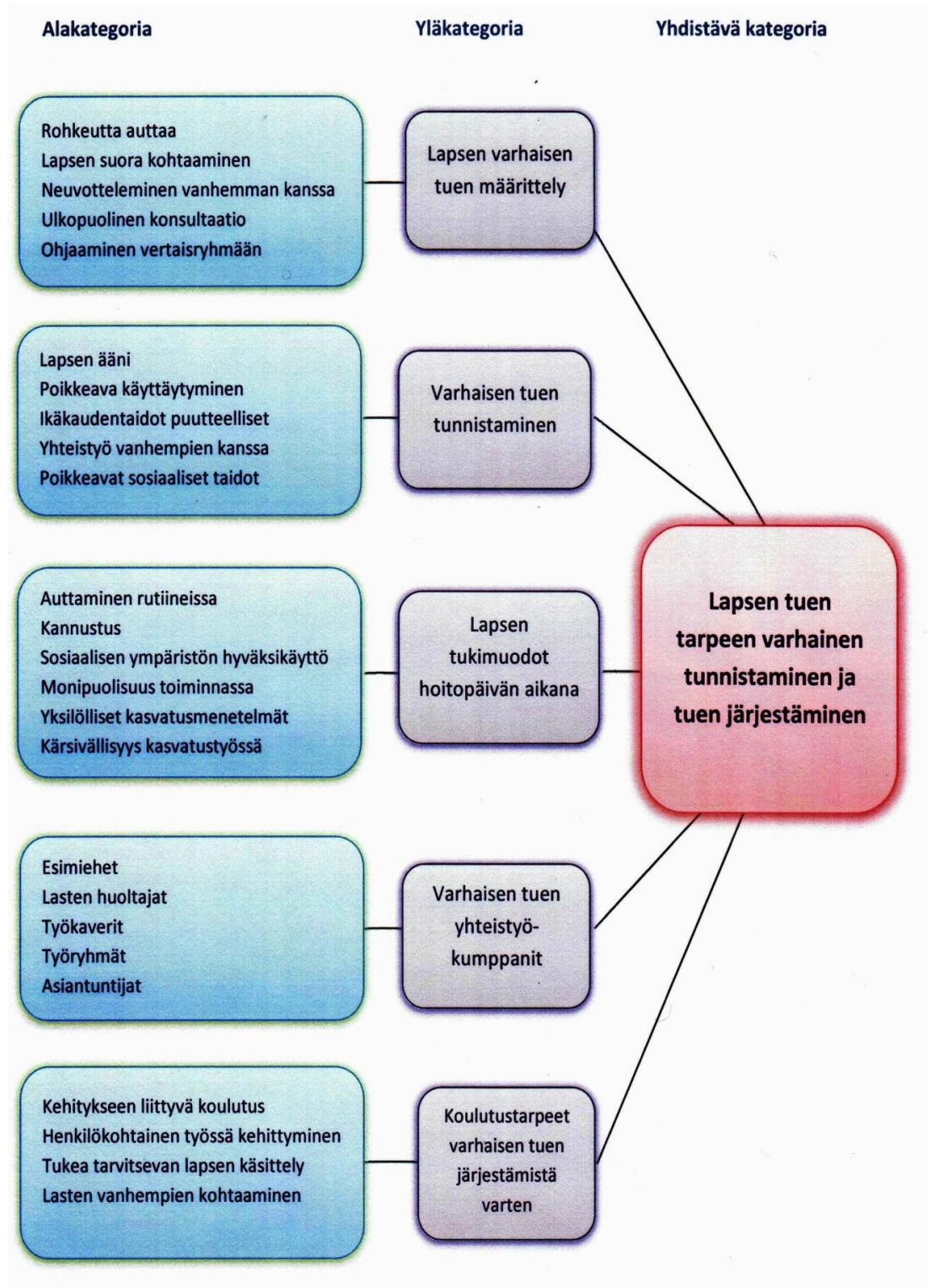
<ul style="list-style-type: none"> • koulutusta erilaisiin apuvälineisiin • tietoiskuja • havaintojen dokumentointikoulutus • kokemusten jakamista • neuvolakäynteihin liittyvää tietoa 	Henkilökohtainen työssä kehittyminen
<ul style="list-style-type: none"> • temperamenttiin liittyvä koulutus • tiimityöskentely • lasten matemaattisten ja kielivirheiden korjaaminen • kielelliset ongelmat • ikätasovaatimuksia 	Kehitykseen liittyvä koulutus
<ul style="list-style-type: none"> • puheeksi ottaminen vanhempien kanssa; • miten toimia, jos vanhemmat • suhtautuvat kielteisesti lapsen ongelmiin • miten toimia vanhempien kielteisen suhtautumisen lapsen ongelmiin • yhteiskoulutusta vanhemmille ja henkilöstölle 	Lasten vanhempien kohtaaminen
<ul style="list-style-type: none"> • varhaiseen tukemiseen koulutus • aggressiivisesti käyttäytyvät lapset • koulutusta siihen miten pitkään voi seurata jostain ongelmaa tai tilannetta. 	Tukea tarvitsevan lapsen käsittely

Alakategorioista olen muodostanut yläkategorioita. Yläkategorioiden muodostamisen tavoitteena oli löytää yhteisiä tekijöitä, jotka liittyisivät luonnollisella tavalla tutkittavaan aiheeseen; lapsen varhaisen tuen tarpeen havaitsemiseen ja tuen järjestämiseen. Yläkategorioiden lukumäärää en työhön ryhtyessäni mitenkään määritellyt.

Lopulta alakategorioista seuloutui varsin selvästi viisi tutkimustehtävää konkreettisesti tukevaa yläkategoriaa:

- 1) Lapsen varhaisen tuen määrittely
- 2) Varhaisen tuen tunnistaminen
- 3) Lapsen tukemisen muodot hoitopäivän aikana
- 4) Varhaisen tuen yhteistyökumppanit
- 5) Koulutustarpeet varhaisen tuen järjestämistä varten

Kuvassa 4 olen esittänyt kaavion muodossa alakategorioiden jaon yläkategorioiksi sekä kategorioiden liittymisen koko kehittämishankkeen ja opinnäytetyön yhdistävään pääkategoriaan.

Kuva 7. Kategoriat

11 AINEISTON TULOSTEN ANALYSOINTIA

11.1 Perhepäivähoidon henkilöstö

Mitä mielestäsi tarkoittaa lapsen varhainen tuki tai varhainen tukeminen?

Useissa vastauksissa kommentoitiin lapsen henkiseen hyvinvointiin liittyviä asioita. Monet halusivat tutustua ryhmään tulevaan uuteen lapseen hyvin huolellisesti ja perusteellisesti. Lasta seurataan aktiivisesti, hänen käyttäytymistään seurataan ja siitä tehdään havaintoja ja huomioita, jotka liittyvät lapsen ikään, sopeutumiseen vertaisryhmäänsä sekä yleiseen käyttäytymiseen vastaan tulevilla päivittäisissä tilanteissa. Hoidon alkuvaiheen tärkeyttä sekä kiinteää yhteydenpitoa ja runsasta keskustelua lapsen vanhempien kanssa korostettiin monissa vastauksissa.

Perhepäivähoitajien kirjoituksissa nousi esille se, että varhainen tukeminen on kannustamista, opettamista ja sanoittamista. Siihen kuuluu myös puuttumista kielellisiin, motorisiin ja sosiaalisiin ongelmiin välittömästi, kun sellaisia lapsella ilmenee. Melko useissa vastauksissa mainittiinkin juuri kielelliset ongelmat. Olipa joku hoitaja kertonut käyttävänsä omassa työssään jopa SWOT-analyysiä. Monen mielestä tulee aina muistaa lapsen ensimmäisten vuosien tärkeys. Tämä havainto liittyy oleellisesti varhaiseen tuen järjestämiseen.

Miten voit tunnistaa tuen tarpeessa olevan lapsen? Millaisia keinoja itse käytät tuen tarpeen tunnistamisessa?

Lapsen kuuntelu ja vuosien työkokemukseen perustuvat arvioinnit nousevat esille vastauksista. Lisäksi mainittiin lapsen ikäkaudelle sopivien asioiden tekeminen ja se miten lapsi toimii. Karkea- ja hienomotoriikkaan liittyviä harjoituksia käytettiin tuen tarpeen tunnistamiseen. Tässä mainittiin usein kiertävän erityislastentarhanopettajan konsultaatio. Useassa vastauksessa mainittiin myös niin sanotun Kelpo-hankeen materiaali, joka tuotettiin havainnoinnin tueksi ja sitä käytetään perhepäivähoidossa paljon.

Miten itse pystyt tukemaan lasta hoitopäivän aikana?

Tuen ja kuuntelun merkitys tuli useissa vastauksissa. Perhepäivähoidossa korostui syllissä pitämisen tärkeys jo liittyen siihen että lapset usein 1- 4 -vuotiaita. Aidosti läsnä oleminen mainittiin usein. Sanat ohjaus, tuki ja kannustus nousivat esille.

Ketkä ovat mielestäsi tärkeimmät yhteistyökumppanit?

Tässä kohtaan tulivat kaikissa vastauksissa esille samat yhteistyötahot ja työkavereiden merkitys, joka pohjautuu tiimitoimintaan. Kiertävän lastentarhanopettajan tuki koettiin erittäin tärkeänä.

Millaista koulutusta toivoisit?

Yleinen toivomus oli, että kaikki koulutus on hyvästä, mutta motorisiin taitoihin ja liikkumiseen liittyvää koulutusta toivottiin erityisesti. Koulutus koettiin eteenpäin vievänä voimana, mikä on tärkeä oman työn kannalta.

11.2. Ryhmäperhepäivähoidon henkilöstö

Mitä mielestäsi tarkoittaa lapsen varhainen tuki tai varhainen tukeminen?

Useat vastaajat totesivat, että varhainen tuki on ennaltaehkäisevää toimintaa ja lapsen ohjaamista hyvään suuntaan. Ikätasoisien taitojen havainnointi ja seuranta korostui.

Miten voit tunnistaa tuen tarpeessa olevan lapsen? Millaisia keinoja itse käytät tuen tarpeen tunnistamisessa?

Henkilöstön keskinäisen konsultaation ja keskustelun merkitystä sekä jatkuvaa päivittäistä havainnointia monet vastaajat pitivät tärkeänä.

Miten itse pystyt tukemaan lasta hoitopäivän aikana?

Useat vastaajat olivat kiinnittäneet huomiota siihen, että tukea tulee järjestää juuri siihen asiaan, joka on selvästi tiedossa ja näkyvässä ja jota lapsi ilmiselvästi tarvitsee. Myös hoitajan omaa toimintaa pidettiin olennaisen tärkeänä.

Ketkä ovat mielestäsi tärkeimmät yhteistyökumppanit?

Uusia yhteistyötahoja jo nykyisten lisäksi ei mainittu. Joissakin vastauksissa muistutettiin työyhteisöstä yhteistyötahona.

Millaista koulutusta toivoisit?

Kaikenlaatuinen koulutus koettiin hyväksi ja tarpeelliseksi. Koulutustilaisuuksiin toivottiin enemmän konkreettisuutta ja asioiden selvittämistä ymmärrettävällä tavalla.

11.3. Päiväkotien henkilöstö

Päiväkotien henkilöstö oli vastannut kysymyksiin selvästi muita laajemmin ja perusteellisemmin.

Mitä mielestäsi tarkoittaa lapsen varhainen tuki tai varhainen tukeminen?

Auttaminen kannustus ja tuki mainittiin useissa vastauksissa. Varsinkin sosiaalisia taitoja ja niiden opettelua pidettiin olennaisen tärkeänä. Lasta tulee kannustaa siihen, miten ollaan ryhmässä ja ohjata siihen millaisia tapoja ryhmässä noudatetaan. Samaa asiaa voidaan opetella erilaisin tavoin. Pienikin tuki on tärkeää, kuten toisto ja asioiden sanoittaminen lapselle.

Varhainen tuki on lapsen auttamista, kehitystason arviointia ja normaalikehitystason poikkeamisen havainnointia. On pyrittävä löytämään oikeat tukitoimet mahdollisimman nopeasti. On muistettava erilaiset oppijat. Olennaista on havainnoida lapsen kaikkia osa-alueita – lapsi on fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toiminnan kokonaisuus.

Miten voit tunnistaa tuen tarpeessa olevan lapsen? Millaisia keinoja itse käytät tuen tarpeen tunnistamisessa?

On tunnettava lapsen kehitystasot, ja koska näkee lasta päivittäin, on tehtävä havaintoja, miten lapsi toimii erilaisissa tilanteissa (käyttäytymis- ja sosiaalisten taitojen havainnointi). Lapsella voi teettää sellaisia tehtäviä, joiden perusteella voi arvioida lapsen tilannetta. Päivähoidon dokumentointi ja dokumentoinnin käyttäminen työkaluna ja muutenkin havaintojen ylös kirjaaminen on tärkeää, ”tuntosarvet” pitää olla koko ajan pystyssä. On muistettava lasten erilaiset temperamentit.

Miten itse pystyt tukemaan lasta hoitopäivän aikana?

Leikin kautta ja leikin varjolla on hyvä harjoitella monenlaisia taitoja. Onnistumisen kokeminen on tärkeää. Onnistuminen on aina muistettava jotenkin palkita. Positiivien palaute on jo palkinto sinänsä. Rajojen asettaminen ja sekä ystävällisen mutta määrätietoisen kasvatusotteen ylläpitäminen antaa kaikille turvallisuuden tunteen. Vastaajien mielestä erilaiset ”näpertelytehtävät” kertovat paljon ja lapsien jakaminen erilaisiin ryhmiin silloin tällöin helpottaa henkilökohtaisen ohjauksen järjestämistä. Yksilöllisyys ja erilaiset vuorovaikutustilanteet ovat tärkeitä. Lapsen tukeminen hoitopäivän aikana on läsnäoloa, kertausta, toistoa, kärsivällisyyttä ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan perehtymistä.

Ketkä ovat mielestäsi tärkeimmät yhteistyökumppanit?

Nykyiset yhteistyötahot mainittiin ja erityisesti tiimikaverit sekä esiopetusikäisillä opilashuoltoryhmän toiminta.

Millaista koulutusta toivoisit?

Henkilökunta toivoi ”*tarkkoja keinoja*” – koulutusta, joka liittyy oppimisvaikeuksiin. Koulutustilaisuuksissa ei tarvita ”turhia teorioita” vaan ohjeita ja käytännön vinkkejä sekä keinoja arkisessa työssä onnistumiseen.

Mitä muuta haluat sanoa?

”Olen tullut vuosien jälkeen siihen tulokseen, että jos ryhmä on riittävän pieni ja vanhemmat sitoutuvat asiaan, lapsi kuntoutuu paremmin kuin käydessään ”asiantuntijan” luona esimerkiksi kerran viikossa. Vaikka lapsi ohjataan yleisen tuen piiriin, vanhemmat päättävät menevätkö lapsi sinne, ja joskus ottavat lapsen pois päivähoidosta ja ongelmat ovat sitten edessäpäin” (suora lainaus)

12. AINEISTON HERÄTTÄMIEN KEHITTÄMISAJATUSTEN POHDINTAA

12.1 Esimiehen arvioita

Varhaiskasvatuksen ensisijaiset yhteistyökumppanit ovat kasvatettavien lasten huoltajat ja vanhemmat. Tämän tutkimuksen yhteydessä halusin selvittää myös sen, mitkä tahot ovat vanhempien ja huoltajien jälkeen seuraavaksi tärkeimmät varhaiskasvatuksen kumppanit. Toivoin tehtävänannossani, että henkilöstö esittäisi vastatessaan näkemyksensä siitä, mitkä muut tahot huoltajien lisäksi voisivat tulla kasvatusyhteistyöhön mukaan. Toivoin myös henkilöstöltä näkemyksiä ja esityksiä varhaiskasvatuksen työtapojen kehittamisestä ja uudistamisesta, mahdollisten työryhmien perustamisesta ja niille annettavista toimeksiannoista. Eniten toiveita kuitenkin tuli täydennyskoulutuksesta ja konsultaatiosta.

Henkilöstön täydennyskoulutuksella on keskeinen merkitys kaikissa työyhteisöä koskevissa kehittämisprosesseissa. Vuosittain käytävissä kehityskeskusteluissa kuunnellaan työntekijöiden toiveita heille järjestettävästä koulutuksesta. Tämän tutkimuksen yhteydessä halusin selvittää asiaa syvällisemmin. Siksi halusin vielä erikseen perusteltuja kommentteja siitä, millaista täydennys- ja lisäkoulutusta henkilöstö katsoisi tarpeelliseksi liittää tämän kehittämishankkeen yhteyteen. Mielestäni mielenkiintoisin oli kuitenkin lasten vanhemmille ja kasvatushenkilöstölle suunnattu yhteinen koulutustahtuma ja keskustelutilaisuus aiheeseen liittyen. Tällä haluttiin varmistaa ikään kuin se, että puhutaan samaa kieltä.

Kysymykseen mitä muut haluat sanoa, toivoin vapaamuotoista henkilökohtaista kokonaisarviota työn nykytilanteesta tai omaan tehtävänkuvaan liittyvistä muutostarpeista,

jotka liittyisivät jo aikaisemmin esillä olleeseen kehittämistoimintaan (Kevät 2011, koulutoimenjohtaja Päivi Hyyrynen). Toivoin myös henkilöstön ottavan enemmän kantaa perhepäivähoidon pedagogisen ohjauksen kehittämistarpeeseen ja ohjaamisen muotoihin, joista olisi apua jokapäiväisessä kasvatustyössä.

Suunnitteilla olevan projektin näkökulmasta minua kiinnosti havainnoida tutkimuksessani erityisesti seuraavia henkilöstön esille ottamia kohteita:

- henkilöstön kommentit, jotka liittyvät hoidettavan lapsiryhmän kokoon ja lapsen ikään.
- eri ammattiryhmien näkemyserot siitä mitä tarkoittaa lapsen varhainen tukeminen
- tuen tarpeen tunnistuskeinot
- tunnistamistavat, joita vastaajat olivat käyttäneet omassa työssään.
- tuen tarpeen havainnoinnin näkökulma
- päivähoidon arki kuntouttavana toimintana eli tuen järjestäminen siihen ryhmään jossa lapsi parhaillaan on päivähoidossa
- päivähoidon arki perhepäivähoidossa ja miten se eroaa ryhmäperhepäiväkodista tai päiväkodista.
- tuen järjestäminen yksilöllisesti, mutta ottamalla samaan aikaan huomioon koko lapsiryhmän tarpeet.

12.2 Perhepäivähoidon henkilöstön näkemykset

Usein lapset ovat noin vuoden ikäisiä aloittaessaan päivähoiton ja Iitin kunnassa se tarkoittaa sitä, että lapsen päivähoitopaikka on perhepäivähoidossa. Lapsen näkökulmasta päivähoitoon tulo omassa kodissaan hoitavan perhepäivähoitajan ryhmään on mielestäni vähiten lasta stressaava tapahtuma. Tässä tilanteessa yksi ja sama hoitaja on lapselle paras mahdollinen vaihtoehto hoidon järjestämisessä. Lapsi tutustuu nopeasti hoitajaan ja oppi luottamaan häneen. Yksi hoitaja voi turvata lapsen kehitystä luomalla päivähoitoon tulon mahdollisimman myönteiseksi kokemukseksi hänelle. Monet hoitajat olivatkin painottaneet vastauksissaan lapsen päivähoiton aloittamiseen panostamista, sylissä pitämistä ja lapsen lohduttamista. Hyvällä vuorovaikutuksella ja tur-

vallisen perushoidon avulla lapsi voi luottavaisin mielin kasvaa ja kehittyä päivähoitossa ja varhaisen tuen tarpeen näkökulmasta hänellä hyvät mahdollisuudet saada apua ja tukea kehityksellisiin ja ikäkauteen liittyviin pulmiin ja haasteisiin.

Vaikka päivähoitoon tulo on lapselle haasteellinen äidistä eroon joutumisen kokemus, on päivähoiton aloitus lapselle omassa kodissaan hoitavan perhepäivähoitajan luona vähiten haitallinen kokemus. Perhepäivähoitaja tarjoaa lapsen kehitykselliseen ikäänkin perustuen juuri sitä, mitä lapsi tarvitsee; läheistä, turvallista vuorovaikutusta, aikaa ja syliä. 1 hoitaja neljää lasta varten pystyy tukemaan lasta yksilöllisesti ja lisäksi varhaisen tuen näkökulmasta tämä lapsen tunteminen on tärkeä asia. Kun perhepäivähoitajat uskaltavat rohkeasti ottaa esiin pienenkin lapsen tuen tarpeen, voidaan lisäksi tiimitoiminnan ja konsultaation kautta rakentaa ja hakea lapselle oikea-aikaista ja oikeanlaista varhaista tukea. Perhepäivähoitajat ovat siksi tärkeässä asemassa ennaltaehkäisyn näkökulmastakin.

Eräässä vastauksessa korostettiin henkistä hyvinvointia, mutta myös perustarpeiden oikea-aikaista tyydyttämistä, mikä tarkoittaa varsinkin sitä, että on tärkeä järjestää lepo- ja ruokailuajat täsmällisesti ja säännöllisesti. Päivähoidon alkaminen on ensimmäinen suuri muutos lapsen elämässä. Kaikki muutokseen liittyvä on järjestettävä niin, että lapsen myönteinen kasvu ja kehitys jatkuvat häiriintymättä muuttuneissa oloissa. Mielestäni on hyvä, että henkilöstön vastauksissa tämä lapsen ensimmäisten vuosien tärkeys mainittiin.

Kehittämishankkeen näkökulmasta perhepäivähoitajien vastauksissa nousivat usein esiin sanat: *seurailen, kannustan, ohjaan, tarkkailen*.

Mitään tarkempia tapoja tai konkreettisia esimerkkejä tuen tarpeen tunnistamisesta ei vastauksissa ollut. Tästä seuraa mielestäni se, että koulutusta tarvitaan. Tähän saakka perhepäivähoitajien ja ryhmäperhepäivähoitajien kouluttamisesta, perehdyttämisestä ja konsultoinnista on vastannut kiertävä erityislastentarhanopettaja noin kahden vuoden ajan. Koska Iitin kunnassa kaikki alle kolmivuotiaat lapset vuorohoitoa lukuun ottamatta hoidetaan perhepäivähoidossa tai ryhmäperhepäivähoidossa, toimintaa on mielestäni hyvä lähteä kehittämään tiimien kanssa juuri siellä. Yksin toimivat perhepäivähoitajat tarvitsevat tukea ja varmistusta havainnoilleen ja lisäkoulutusta lapsen

kehitykseen ja varhaisen tuen tarpeen arviointiin ja havaitsemiseen. Heillä on edellä mainitsemistani syistä valmiudet ja vankin työkokemus pienten lasten hoitamisesta sekä hyvin korkea motivaatio ammattitaitonsa kehittämiseen. Tiiminvetäjät yhteistyöllä ja keskustelulla tiimin sisällä voivat vaihtaa näkemyksiä ja ratkaisuvaihtoehtoja erilasiin lasten haasteisiin.

Muutamissa vastauksissa oli mielenkiintoisia kommentteja lapsen käytöksen muuttamisesta. Monissa perhepäivähoitajien vastauksissa juuri lapsen temperamentti ja persoonallisuus nousivat esiin. Tämä havainto tukisi sitä käsitystäni, että koko päivähoiton henkilöstö saattaisi hyötyä temperamenttiin liittyvästä koulutuksesta.

Vaikka perhepäivähoitajien vastauksissa ei ollutkaan syvällisemmin kuvattu varhaiseen tukeen liittyviä asioita, välittyi vastauksista aito kiintymys lapsiin ja lapsen hyvän hoidon tärkeys. On myös hyvä, että perhepäivähoitajat korostivat sitä, että jokainen lapsi on hyvä jossakin vaikka tarvitsisi paljonkin tukea kehittyäkseen. Pidän huomion arvoisena sitä, että hoitajat olivat maininneet *nimeämisen ja sanoittamisen tärkeyden*. Hoitajien olisi kuitenkin hyvä aina muistaa päivähoiton arkirutiinien hyväksi käyttäminen kehityksen tukena ja monipuolisen toiminnan järjestäminen, jotka auttavat lasta parhaiten ja ovat todellista varhaisen tuen antamista.

Lapsen näkökulmasta, työssä jaksamisen näkökulmasta ja tulevan kehittämishankkeen näkökulmasta katsottuina tiimitoiminta on mielestäni avainasemassa, koska perhepäivähoitajilla ei ole sellaista työyhteisön tukea ympärillään kuin päivähoitoyksiköissä työskentelevillä henkilöillä on. On kuitenkin tärkeätä, että perhepäivähoitajat totesivat vastuksissaan kaikenlasien koulutuksen olevan heille hyväksi, vaikka toivoinkin että he olisivat antaneet tarkemmin määriteltyjä toiveita koulutustarpeitaan ja käsiteltävistä koulutusaiheista.

Perhepäivähoitajien tulee lisäksi kiinnittää huomiota ja kehittää varhaiskasvatuksen dokumentointia ja kuvata lapsen arkea ja toimintaa perhepäivähoidossa entistä enemmän. Lisäksi dokumentoinnissa tulisi mielestäni näkyä nykyistä selvemmin lapsen yksilölliset tukitoimet kehityksellisiin haasteisiin liittyen. Myös tällä on ennaltaehkäisevä vaikutus. Perhepäivähoitajien tulee lisäksi jatkossa kiinnittää huomiota siihen, että toimintasuunnitelmiin tulee varhaisen tuen näkökulma mukaan.

12.3 Ryhmäperhepäivähoidon henkilöstön näkemykset

Lapsen näkökulmasta katsottuna ryhmäperhepäiväkodin kolme hoitajaa luovat lapselle erilaisen tilanteen kuin yksittäisen perhepäivähoitajan kotihoidossa olisi. Lapsen maailmaan tulee enemmän uusia ihmisiä ja hänellä enemmän haastetta luoda luottamuksellinen suhde hoitajiin päivähoidon alussa. Jo pitkään on ollut tiedossa että kolmen hoitajan tiimillä on ollut myönteistä vaikutusta niin sanotun vertaistuen näkökulmasta. Kolme ihmisen yhteisössä voi jakaa kokemuksia ja tietoja sekä vertailla näkemyksiä pitkin työpäivää, Tilanteisiin voi reagoida nopeasti ja niiden ratkaisumahdollisuuksia voi pohtia yhdessä. Tämä on varhaisen tuen järjestämisessä olennaisen tärkeää.

On hyvin rohkaisevaa, että ryhmäperhepäiväkotien vastauksissa nousi esille ennaltaehkäisevä toiminta. Vastauksissa käsiteltiin myös huolen puheeksi ottamista ja todettiin, että se on selvästi helpompaa, koska koko työyhteisön tuki on takana. Edellä mainitut kommentit merkitsevät sitä, että yhteisöissä on nähty asian ydin. Ryhmäperhepäivähoidossa lapsia voi havainnoida ikäryhmittäin, koska 12 lapsen ryhmässä on usein 1 – 5-vuotiaita lapsia. Tosin on hyvä, että vastauksissa korostettiin myös yksilöllistä havainnointia sekä persoonan ja temperamentin vaikutusta.

Ryhmäperhepäivähoitajien vastaukset olivat selvästi laajempia kuin perhepäivähoitajien vastaukset ja niissä korostui enemmän juuri ennaltaehkäisevä toiminta ja lapsen kehityksen eri osa-alueisiin liittyvät havainnot. Myös lapsen haasteet sosiaalisissa kontakteissa ja toiminnassa toisten lasten kanssa nousi esille vastauksissa. Tämä oli odotettavissa ja luonnollistakin, koska kasvatettavana on isompi lapsi ryhmä kuin perhepäivähoitajalla.

Yhteistyötahoja mainittiin selvästi enemmän kuin perhepäivähoitajien vastauksissa. Yhteistoiminnan tuki omien havaintojen varmistajana koettiin kasvatuksessa tärkeäksi. Maininnat siitä, että lapselle tulee puhua mahdollisemman selkeästi ja lyhyin ohjein ovat tärkeitä kommentteja. Myönteisen ilmapiirin luominen mainittiin. Lapsen kasvuympäristön myönteisyys ohjaa häntä tasapainoiseen ja toiset hyväksyvän tapaan toimia ryhmässä. Hyväksymisen tunne antaa myös lapselle rohkeutta ja mahdollisuuksia ilmaista itseään sekä koetella omia rajojaan.

Kehittämishankkeen näkökulmasta on hyvä että tiimitoiminta on jo käytössä ja toimii ryhmäperhepäiväkodeissa. Tämä tarkoittaa sitä, että osaamisen syventämien on mielestäni helpompaa, kun tiimillä on tottunut ratkaisemaan asioita. Tiimeillä on kyky muodostaa yhteisiä näkemyksiä ja kompromisseja. Niillä on yhteistä työhistoriaa ja aitoa kehittymisen halua. Tämä vaikuttaa myös työssä jaksamiseen. Koulutusta tuleekin mielestäni suunnata siihen miten ryhmässä käsitellään hyvin eri-ikäisiä lapsia.

Myös dokumentoinnin kehittäminen edelleen ja lapsen arjen kuvaaminen 12 lapsen lapsiryhmässä on mielenkiintoinen ja kehitettävä asia. Lapsi siirtyy todennäköisesti ryhmäperhepäiväkodista viimeistään esiopetukseen päiväkotiryhmään, ja isossa ryhmässä toimimiseen liittyvät asiat on tärkeää havainnoida jo ennen tätä.

Vaikka ryhmäperhepäiväkodit ovat jo päiväkotiin verrattava päivähoitoryhmä, on henkilöstöllä kuitenkin hyvät mahdollisuudet varhaisen tuen tarpeen ja ennaltaehkäisyn näkökulmasta tukea lasta. Myös ryhmäperhepäiväkotien toimintasuunnitelmiin tulee liittää varhaisen tukeen liittyviä asioita. Kuten päiväkodeissakin, on ryhmäperhepäiväkodeissa tiimin kanssa välittömästi mahdollisuus keskustella ja vaihtaa näkemyksiä lasten varhaisen tuen tarpeen arvioinnissa ja toimintasuunnitelmien laadinnassa.

12.4 Päiväkotien henkilöstön näkemykset

Laajimmat ja syvällisemmät kommentit tulivat esille päiväkotien henkilökunnan kirjoituksissa. Vastauksissa korostettiin erityisesti sosiaalisen toiminnan havaintoja ja kielen kehitykseen liittyviä asioita. Nämä molemmat asiat ovat lapsen kehittymisen keskiössä.

”Pieni huoli - pienet toimenpiteet - heti apua lapselle”

Tämä kommentti on mielestäni oikeaan osunut ja siinä mielessä arvokas ja asian ytimeen osunut, että suuressa ryhmässä lapsen henkilökohtaisten vähäistenkin ongelmien tunnistaminen on hyvin haasteellista. Jos ryhmässä kasvatetaan 21 lasta, yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen saattaa kovin helposti jäädä huomaamatta. Päiväkotien henkilöstön kommentteista saattoi aistia sen, että henkilökunnalla on kokemusta ja ammattitaitoa toimia silloin, kun tuen tarvetta havaitaan. Erityistä rohkeutta ja selväjärkistä

ammattitaitoa osoittaa se, että monissa vastauksissa todettiin, että asioihin puututaan, vaikka asiantuntijalausuntoja ja diagnooseja ei lapsesta olisi tehtykään. Työyhteisön ja tiimin rooli korostui samaan tapaan kuin ryhmäperhepäiväkotienkin vastauksissa. Erit-täin mielenkiintoista oli myös havaintojen dokumentointi työtapana. Kuten jo edellä totesin, arjen toiminnan kuvaaminen on tärkeää ja vielä haasteellisempaa päiväkodissa kuin esim. perhepäivähoidossa.

Lapsen temperamentti, persoonallisuus ja toiminta päiväkodin arjessa mainittiin usein. Kuten edellä luvussa kuusi on todettu, lapsen kolmen erilaisen temperamentin vaikutus korostuu juuri päiväkotiryhmässä koska lapsella on ympärillään iso ryhmä.

Päiväkotien henkilökunnan vastaukset olivat yksiselitteisesti syvällisempiä ja laajempia kuin perhepäivähoitajilla ja ryhmäperhepäivähoitajilla. Selitys tähän voi löytyä päiväkotihenkilöstöltä vaadittavasta laajemmasta koulutuksesta. Kommentit lapsen kyvystä hahmottaa käsitteitä, kehon hahmottaminen, kehontuntemus tai selviytyminen arjessa kuvaavat hyvin syvällistä pohdintaa. Samoin kommentti ”lapsen kyky sisäistää ohjeita tai toimintatavan muuttamien niin, että lapsella on mahdollisuus ymmärtää an-nettuja ohjeita” osoittaa hyvää ammatillista arviointikykyä nähdä ja tukea lasta kehittymään ja kasvamaan myönteiseen suuntaan.

Toimintatapojen muuttaminen lasta paremmin tukevaksi korostui monissa vastauksis-sa. Vaikka päiväkotien ulkoisten toimintaympäristöjen muuttaminen on usein haas-teellista, voi sisäistä toimintatapaa aina miettiä uudelleen ja arvioida miten se tukisi paremmin lapsen kasvua. Myös erilaisten kasvatusta tukevien apukeinojen käyttö tun-tuu olevan päiväkodeissa helpompaa ja innovatiivisempaa kuin muissa yksiköissä. Päiväkotien henkilöstö oli myös arvioinut sisätiloissa ja ulkona tapahtuvaa toimintaa ja sen käyttämistä havainnoinnin tukena tai vertaisluissa.

Päiväkotien henkilöstö esitti myös runsaasti ja hyvin yksilöityjä tarkkoja koulutustoi-veita seuraavaan tapaan:

- oppimisvaikeuksien tunnistaminen
- matemaattisiin valmiuksiin liittyvää koulutusta esiopetusta varten

- hitaan temperamentin omaavan lapsen havainnointi
- puheeksi ottamisen haasteet
- yhteistä koulutusta vanhemmille ja henkilöstölle

Päiväkotien henkilökunta toivoi hyvin laajasti puheeksi ottamiseen liittyvää koulutusta. Tämä kuvastaa sitä vaikeaa tilannetta eniten koulutusta myös puheeksiottoon ja siinä haasteellisiin tilanteisiin liittyen. Vanhempien kielteinen suhtautuminen päivähoiton henkilöstön näkemyksiin lapsesta tuntuu aiheuttavan entistä enemmän haastetta koko päivähoiton henkilöstölle. Yhteisen koulutuksen tarjoamien sekä vanhemmille että henkilöstölle oli mielenkiintoinen ja mielestäni tärkeä koulutustoive. Yhteisellä koulutuksella olisi varmasti myönteistä vaikutusta siihen, että olisi työntekijöillä ja huoltajilla olisi yhteinen kieli ja tietoisuus lapsesta. On kuitenkin hyvä muistaa että vanhemmat ovat aina lapsensa parhaita asiantuntijoita.

Iitin varhaiskasvatuksen henkilöstölle ja vanhemmille on järjestetty yksi tällainen tilaisuus vuonna 2010. Luennoitsijana oli Keijo Tahkokallio ja hän puhui konkreettisista esimerkeistä rajojen asettamisesta ja rakkaudesta. Valitettavasti tilaisuus ei kuitenkaan houkutellut toivotulla tavalla vanhempia paikkoja. Tilanne on tuttu myös koulun vanhempainilaisuuksista: paikalle saapuvat vain ne vanhemmat, joiden lasten kanssa ei ole ongelmia.

Myös päiväkotien vastauksissa pohdittiin paljon temperamenttia. Henkilöstöä tuntui askarruttavan se, kuinka pitkään on odotettava lapsen kehittymistä ennen kuin vaikeuksiin puututaan ja miten suhtaudutaan erityisesti hitaan temperamentin omaavan lapsen kehittymiseen – kuinka kauan odotellaan häntä? Kuinka tämä yksilöllisyysnäkökulma otetaan huomioon mahdollisimman joustavasti ja kutakin lasta parhaiten tukien? Henkilöstön syvällistä osaamista tukevaa täsmäkoulutusta tarvitaan ja sitä on syytä järjestää kehittämishankkeen edetessä. Ensimmäiset koulutukset tähän liittyen on jo sovittu niin, että ensiksi on koulutus koko henkilöstölle oppimisvaikeuksien tunnistamisesta ja sitten erityislasten vanhempien kohtaamisesta.

Vaikka esim. Keltikangas-Järvinen (2012) esittää päiväkodeille kritiikkiä lähinnä ryhmäkokoon ja henkilöstön pysyvyyteen liittyen, päiväkodin henkilöstö tekee vilpit-

tömästi parhaansa sen lapsiryhmän eteen joka kulloinkin muodostaa lapsiryhmän. Päiväkotien henkilöstölle on kuitenkin kehittynyt oma, erityinen ammattitaitonsa, koska he ovat aina työskennelleet 21 lapsen lapsiryhmässä. Tämä harvoin mainitaan missään tutkimuksissa. Lisäksi päiväkodeissa on varhainen tuki ollut koulutuksellisiin seikkoihin perustuen jotenkin helpompaa, sekä puuttumisen että tuen järjestämisen näkökulmasta.

Myös Rusanen (2011) arvioi ankaralla kädellä päiväkotia toimintamuotona ja painottaa toimintaresurssien tärkeyttä. Lapsi ei halua joutua eroon vanhemmistaan, on mielenkiintoinen kommentti. Vanhempien on kuitenkin käytävä töissä ja lasten päivähoito on järjestettävä ryhmämuotoisena, koska muuten se ei olisi mahdollistakaan järjestää. Lapsi ei tietenkään halua joutua eroon vanhemmistaan, mutta koska näin kuitenkin tapahtuu, varhaiskasvatuksen ammattilaiset ja paikalliset hallinnon virkamiehet yrittävät järjestää sen varmasti parhaalla mahdollisella tavalla.

Hyvä lasten kehityksen tuntemus, huolellisesti tehdyt lapsen henkilökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat (perhepäivähoidossa) ja dokumentointi (kaikissa päivähoitomuodoissa) vaikuttavat myönteisesti siihen, millaiseen päiväkotiryhmään ja minkä kokoiseen ryhmään lapsi sijoittuu, kun siirtyy päiväkotiin. Mielestäni päiväkotiin siirtyminen voi tapahtua tällöin myönteisesti ja lapsen sen hetkisestä matkasta päivähoitossa on paljon tietoa. Tämä puolestaan toimii ennaltaehkäisevästi ja mahdollisen tuen tarpeen ilmentyessä on kertyneestä materiaalista hyötyä.

Kallialan (2008) mainitsema hyvinvoiva lapsi ja hänen toimintansa päiväkodissa saa miettimään lapsen polkua ennen päiväkotia. Lapsen emotionaalinen hyvinvointi lähteen kiintymyssuhteesta vanhempaan, rajoista ja rakkaudesta ja siitä, että on hyväksyty sellaisena kuin on. Tämä matka alkaa siis jo syntymän jälkeen ja ennen päivähoitoon tuloa. Monet vanhemmat tarvitsisivat tukea siihen, että ymmärtäisivät lastaan ja hänen toimintaansa paremmin ja osaisivat tukea lasta oikealla tavalla. Vastuullisena vanhempana oleminen on haastava prosessi ja paljon puhutaan siitä, että ei uskalleta asettaa lapselle rajoja, vaikka tämä on keskeistä, että jokaisesta lapsesta tulisi tasapainoinen ja hyvinvoiva. Useissa vastauksissa kaikissa henkilöstöryhmissä mainittu lapsen tarkkailu on hyvä keino selvittää lapsen hyvinvointiin liittyviä asioita.

13 TUTKIMUKSEN PERUSTEELLA LAADITTU KEHITTÄMISSUUNNITELMA

13.1 Hallinnolliset uudistukset

13.1.1 Kehittämisen kohteeksi otettavat aihekokonaisuudet

Työntekijöille järjestetyn kyselyn perusteella ja useiden keskustelutilaisuuksien jälkeen olen koonnut viiden asiakokonaisuuden ryhmän, johon sisältyy olennaisin kehittämissisältö:

- Varhainen puuttuminen etenkin vuorovaikutus- ja käytöshäiriöihin
- Kielellisten ongelmien havainnointi ja lievien kieliongelmiin kuntoutus
- Henkilöstön koulutus ja motivointi
- Perheiden tukeminen
- Kustannusten hallinta (töiden uudelleenjärjestelyt)

13.1.2 Tiimityöskentely

Varhaiskasvatuksen henkilöstöstä muodostetaan kolme koulutustiimiä: Perushoito, taidot ja oppiminen, kasvatus ja vuorovaikutus. Toiminnan painotus on varhaisessa tuessa ja erityisesti vuorovaikutustaidoissa ja käytösongelmiin liittyvissä asioissa. Keskeistä on myös kielellisten ongelmien havaistaminen ja varhainen kuntoutus ja tuki.

Tiimeissä järjestetään koulutusta aihepiireittäin, mikä myös osaltaan motivoi toimintaa. Kukin tiimin jäsen vastaa aihepiirinsä työn toteutuksesta ja muiden tiiminsä jäsenten informoinnista sekä oman tiiminsä pedagogisesta linjasta. Tarkoituksena on myös, että syntyy pysyvä, entistä tiiviimpi, vuorovaikutus työyhteisöjen välille. Uutta on se, että myös yksin työskentelevät perhepäivähoitajat pääsevät mukaan yhteistyöhön. Tiiminvetäjille annetaan myös niin sanottua työnjohdollista koulutusta, joka lisää työn haasteellisuutta mutta myös vaikutus- ja kehittymismahdollisuuksia. Tämä koulutus alkaa todennäköisesti vuonna 2013.

Tehtävänimikkeet tulevat todennäköisesti olemaan vastaava lastentarhanopettaja, vastaava ryhmäperhepäivähoitaja ja vastaava perhepäivähoitaja. Käytännön esimerkki

toiminnasta voisi olla neuvolan suosituksella päivähoitoon tuleva lapsi, jolla on sosiaalisia ongelmia ja aggressiivista käytöstä. Tällöin tämä lapsi sijoittuisi tiimin alueelle, jonka toiminta erityisesti painottuu vuorovaikutukseen ja sosiaalisen kehityksen tukemiseen.

Tehtävien vaativuuden lisääntyminen huomioidaan perhepäivähoitajien palkkaryhmitelyssä, työn vaativuuden arvioinnissa ja henkilökohtaisen työsuorituksen arvioinnissa. Toimintaa arvioidaan toimikauden lopussa henkilöstön keksen sekä kerätään vanhemmilta palautetta päivähoiton asiakastyytyväisyys kyselyn avulla.

13.1.3 Henkilöstön lisäkoulutus

Järjestetään kaksi koulutuskokonaisuutta ja lisäksi muuta ns. täsmäkoulutusta. Toisessa perehdytään kielelliseen kuntoutukseen. Toinen koulutuskokonaisuus on nelivuotinen Thera Play–koulutus, joka kohdistuu vuorovaikutustaitoihin, ja joka ulotetaan koko päivähoiton henkilöstöön. Lisäksi oppimisvaikeuksiin ja niiden tunnistamiseen liittyvä koulutus järjestetään syksyllä 2012 ja erityislasten vanhempien kohtaamisiin liittyvä koulutus keväällä 2012. Ammatillisten koulutuspäivien lisäksi myös jo aikaisemmin aloitettu henkilöstön työssäjaksamiseen liittyvä erillinen virkistyspäivätoiminta jatkuu. Suunnitteilla on myös vastaavien tiiminvetäjien koulutusjakso syksyllä 2012 alkaen. Tähän koulutukseen osallistuu kahdeksan henkilöä ja päivähoiton kannalta merkittävää on myös se, että rahoitus koulutukseen tulee henkilöstöhallinnon puolelta.

13.1.4 Tehtävien nimikkeet

Kahden lastenhoitajien työsopimussuhteiset tehtävät muutetaan lastentarhanopettajien tehtäviksi pedagogisen osaamisen lisäämiseksi. Tällä muutoksella ennakoitaan suunnitteilla olevaa lakimuutosta, mutta vaikutetaan myös pedagogisen osaamisen lisäämiseen päiväkodeissa. Järjestelyllä saadaan myös liikkumavaraa uusien pienryhmien perustamista varten. Metsämyyrän, Peltohiiren sekä Tiitiäisen päiväkodeista järjestellään kustakin yksi tehtävä uudelleen. Lastenhoitajien nimikkeiden muutoksen vuotuiset kustannukset ovat noin 15 000 euroa.

Vuolenkosken koululla toimiva ryhmäperhepäiväkoti muutetaan päiväkodiksi uusien tilajärjestelyjen sen salliessa ja perusopetuksen yhteydessä toiminut esiopetus siirretään päiväkotiin. Päiväkodin esimiehenä jatkaa päivähoidon ohjaaja. Uuteen päivähoitoyksikköön palkataan lastentarhanopettaja vastaamaan sekä esiopetuksesta että 1 - 5 vuotiaista.

Perhepäivähoitajan ammattitutkinnon suorittaneilla on todennäköisesti tulevaisuudessa mahdollisuus hankkia lisäkoulutuksella lastenhoitajan pätevyys ja täten myös lisätä lapsiin liittyvää osaamistaan sekä myös mahdollisuus saada kelpoisuus työskennellä päiväkodissa. Tällä on vaikutusta työssä jaksamiseen ja mahdollisuuteen työskennellä laajemmin varhaiskasvatuksessa.

13.1.5 Erityistyöntekijä

Kunnan palvelukseen otetaan lastentarhanopettaja, jonka toimenkuvaan kuuluu yhteistoiminta lasten- ja perheneuvolan kanssa. Toimenkuvaan liitetään myös velvollisuus kuntouttaa lieviä kielellisiä ongelmia sekä vuorovaikutukseen liittyviä ongelmia ja psyykkisistä ongelmista kärsiviä lapsia. Lastentarhanopettaja toimii myös perheen tukena vaikeista ongelmista kärsivien lasten auttamisessa. Tehtävä on määräaikainen ja täytetään sisäisellä haulla. Määräajan kuluessa arvioidaan toiminnan taloudelliset vaikutukset. Jos voidaan osoittaa, että työ tuottaa taloudellisia säästöjä, tehtävä vakinaistetaan. Lisäksi psykiatrisen sairaanhoitajan konsultaation toisen hankkeen alaisuudessa toivotaan jatkuvan myös varhaiskasvatuksessa. Tästä hyötyivät jo kokeiluvaiheessa sekä lapset että varhaiskasvatuksen henkilöstö.

13.2 Tuen järjestäminen lapsille

13.2.1 Yleistä

Otetaan käyttöön kolmiportainen tukimalli, joka sisältää yleisen tuen, varhaisen tuen ja erityisen tuen (Heinämäki 2005). Tavoitteena on, että lapsi pidetään yleisten päivähoitojärjestelyjen piirissä ja luontaisessa ympäristössään niin kauan kuin se on mahdollista.

Lapselle taataan kolmiportaisella mallilla yhtäläinen tuki asuinpaikasta tai hoitopaikasta riippumatta. Tarkoitus on keskittyä niin sanottuun arjen pedagogiikkaan.

Testit ja havainnointi ovat pohjana tuen tarpeen arvioinnissa. Myös yhteistyötahot ja huoltajat voivat viestittää oman näkemyksensä tuen tarpeesta. Erityisopettajan tekemien testien tarkoituksena on antaa tarkempaa tietoa ongelman laadusta ja sen laajuudesta. Osa tuen tarpeesta voi liittyä psyykkiseen sosiaaliseen tai fyysiseen hyvinvointiin, jolloin tuen tarpeen voi havaita kuka tahansa. Testejä ja tutkimuksia tarvitaan vain silloin, jos ne auttavat tuen sisällön suunnittelussa.

13.2.2 Yleinen tuki, varhaiskasvatuksen laadukas perusta

Päivähoidon toimikauden 1.8.2012 alusta lähtien erityinen painotus on varhaisen tuen tarpeen havainnoinnissa. Varhaisen tuen painotus näkyy niin lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa että päivittäisissä keskusteluissa vanhempien kanssa. Asiasta tiedostetaan ja sen tärkeyttä painotetaan myös toimikauden alussa olevissa vanhempainilloissa ja muissa perheille suunnatuissa päivähoidon tapahtumissa. Toimintatapa tehdään avoimeksi, selkeäksi ja näkyväksi. Tämä vaikuttaa myönteisesti myös puheeksioton tilanteisiin vanhempien kanssa.

Yleinen tuki aloitetaan silloin, kun havaitaan lapsella tuen tarvetta tai huoli lapsen kehityksestä nousee. Lapsella voi tällöin olla tilapäinen ongelma kehityksessä, kasvussa, terveydentilassa tai sosiaalisissa suhteissa. Päivähoidon henkilöstöllä on tämä lapsen kehityksen liittyvän asiantuntemus ja osaaminen ja kyky arvioida lasta hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. On myös muistettava, että kaikki tilanteet eivät edellytä muuta kuin havainnointia, tilanteen tarkkailua ja saattavat olla lapsen normaaliin kehitykseen liittyviä pulmia. Yhtä tärkeää on myös muistaa kuitenkin tuen oikea ajoitus ja lapsen kehityksen herkkyykskaudet, että tuki tulisi mahdollisimman oikeaan aikaan. Päivähoitossa lasten kehityksen seuraaminen on päivittäistä toimintaa. Kuten kyseleyn vastanneet totesivatkin, lapsen arjen tarkastelu päivähoitossa on tärkeää ja päivähoidon eri tilanteiden arviointi lapsen näkökulmasta.

Tarpeen vaatiessa käydään niin sanottu kolmikantaneuvottelu hoitajan, lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa sekä tarpeen mukaan eri yhteistyötahojen kanssa. Avainase-

massa ovat lapsen kiintymyssuhteen rakentumisen kodissa ja jatkumo päivähoidossa. Lapsen kehitysvaiheen arviointi yhdessä vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa. Ensimmäisessä vaiheessa pohditaan sitä kenellä ja millainen ongelma tai haaste on ja tarkastellaan kuinka esim. lapsen vuorovaikutus aikuisten ja toisten lasten kanssa toimii. Muutos pyritään saamaan aikaan sopimalla keskenään toimintamallista ja järjestelyistä. Tällaisia järjestelyjä voivat olla esimerkiksi toisenlainen toimintatapa, istumapaikan muutos, aktiivisempi apu kaikessa toiminnassa sekä välitön palaute onnistumisesta.

Mikäli kevyet menetelmät eivät riitä, käytetään yhteistyötahoja konsultaationa. Tällaisia voivat olla esimerkiksi erityislastentarhanopettaja, neuvolan terveydenhoitaja, lastensuojelun sosiaalityöntekijä, lastentarhanopettaja ja päivähoidon muu henkilöstö. Voidaan lisäksi laatia lapselle henkilökohtainen hoidon järjestämistä koskeva suunnitelma, jossa on määritelty selvät vastuut huoltajille ja muille toimijoille. Lapsen ongelmista riippuu tuen sisältö ja sen toimivuuden seuranta-aika.

13.2.3 Varhainen tuki

Varhainen tuki aloitetaan, jos yleinen tuki ei ole tuottanut toivottuja tuloksia. Aloitetaan siitä, että tarkastellaan sitä, mitkä yleisen tuen menetelmät tukivat lasta. Tehostetun tuen pohjana on pedagoginen arviointi, johon kirjataan lapsen vahvuudet ja haasteet sekä niihin vaikuttaneet tekijät. Tähän liittyy vahvasti ennaltaehkäisevä, lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvä näkökulma. Varhaisen tuen tarkoituksena on mahdollisimman nopeasti löytää ne keinot, joilla voidaan helpottaa lapsen oppimista ja hänen kokonaistilannettaan. Tuen muodot kirjataan varhaiskasvatussuunnitelmaan, jossa myös määritellään yksityiskohtaisesti se, kuinka kauan lapsen käyttäytymistä seurataan.

Tuki järjestetään osana arjen toimintaa lapsen kiinnostusta ja vahvuuksia hyödyntäen. Vaikka varhainen tuki on osana henkilöstön perustehtävää, varhaisen tuenjärjestämiseen voi liittyä myös erityislastentarhanopettajan antamaa opetusta, avustajapalveluita, hoitojärjestelyihin liittyviä muutoksia ja muita tukimuotoja tarpeen ja harkinnan mukaan. Kuntouttavia elementtejä ovat toimintaympäristön arviointi, lasten keskinäinen sekä henkilöstön välinen vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus, ryhmätoimin-

ta ja kehityksen eri osa-alueiden tukeminen. Henkilöstön, yhteistyötahojen ja huoltajien vastuun määrittely on ehdottoman välttämätöntä hyvään tulokseen pyrittäessä. Arviointikeskusteluissa todetaan ne keinot, jotka ovat auttaneet tavoitteiden saavuttamisessa. Tavoitteena on jalkauttaa hyvin toimivat menetelmät yleisen tuen käytänteisiin ja palauttaa lapsi yleisten hoitojärjestelyjen piiriin. On hyvä muistaa, että avustajapalveluita voi käyttää myös yleisen tuen piirissä. Avainasemassa hyvä luottamuksellinen kasvatuskumppanuus päivähoidon henkilöstön ja vanhempien sekä mahdollisesti moniammatillisen tiimin kanssa.

13.2.4 Erityinen tuki

Jos yleisen tuen muodot ja tehostettu tuki eivät ole tuottanut toivottua tulosta järjestetään lapselle erityistä tukea. Se merkitsee sitä, että lapsi siirretään 11-vuotisen oppivelvollisuuden piiriin, jolloin lapsi voi saada esiopetusta kahden vuoden ajan. Siirto pidennettyyn oppivelvollisuuteen vaatii aina asiantuntijalääkärin tai psykologin lausunnon ja erillisen hallintopäätöksen. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen siirretylle lapselle laaditaan aina henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, johon sisältyy hallinnollinen osa ja pedagoginen osa. Hallinnollisen osan tietoja tarvitsee rehtori ja opetushallinto, pedagogista osaa käyttää opettaja. Erityisopetukseen siirretyn lapsen opettaminen ja kasvattaminen pyritään integroimaan yleisiin opetusjärjestelyihin aina kuin se on mahdollista ja lapsen edun mukaista. (Heinämäki 2005.) Avainasemassa tässäkin ovat vanhemmat, päivähoito ja mahdollisesti erilaiset terapiamuodot.

Lopuksi on todettava, että asenteet ovat tärkeä seikka monitasoisen varhaisen tuen järjestämisessä. Mitä voitaisiin tehdä toisin? Itsearviointi ja vanhempien huolellinen kuuntelu sekä ennaltaehkäisyn näkökulma ovat tärkeitä. Tukevatko nykyiset työkäytäntömme lasta ja ryhmää jossa hän on päivähoidon arjessa? Mitä muutosta toisi toimintaympäristön muuttaminen? Ja lopuksi vielä tärkein eli millainen on lapsen kohtaamisen laatu, aikaa lapselle päivähoidon arjessa? Tuki on osa perustyötä ja lapselle tulee saada myös kokemus itsestään oppijana. Tällä on vaikutusta itsetuntoon ja itseluottamukseen. Jos lapsella havaitaan varhaisen tuen tarvetta, tulee myös tarkastella mikä estää lasta oppimasta tai toimimasta lapselle ominaisella tavalla? Kaikki lapset

harjoittelevat taitojaan, joidenkin lasten tulee voida harjoitella jotain taitoa enemmän kuin muiden.

14 OPINNÄYTETYÖN JA KEHITTÄMISHANKKEEN KOKONAISUUS

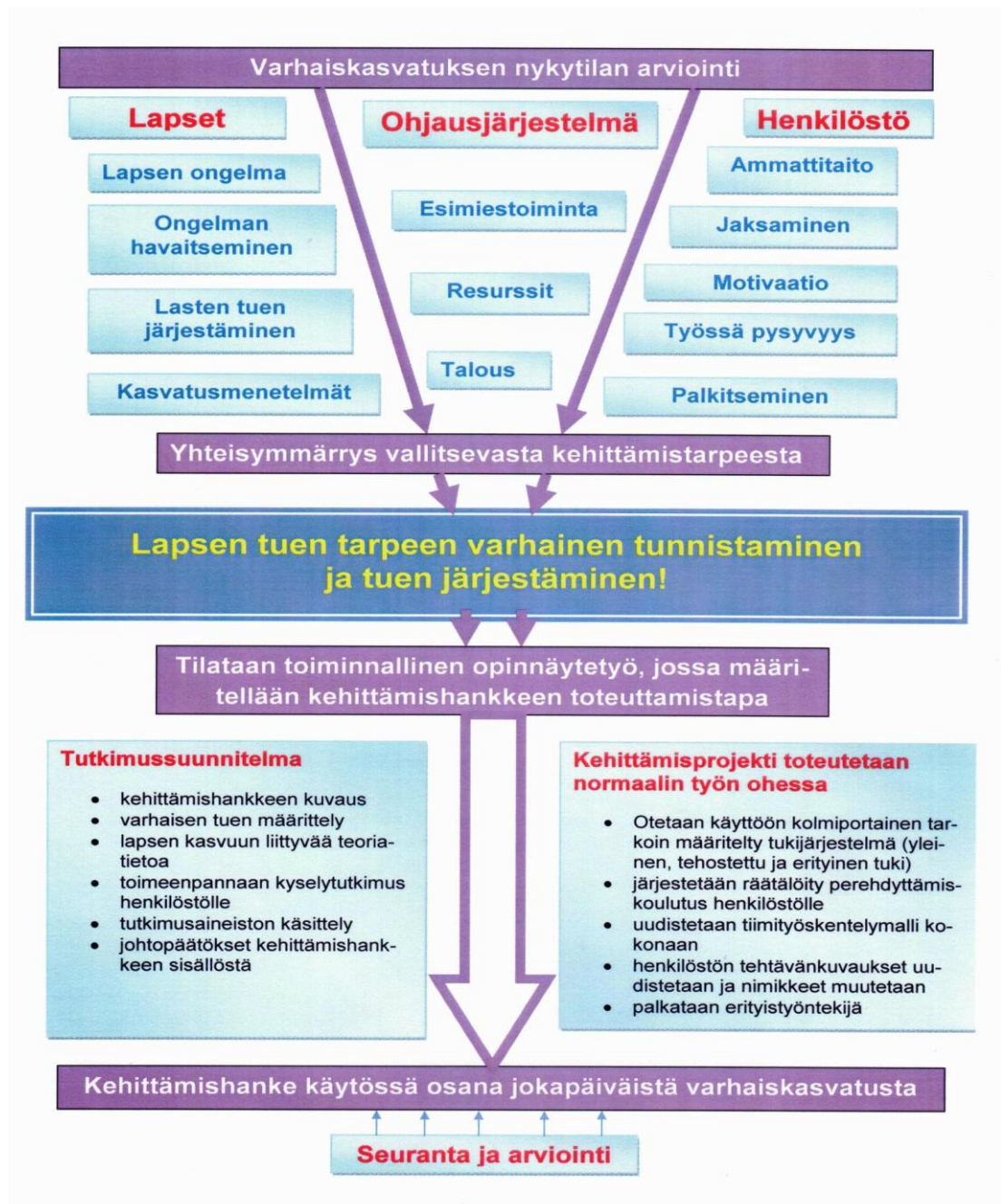
Ammattikorkeakoulun opinnäytetyöt liittyvät tyypillisimmillään ja parhaimmillaan työelämän laadun ja toimintatapojen kehittämiseen ja parantamiseen. Siksi ammattikorkeakoulun opinnäytteitä kutsutaankin usein lisämääreellä toiminnallinen. Oma opinnäytteeni ja sen keskeisenä osana oleva kehittämishankkeen suunnitelma täyttävät toiminnallisuuskriteerin sekä kehittämishankkeen taustalla olevan teoreettisen tutkimustiedon ja arkiseen työhön liittyvät hallinnollisen järjestelmän säädökset määräykset ja taloudelliset realiteetit.

Kuvassa 5 olen esittänyt havainnollisesti ne taustat, jotka on otettava huomioon mitä tahansa hoitoalan, kasvatustoiminnan tai ylipäättään kunnallisten palveluiden kehittämishanketta suunniteltaessa. Huolellinen asioiden valmistelu on kaiken toiminnan ydin. Ihmisten kanssa toimittaessa on välttämätöntä kuulla laajasti kaikkia niitä ihmisiä, joiden työtehtäviin hanke vaikuttaa. Tärkeätä on kuulla ja pitää ajan tasalla myös ne ihmiset, jotka ovat palveluiden tilaajia eli käyttäjiä. Tässä valmistelemassani hankkeessa olenkin lähtenyt liikkeelle työntekijöiden kokemuksista ja asiantuntemuksesta sekä lasten ja heidän vanhempiensa hyvinvoinnin lisäämisestä ja heille tarjottavan palvelun parantamisesta.

Ammattikorkeakoulun rooli ja opetussuunnitelma ovat tavoittaneet tässä työssä kypsyys, joka on esimerkillisellä ja konkreettisella tavalla palvellut työelämän tarpeita ja tavoitteita. Koulutus ja työelämä ovat kohdanneet toisensa niin kuin kauniissa puheissa on ollut tapana sanoa. Oman työnantajani tuki on ollut koulutukseni onnistumiseksi välttämätöntä. Olen voinut osallistua laajaan koulutukseen oman työni ohella ja sovitaa työtehtäväni ja koulutukseen kuuluneet lähiopiskelupäivät joustavasti ilman suuria vaikeuksia. On selvää, että fyysinen sekä henkinen jaksaminen on ollut joskus koetuksella kun opiskelun ja työtehtävien aikataulut ovat osuneet samoille viikoille.

Opinnäytettä valmistellessani kohtasin usein tiedon ja teorian runsauden pulan. Koko ajan oli pakko rahoittaa työhön liittyvän tiedon määrää ja pitää mielessä se miten han-

ke voitaisiin toteuttaa käytännössä niin, että työntekijöiden motivaatio olisi kunnossa, työnantajan talous hyötyisi kehittämisestä ja johtamisjärjestelmä tulisi tukemaan kehittämistä. Olen pannut viimeisetkin toivonrippeeni siihen, että suunnittelemani hankkeen seuranta ja arviointijärjestelmä aikanaan tuottaa sellaista tietoa, jonka perusteella voidaan osoittaa kaikki tehty työ vaivan arvoiseksi.

Kuva 8. Opinnäytetyön taustat ja toteutus

15 LOPUKSI

Yhden lapsen ongelmien vähättely saattaa hyvin helposti aiheuttaa lapselle ja nuorelle ja hänen läheisilleen tulevien kärsimysten ja tuskan lisäksi huomattavia kustannuksia yhteiskunnalle. Yleinen ja tehostettu tuki sekä myös suurimmaksi osaksi erityinen tuki voidaan hoitaa varhaiskasvatuksen piirissä käytettävissä olevien tukijärjestelmien ja yhteistyötahojen kanssa. Tukijärjestelmät voivat vaihdella hoitopaikan koon ja sijainnin mukaan.

Kuten edellä on todettu, myönteinen kiintymyssuhde ja luottamus lasta aluksi hoivaneeseen hoitajaan auttavat lasta päivähoidon monissa tilanteissa. Hoitajat kirjoittivatkin, että lapsen lohduttaminen ja rauhoittava puhuminen vähentävät stressiä ja toisaalta hoitajilla on aikaa kannatella lapsen muistikuvia vanhemmista usein pitkän hoitopäivän aikana. Omassa kodissaan toimiva perhepäivähoitaja voi tarjota lapselle sen ”turvapesän ” jatkoa, josta hän saapuu päivähoitoon. Lapsen turvallinen kiintymyssuhde voi ikään kuin jatkua lämpimän ja turvallisen hoitajan seurassa. Hoitajat tuntevat lapsen melko nopeasti kohtalaisen hyvin ryhmän pienuuden vuoksi ja voivat alusta lähtien seurata miten lapsen kehitys lähtee etenemään.

Monet perhepäivähoitajat painottivat keskustelua ja hyvän luottamuksellisen kasvatuskumppanuuden luomista lasten vanhempien kanssa. Tämä vaikuttaa myönteisesti myös puheeksi oton tilanteisiin silloin, kun pohditaan lapsen varhaisen tuen tarvetta. Jokainen kasvattaja vastaa lopulta omalla ammatillisella taidollaan ja moraalillaan antamastaan tuesta. Mikään ulkopuolinen taho ei voi sitä ohjata tai todentaa. Ammattitaitoinen hoitaja tunnistaa myös omat heikkoutensa vuorovaikutustilanteissa.

Tulevaisuudessa on pyrittävä siihen, että jokaisella lapsella on myös oikeus tuntea kuuluvansa siihen ryhmään, jossa hän on. Tämä merkitsee sitä, että syrjäytymisvaarassa olevat lapset on havaittava ja heidät auttamisekseen on oltava keinot ja välineet. Tässä prosessissa ovat apuna ja työvälineinä lomakkeet, joihin kirjataan tarpeelliset havainnot suunnittelua ja neuvotteluita varten. Muistiinmerkityt havainnot antavat pohjan arvioinnille, ovat dokumentteja annetusta tuesta ja ovat muistuttamassa henkilöitä ja huoltajia heidän panoksestaan tuen järjestämisessä. Kukin tiimi vastaa oman ryhmänsä pedagogisesta linjasta yhteistyössä päiväkodin johtajan ja päivähoidon oh-

jaajan kanssa. Pedagogisia linjauksia varhaisen tuen suuntaan ohjaa myös toimintasuunnitelmaan kirjatut varhaisen tuen toimintatavat.

Lasten vaikeuksien mahdollisimman varhaisella löytämisellä saattaa myös olla melkoisia taloudellisia vaikutuksia. Jos vaikeuksia ei löydetä riittävän ajoissa tai ne jäävät kokonaan huomaamatta tai niiden korjaamiseen ei löydetä sopivia keinoja, vaikeudet lisääntyvät ja pahenevat. Kunnissa on runsaasti kouriintuntuvia esimerkkejä siitä, millaisiin henkilökohtaisiin ja yhteiskunnallisiin ongelmiin voidaan lopulta joutua, jos ongelmiin suhtaudutaan yliolkaisesti eikä niitä edes haluta selvittää.

Oleellinen osa tässä opinnäytetyössä kuvatussa kehittämishankkeessa, on lapsen varhaisen tuen tarpeen tunnistaminen ja tuen järjestäminen kutakin lasta yksilöllisesti palvelevalla tavalla. Suunnitellulla hankkeella tähdätään myös päivähoidon ja varhaiskasvatukseen jokapäiväisten toiminnallisten käytänteiden laadun parantamiseen ja yhteistoiminnan varmistamiseen muiden kasvatuksen asiantuntijoiden kanssa. Uskon vahvasti, että hankesuunnitelmassa esitetyt konkreettiset työvälineet jäävät elämään päivähoidon arjessa ja johtavat mahdollisimman monen lapsen selviytymiseen ulos omista vaikeuksistaan paremmin kuin tähän asti. Lasten osallisuudesta huolehtiminen ja lasten kuulluksi tulemisen varmistaminen ovat työvälineitä, joista on pidettävä erityisen tarkasti huolta.

On hyvä muistaa, ettei onnistuminen ja työn laadun parantaminen ole itsestään selvyys. Ilman motivoitunutta, työhönsä aidosti sitoutunutta ja yhteistyökykyistä henkilöstöä hyväkin uudistus voi valua hiekkaan. Siksi esimiesten ja työntekijöiden asianmukainen johtamis-, koulutus- ja palkitsemisjärjestelmän suomia mahdollisuuksia on syytä käyttää niin, että lopputulos on sellainen kuin kehittämissuunnitelma edellyttää.

Osaaminen, hyvinvointi ja vaikuttavuus ovat asioita, jotka vaikuttavat tietysti lapsiin mutta myös päivähoidon henkilöstöön. Henkilöstön osaamisen kehittäminen tukee lapsen osaamisen, oppimisen tukemista ja kehittymistä. Henkilöstön hyvinvointi ja työssäjaksamista tukee tiimitoiminta, konsultaatio ja koulutus. Pienen lapsen hyvinvoinnin tukeminen varhaista tukea tarjoamalla toimii ennaltaehkäisevänä toimintana. Vaikuttavuus on tärkeää ja työn kehittäminen vaikuttaa siihen selvästi. Vaikuttavuuta

tulee siitä, että lapsi voi olla siinä päivähoitoryhmässä, missä hän sitten onkin, ja saa varhaista tukea oikea-aikaisesti ja voi rauhassa kasvaa ja kehittyä tasapainoisesti.

Varhaista tukea lapselle ovat kaikki ne pienetkin toimet, jotka lapsen kasvun ja kehityksen tueksi päivähoitossa tehdään. Ne voivat olla oikea-aikainen reagointi kasvatustilanteeseen tai lapsen kanssa puhuminen silloin, kun huomataan että, lapsi voi huonosti. Liisa Heinämäki totesi eräässä koulutustilaisuudessa, että tärkeintä ovat hetket ennen erityisyyttä ja tämä on tärkeätä aina muistaa. Ennaltaehkäisy on välttämätöntä, mutta aina ei tarvitse erityisesti ajatella toimivansa ennaltaehkäisevästi. Tärkeätä on se, että toimii parhaalla mahdollisella tavalla päivähoiton arjessa. Välillä voi asettaa itsensä pienen lapsen asemaan ja katsella toimintaa ja toimintaympäristöä lapsen silmin.

Iitin kunnan varhaiskasvatuksen kustannukset kokonaismenot ovat vuoden 2012 talousarvion mukaan noin 2,7 miljoonaa euroa. Tuloja on arvioitu saatavan noin 300 000 euroa. Tämä merkitsee sitä, että veronmaksajilta on kerättävä rahaa toiminnan järjestämistä varten noin 2,3 miljoonaa euroa. Iitin kunnan päivähoito on pyritty järjestämään toimikausittain kuntatalouden sanelemissa raameissa, mahdollisimman monipuolisesti ja sisällöllisesti korkealla tasolla. Palveluiden järjestäminen taloudellisesti on siis kuntalaisten näkökulmasta hyvin tärkeää. Varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee ottaa kustannustehokkuuden lisäksi huomioon myös toiminnan laatu. Talouden sallimissa kehyksissä on pystyttävä järjestämään monipuolinen ja sisällöllisesti korkeatasoinen palvelu kunnan lapsille.

Tähän kehittämishankkeeseen kuluvat varat ovat hyvin pieni sijoitus siihen nähden, että vaikutetaan myönteisesti lasten tasapainoiseen kasvuun ja kehittymiseen yhdessä heidän vanhempiansa kanssa. Kun lapsi saa tarvitsemansa kasvun ja kehityksen vaatiman tuen oikea-aikaisesti päivähoitomatkinsa aikana, hän voi siirtyä varhaiskasvatuksesta perusopetukseen ilman vaikeuksia ikäistensä seurassa. Suuremmat taloudelliset hyödyt nähdään vasta myöhemmin tulevaisuudessa, mutta hankkeeseen osallistuvilla on vahva usko varhaiskasvatuksessa tehtyyn työhön ja sen vaikuttavuuteen. Kustannusten kasvua voidaan hillitä sillä, että lapsia autetaan mahdollisimman varhain, jolloin estetään ongelmien korjaamisesta aiheutuvat kustannukset myöhemmän elämän aikana.

Tämän kehittämishankeen painopiste on siinä, että varhaisen tuen merkitys ja sen tärkeys jää pysyväksi toimintatavaksi varhaiskasvatukseen kaikissa päivähoitomuodoissa. Anttilan (2007) mukaan keskeistä kehittämishankkeissa on uskottavuus, vilpittömyys, osaaminen, hyödynnettävyys ja vaikuttavuus. Uskon, että nämä kaikki asiat toteutuvat tässä kehittämishankkeessa.

LÄHTEET

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs uudistettu painos. Riika: Inrint.

Aaltola, J. & Syrjälä, L. 1999. Tiede, toiminta ja vaikuttaminen. Teoksessa Heikkinen, H & Huttunen, R & Moilanen, P (toim). Siinä tutkija missä tekijä- toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Jyväskylä: Atena kustannus s. 11- 24.

Alila, K. Parrila & S. 2011. Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Oulu: Uniprint Oulu.

Anttila, P. 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. Tampere: Painotyö Juvenes sprint.

Asetus lasten päivähoidosta 16.3.1973/239.

Broberg, A., Almqvist, K. & Tjus, T. 2005. Kliininen lapsipsykologia. Helsinki: Edita Prima Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Esiopetussuunnitelman perusteet 64/011/2000. Helsinki: yliopistopaino.

Heinämäki, L. 2005. Varhaista tukea lapselle - työvälineenä kehittämisvalikko, Helsinki: Erikoispaino Oy.

Heinämäki, L. 2006. Varhaisen tuen vahvistaminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:26.. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Helenius, A., Karila, K., Munter, H., Mäntynen, P. & Siren-Tiusanen, H. 2002. Pienet päivähoidossa. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kalliala, M. 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Helsinki University press.

Karjalainen, S. Kukkonen, P. 2007. Psykologista käyttötietoa. Helsinki: Edita Prima Oy.

Keltikangas - Järvinen, L. 2009. Temperamentti-ihmisen yksilöllisyys. Juva: WS Bookwell Oy.

Keltikangas - Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. WSOY: Painettu EU:ssa.

Kyngäs H, & Vanhanen L. 1999. Sisällön analyysi. Hoitotiede-lehti vol. 11 1 –99.

Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36.

Mattila: K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Juva: Bookwell Oy

Määttä, P. & Rantala, A. 2010. Tavallisen erityinen lapsi. Yhdessä tekemisen toimintamalleja. Juva: WS Bookwell Oy.

Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Bookwell Oy.

Siitonen E. 2011. Ihmeiden tekijät. Päivähoidon ryhmäkokoselvitys. Vantaa: Multi-print Oy.

Sinkkonen, J. (toim) 2003. Pesästä lentoon. Kirja lasten kehityksestä kasvattajille. Vantaa: Dark Oy.

Sinkkonen, J. 2004. Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovellukseen Duodecim 2004; 120:1866-73

Sinkkonen, J.2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Juva: WS Bookwell Oy

Sinkkonen J, & Kalland M. (toim.) 2012. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: Sanoma pro Oy.

Toikko, T. Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere; Tampereen Yliopistopaino Oy - Juvent Print.

Tuomi, J. Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003. Stakes oppaita 56. Saarijärvi; Gummerus kirjapaino Oy.

Viitala, K. 2002. Etsimessä erityispäivähoito. B10/ 2002. Tampere: Juvenes. Print-Tampereen yliopistopaino.

INTERNET-LÄHTEET

Asettamispäätös. Varpu-hanke. Sosiaali- ja terveysministeriö 2008. Stakesin internetsivut. Saatavissa: <http://www.varpu.fi/files/834/Asettamispaatos.pdf> [Viitattu 26.4.2012].

Arnkil, T. 2009. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivut. Saatavissa: <http://groups.stakes.fi/VERK/FI/Varpu/index.htm>. [Viitattu 26.4.2012].

Satka, M. 2009. Varhainen puuttuminen, moraalinen käänne, sosiaaliset asiantuntijat. Yhteiskuntapolitiikka 1/ 2009. Stakesin internetsivut. Saatavissa: <http://www.stakes.fi/satka.pdf> [Viitattu 25.4.2012].

Kuntien ja kuntayhtymien talous ja toiminta 2010. Tilastokeskuksen Internetsivut. Saatavissa:

http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=030_ktt_tau_109_fi&ti=Taulukko+01%3A+Kuntien+k%E4ytt%F6talous+%281000+%80%29+2010&path=../Database/StatFin/jul/ktt/2010/&lang=3&multilang=fi [Viitattu 30.2.2012].

THL:n internetsivut. Mäki, P., Wikström K., Hakulinen-Viitanen T. & Laatikainen Tiina. 2011. Saatavissa http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/lomakkeet/lomakkeet_neurolatyohon#Lene-lapsen%20neurologisen%20kehityksen%20arviointilomake [Viitattu 26.4.2012].

PAINAMATTOMAT LÄHTEET:

Iitin kunnan lapsipoliittinen ohjelma 2005.

Iitin kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2005.

Perhepäivähoidon varhaiskasvatussuunnitelma 2007.

Såg, Tuula. 2010. Pienessä päivähoidossa- opas.

LIITTEET

Liite 1

PÄIVÄHOIDON YHTEENVETO LAPSESTA NEUVOLAN 4-VUOTISTARKASTUSTA VARTEN

Lapsen nimi _____ syntymäaika _____
 Perhepäivähoitaja _____ puhelin _____
 Päiväkoti/ vastuhenkilö _____ puhelin _____
 Lapsen hoitoaika päivähoitossa _____

Motorinen kehitys:

	Ikätasoista	Tarvitsee vähän tukea	Tarvitsee enemmän tukea
karkea motoriikka/tasapaino	☐	☐	☐
hienomotoriikka	☐	☐	☐
(silmä-käsi koordinaatio, piirtää ihmishahmoa)			
visuaalinen hahmottaminen	☐	☐	☐
(pelit, rakentelu, värit (3)käisyys)	☐ vasen	☐ oikea	☐ ei vakiintunut

Huomioita, missä tuen tarvetta _____

Kielellinen kehitys:

	Ikätasoista	Tarvitsee vähän tukea	Tarvitsee enemmän tukea
puheen tuottaminen	☐	☐	☐
puheilmaisu ryhmätilanteissa	☐	☐	☐
puheilmaisu yksilötilanteissa	☐	☐	☐
puheen ymmärtäminen	☐	☐	☐
(käsitteet, ohjeet)			
puheen selkeys	☐	☐	☐
äännevirheitä, mitä	_____		

Huomioita, missä tuen tarvetta _____

Sosio-emotionaalinen kehitys

	Ikätasoista	Tarvitsee vähän tukea	Tarvitsee enemmän tukea
Vuorovaikutustaidot			
Kontaktinotto aikuisiin	☐	☐	☐
Kontaktinotto muihin lapsiin	☐	☐	☐
(toisten huomioon ottaminen)			
Leikki ja mielikuvitus	☐	☐	☐
(käsitteet, ohjeet)			
Leikkiikö lapsi toisten lasten kanssa	☐	☐	☐
vuorovaikutuksessa/Yhteistyökyky			

Huomioita: _____

Itseluottamus ja omatoimisuus	Ikätasoista	Tarvitsee vähän tukea	Tarvitsee enemmän tukea
Sietääkö lapsi vastoinkäymisiä	☐	☐	☐
Luottaako lapsi omiin taitoihinsa ja kykyihinsä (pukeutuminen, wc; pysyy kuivana, ruokailu ym.)	☐	☐	☐
Miten ilmaisee itseään ja tunteitaan	☐	☐	☐
Pystyy hetkittäin työskentelemään itsenäisesti	☐	☐	☐
Leikkiikö lapsi toisten lasten kanssa vuorovaikutuksessa/Yhteistyökyky	☐	☐	☐

Huomioita: _____

Toiminta ryhmässä	Ikätasoista	Tarvitsee vähän tukea	Tarvitsee enemmän tukea
Keskittymiskyky / tarkkaavaisuus	☐	☐	☐
Oman toiminnan ohjaus (käyttäytyminen)	☐	☐	☐
Hyväksyy rajat /säännöt	☐	☐	☐
Toimii ohjeiden mukaan	☐	☐	☐

Huomioita: _____

Miten lapsi on sopeutunut ryhmään / oma paikka / rooli ryhmässä?

Onko lapsi ohjattu tutkimuksiin? Mihin? _____

Käykö lapsi ryhmässä? Missä? _____

Mitä muuta haluat kertoa lapsesta tai perheestä? (esim. lapsen vahvuudet) _____

Päivähoito ja neuvola voivat tarvittaessa olla yhteydessä lapsen asioissa. Kyllä Ei

Paikka ja aika ____: ____: _____

Päivähoitohenkilökunnan allekirjoitus

Huoltajan allekirjoitus

Iitin kunta
Sivistyspalvelut

Varhaiskasvatuksen dokumentointi

Lapsen nimi _____

Toimintakausi _____ Kuukausi _____

Toimintasuunnitelman mukainen toiminta ja esim. tapahtumat, retket tms.

Lapsen iän ja kehitystason mukaisen toiminnan arviointi

Muut havainnot lapseen liittyen, oppimisen ilo, kehittyminen

KYSELYLOMAKE

Työskentelen

___ perhepäivähoitajana

___ ryhmäperhepäiväkodissa

___ päiväkodissa

Mitä mielestäsi tarkoittaa lapsen varhainen tuki/ varhainen tukeminen?

Miten voit tunnistaa tuen tarpeessa olevan lapsen? Millaisia keinoja itse käytät tuen tarpeen tunnistamisessa?

Miten itse pystyt tukemaan lasta päivähoitopäivän aikana?

Ketkä ovat mielestäsi tärkeimmät yhteistyökumppanit/ yhteistyötahot kun lähdetään selvittämään lapsen varhaisen tuen tarvetta?

Millaista koulutusta toivoisit varhaiseen havaitsemisen ja tukemiseen liittyen?

Mitä muuta haluat sanoa?

Nelivuotias pähkinänkuoressa

NELIVUOTIAAN KEHITYKSEN SEURANTA NEUVOLAAN

KARKEAMOTORIIKKA:

- seisoo 5-6 sekuntia yhdellä jalalla
- tasahyppy matalta penkiltä (20 cm.)
- hyppii yhdellä jalalla n. 4-5 kertaa
- kävelee viivaa pitkin vuoroaskelin
- juoksee kymmenkunta askelta käsien ollessa mukana liikkeessä
- osaa marssia ja laukata
- muutama haara-perushyppy onnistuu
- heittää ja ottaa pallon kiinni rintaa vasten (iso pallo)
- heittää palloa suunnattuna
- kuperkeikka onnistuu avustettuna
- hallitsee kehonsa liikkeitä
- ylittää kehon keskiviivaa mallista katsoen
- nousee kyykystä ilman tukea
- osaa kävellä varpailla ja kantapäillä
- kulkea portaissa vuoroahtaisesti

HIENOMOTORIIKKA:

- kätsyys ei ole vielä välttämättä vakiintunut
- jäljentää viivan, ympyrän, ristin, ja V-kirjaimen
- paperin taittelu onnistuu vaaka- ja pystysuoraan
- leikkaa suoraa viivaa
- harjoittelee ympyrää, neliötä ja yksinkertaisia muotoja
- kokoaa pienempiä palapelejä, 2-10 palaa
- laittaa muotolaatikkoon kuvioita, 3-4 palikkaa
- pujottaa helmiä naruun
- tunnistaa kolme pääväriä
- piirtää ihmishahmoa, johon kuuluvat pää, jalat, silmät ja suu
- alkaa piirrellä eläimiä, kulkuneuvoja, kukkia
- rakentelee legoilla
- kokoaa junanrataa
-

KIELELLINEN KEHITYS:

Puheen ymmärtäminen:

- vastaa asianmukaisesti kysymyksiin
- erottaa samantyyppiset sanat, jotka tarkoittavat eri asiaa (juna-muna)
- ilmaisee tunteitaan puheen avulla
- jaksaa kuunnella lyhyitä satuja ja muistaa kuulemansa
- hallitsee helppoja käsitteitä: päällä - alla, iso- pieni
- osaa kertoa ikänsä kysyttäessä
- pystyy noudattamaan kahta peräkkäistä ohjetta

Puheen tuottaminen:

- lähellä kieliopillisesti oikeaa ja ymmärrettävää
- taivuttaa usein jo oikein
- taivutusmuodoissa voi olla virheitä tai omia ”väännöksiä”
- kirjaimia voi korvautua toisilla R-, S-, ja D
- lauseet 3-4 sanan lauseita
- puhuu paljon
- kyselee: mitä, miksi, missä, milloin
- esittää vastaväitteitä
- kertoo asioiden ja esineiden laatua, paikkaa, kokoa määrää ja muotoja
- osaa kertoa yksityiskohtia
- sanavarastossa usein jo yli 1000 sanaa
- nauttii sanoilla leikittelystä ja loruilusta
- kertoo lyhyitä tarinoita ja muistaa niitä myöhemmin

SOSIO-EMOTIONAALINEN KEHITYS:

- leikkii yhteis-, rooli- ja mielikuvitusleikkejä 2-3 lapsen ryhmässä
- opettelee sääntöleikkejä, joukkue- ja muut pelit
- häviäminen voi olla tuskallista
- yhteistoiminnan haku kasvaa
- omaa vilkkaan mielikuvituksen, pystyy eläytymään
- kykenee vastavuoroisuuteen
- ilmaisee tunteitaan sanallisesti
- huomioi toistenkin tunteita ja toiveita
- vertailee omia taitojaan toisten kykyihin

- etsii minuutensa rajoja
- ilmaisee mistä pitää ja mistä ei
- ilmaisee ja käsittelee pelkojaan yhdessä aikuisen kanssa
- saattaa olla mielikuvitusystävä

OMATOIMISUUS JA ITSELUOTTAMUS

Jaksaa keskittyä kerrallaan n. 10 min

Pukeutuminen

- osaa pukeutua ja riisuutua itsenäisesti
- osaa avata nappeja, korkkeja, vetoketjun

Ruokailu:

- opettelee ruokailemaan haarukalla ja veitsellä
- ottaa itse ruokaa lautaselle
- auttaa kattamaan pöytää
- syö itse (peukalo-etusormi ote lusikasta)
- ruokailee jo siististi
- opettelee voitelemaan leipänsä
- uskaltaa maistaa uusia makuja

Siisteyskasvatus:

- on pääsääntöisesti kuiva (yökastelua 5-v.)
- selviytyy wc:ssä melko itsenäisesti
- osaa pestä kätensä ja kasvonsa
- osaa pyytää tarvittaessa apua
- pojat pissaavat seisaaltaan
- niistää nenänsä kehotuksesta ja kammata hiuksensa

VASTAUSTEN LITTEROINTI AMMATTIRYHMITÄIN JAOTELTUNA

1 PERHEPÄIVÄHOIDON HENKILÖSTÖN AINEISTO

Mitä mielestäsi tarkoittaa lapsen varhainen tuki tai varhainen tukeminen?

- Lapsen henkinen hyvinvointi on tärkeää.
- Haluan tutustua ryhmään tulevaan uuteen lapseen perusteellisesti.
- Lasta tulee seurata aktiivisesti.
- Lapsen käyttäytymistä seurataan ja siitä tehdään havaintoja ja huomioita jotka liittyvät lapsen ikään, sopeutumiseen vertaisryhmäänsä.
- Lasten yleistä käyttäytymistä havainnoidaan päivittäisissä tilanteissa.
- Hoidon alkuvaiheessa yhteydenpito vanhempiin tärkeää.
- Varhainen tukeminen on kannustamista, opettamista ja sanoittamista.
- Voidaan puuttua kielellisiin, motorisiin ja sosiaalisiin ongelmiin välittömästi, kun sellaisia lapsella ilmenee.
- Lapsen ensimmäiset vuodet ovat tärkeitä.

Miten voit tunnistaa tuen tarpeessa olevan lapsen? Millaisia keinoja itse käytät tuen tarpeen tunnistamisessa?

- Lapsen käytös yllättäen muuttuu tai lapsi itse kertoo jotain.
- Sosiaaliset taidot ja ryhmässä olemiseen liittyvät havainnot.
- Poikkeukselliset käyttäytymistavat.
- Lapsen perhetilanteen tunteminen.
- Lapsen kehon kielen merkitys.
- Muistettava lasten erilaisuus ja yksilöllisyys sekä temperamenttiin liittyvät asiat.

Miten itse pystyt tukemaan lasta hoitopäivän aikana?

- Harjoitellaan ja tuetaan haasteelliseen alueeseen liittyviä asioita.
- Pyritään vahvistamaan puutteellisia taitoja.
- Muistettava että jokainen lapsi on taitava jossakin asiassa.
- Päivittäin lapselle nimetään ja sanoitetaan asioita ja järjestetään monipuolista toimintaa.
- Arkirutiineihin (syöminen, pukeutuminen) liittyvät asiat ja niiden käyttäminen lasta tukevasti.
- Yksilö ja ryhmässä tekeminen ja siihen liittyvät tukitoimet.

Ketkä ovat mielestäsi tärkeimmät yhteistyökumppanit?

- työkaverit
- vanhemmat
- esimies
- kiertävä lastentarhanopettaja
- tiimien yhteistyö

Millaista koulutusta toivoisit?

- tiimityöskentelyyn perehdyttämistä
- kokemusten jakamista oman työn kehittämiseen.
- temperamenttiin ja sen vaikutukseen liittyvä koulutus
- varhaiseen tukemiseen liittyviä käytännön vinkkejä

Mitä muuta haluat sanoa?

”Koulutus on meitä eteenpäin vievä voima”

2 RYHMÄPERHEPÄIVÄHOIDON HENKILÖSTÖN AINEISTO

Mitä mielestäsi tarkoittaa lapsen varhainen tuki tai varhainen tukeminen?

- tuen antamista ihan pienissäkin aisoissa
- lapsen tietoisuuden lisäämistä omasta itsestään
- erilaisuuden hyväksymistä
- päivittäisen tuen merkitys

Miten voit tunnistaa tuen tarpeessa olevan lapsen? Millaisia keinoja itse käytät tuen tarpeen tunnistamisessa?

- Lapsi ei ymmärrä ohjeita.
- Lapsella on keskittymisvaikeuksia.
- Lasten yksilöllisten erojen vuoksi.
- Lapsen itkuisuus vuoksi.

Miten itse pystyt tukemaan lasta hoitopäivän aikana?

- aikaa lapselle
- hyvän vuorovaikutuksen rakentaminen
- lapselle on puhuttava selkeästi
- yksi ohje kerrallaan
- annetaan aikaa
- kannustetaan
- ”lempeästi ohjaaminen”
- kiitoksen antaminen lapselle onnistumisesta ja onnistumisen kokemusten varmistaminen. pettymyksen siedon harjoittelu.
- hoitopaikan positiivinen ilmapiiri ja tasapainon tuki

Ketkä ovat mielestäsi tärkeimmät yhteistyökumppanit?

- työyhteisö
- työkaverit

- vanhemmat tiimit
- esimies
- lastentarhanopettajat

Millaista koulutusta toivoisit?

- aggressiivisesti käyttäytyvät lapset
- kielelliset ongelmat
- tietoisuustyypiset lyhyet koulutustapahtumat
- puheeksi ottaminen vanhempien kanssa
- huolen esiin tuonti kauniisti vanhemmille
- koulutusta erilaisiin apuvälineisiin
- neuvolakäynteihin liittyvää tietoa
- ”ikätasovaatimuksia”

Mitä muuta haluat sanoa?

”Jokainen päivä on lapselle uusi ja täynnä mahdollisuuksia oleva päivä”

”ryhmässä tuntuu AINA olevan lapsi, joka ei tule toisten kanssa toimeen eli aiheuttaa konfliktitilanteita, joista on vaikeaa puhua vanhempien kanssa, niin ettei lapsi saa syntipukin roolia”

3 PÄIVÄKOTIEN HENKILÖSTÖN AINEISTO

Mitä mielestäsi tarkoittaa lapsen varhainen tuki tai varhainen tukeminen?

- on uskallettava toimia vaikka lapsella ei vielä olisi lausuntoa tai vastaavaa
- tärkeää on tasapainoisen kehityksen turvaaminen
- ”Hienoja diagnooseja” ei aina tarvita ennen kuin toimii.
- pieni huoli/pienet toimenpiteet = apua lapselle heti.
- mietittävä itse, keskusteltava työkaverien tai tiimin kanssa ja tarvittaessa konsultoitava muita tahoja

- lapsen olemuksen havainnointi.

Miten voit tunnistaa tuen tarpeessa olevan lapsen? Millaisia keinoja itse käytät tuen tarpeen tunnistamisessa?

- ei ikätasoisia taitoja
- lapsi ei puhu, puhumattomuus
- lapsella käsitteet hukassa
- ei leiki
- ei sisäistä ohjeita
- lapsi on itkuinen
- lapsi ei selviä arjessa päiväkodissa
- osaako lapsi itse ratkoa ongelmia, tilanteita
- miten lapsi ottaa muut huomioon

Miten itse pystyt tukemaan lasta hoitopäivän aikana?

- ”Hyväksyntä - olet tärkeä!”
- Huolenpito - sinusta pidetään huoli
- Hyvää tekeminen – ”tsemppi, kannustus”
- mietittävä usein uusia toimintatapoja ja apukeinoja
- annettava mahdollisuus lepoon
- muistettava erilaiset oppijat
- tilojen ja toimintaympäristön uudelleen järjestäminen
- tuen tarpeen yksilöinti
- lapselle tarjottava mahdollisuus saada tukea toiselta lapselta
- toiminnan suuntaaminen lapsen tarpeista lähteväksi
- mietittävä onko arjen toiminnot lapsen kannalta mielekkäitä ja hyviä
- kasvattajien oman puhutavan arviointi

Ketkä ovat mielestäsi tärkeimmät yhteistyökumppanit?

- tiimikaverit
- oppilashuoltoryhmä
- lasten vanhemmat
- esimiehet
- lastentarhanopettajat
- alkuopetuksen opettajat

Millaista koulutusta toivoisit?

- lasten matemaattisin ja kielivirheiden korjaaminen
- koulutusta siihen miten pitkään voi seurata jotain ongelmaa tai tilannetta.
- puheeksiottoon ja siihen miten toimia vanhempien kielteisen suhtautumisen lapsen ongelmiin
- havaintojen dokumentointikoulutus
- yhteistä koulutusta vanhemmille ja henkilöstölle

Mitä muuta haluat sanoa?

- ”vanhemmat eivät aina myönnä lapsen ongelmia vaan ottavat jopa lapsen pois päivähoidosta”
- kunpa kaikki tekisivät lapsen arjessa kaiken voitavansa
- sitoutunut ryhmä/tiimi ja hyvä yhteistyö vanhempien kanssa - lapsi kuntoutuu nopeammin/paremmiin.
- tulee muistaa lapsien erilaiset kasvatusilmapiirit ja ympäristöt kotona
- muistettava lapsen temperamentin vaikutus ja joskus myös jotkin perintötekijät

”vaikka lapsi ohjataan yleisen tuen piiriin, vanhemmat päättävät meneekö lapsi sinne, voivat ottaa myös pois hoidosta ja ongelmat ovat sitten edessäpäin”
”kun kaikki oppisivat tekemään lapsen eteen/ parhaaksi arjessa kaikki voitava”

”olen tullut vuosien mittaan siihen tulokseen, että jos ryhmäni on riittävän pieni ja vanhemmat sitoutuvat asiaan, niin lapsi kuntoutuu paremmin kuin käydessään asiantuntijan luona esim. kerran viikossa”

”aina on hyvä muistaa että lapsella on tietty kasvuympäristö, tietynlainen temperamentti ja tietynlaiset perintötekijät. Näitä asioita tulee pitää mielessä kun kartoitetaan lapsen tuen tarpeita”